

0404/2

17-241

1487

САТАСАРАН
★ САХЪТ

СШ 4/2

САТАСАРАН САХЪТ

258768

Сельско-школьная № 20
с. Сатсановское
центральная библиотека
Сунженского **Стихаш**

поэма

ОТДЕЛ комплектации и об-
работки литературы
Сунженский центральный
райбиблиотеки

НОХЧ-Г

АЛТАННУКЕНА

ПРОЗЫ
ВО
986

С2(Чеч)

Ч-24

Художник А.-В. Арсаханов

Ч-24 Час рассвета: Стихи, поэма. — Грозный: Чечено-Ингушское книжное издательство, 1986. — 240 с.
80 к. 2000 экз.

Ч $\frac{4702640000 - 63}{M135(03) - 86}$ 37 — 86

С2(Чеч)

© Чечено-Ингушское книжное издательство, 1986.

САТОСУ ХАН

Вайн халкъан цхьа дийцар ду: «Адамашна ирс сатоссуш дласадоькъу. Оцу заманыхъ вижнаверг вуьту боху, цуина ирсал а дукха наб еза олий. Ткъа сема волчунна ло боху ирс...»

И чолхе доцу дийцар кӀорге ду шен маӀинца. Иза хенан хӀора сохьтан а беза мах бевзаш хиллачу вайн генарчу дайша-ахархоша кхоьल्लीна.

Сатасар боху дош ши маӀина долуш ду. Иза, цкъа делахъ, бода дӀаболуш луьйре тӀекхачар а ду, шол-гӀа делахъ, цхьана хӀуманых догӀовха хилар а ду (сатийсам).

И ший а маӀина а нийса догӀуш ду аьлла хета хӀокху сборникана. Цхьана агӀор, цуьнан авторш дукхах-берш поэзин некъ дӀаболош, шайн кхоллараллин луьйренехъ бу. Вукху агӀор, поэзехъ къахьогурш гуттар а бу дикачу хӀумане сатесна, малхе кхевдда.

Сатийсам, воккхавер, хазахетар хиндолчех тешар — и жималлин амалш гуттар а оьшу поэтана. Уьш цо ларьян а еза дахаран чолхаллашка хьаьшна дӀа ца йохуьйтуш, хан мел дӀаэхарх. И дан ницкъ кхочурш дукха бац. Царах цхьаь ву аьлла хета суна Гацаев Саьид а.

Цуьнан керлачу стихашкахъ вайна карайо маьлхан дуьне, сийна бӀавсте, безаман ирс хестаден, шов-

къах, синхаамах кхехка байташ. Гацаев СаьИдан поэ-
зин лирически турпалхо хьекъалх талххал члогла да-
хар а, цуьнан хазалла а езаш стаг ву:

Бѣаьсте лаьтта екаш, екаш,
Бѣаьсте лаьтта кѣажъоьхуш,
Хѣор минотехъ нуьрэ екхаш,
Дѣо зевнашка дѣаоьхуш.

Шен къоналлин синкарзахалла Іалашъеш, иза даха-
ро кІаргдинчу хьекъалца тѣкѣзуш поьзехъ къахъоь-
гуш схавоглу Яшуркаев Султан. Цуьнан балха тѣхъ
ца го сихвалар, кхечунах тарвала гІертар, цо юха на
волуш лобху поьзехъ шен гечо.

Іаламат дика нисло Султанан къинхъегамах лаьц-
на йолу стихаш. Оцу стихашкахъ цо гучудоккху ахар-
хочун къинхъегаман философски маьІна, цуьнан ша-
тайпа небаьхьалла:

Стеран маІаш тѣхъ ду баьхна —
Аьхна.
Черан букъа тѣхъ ду баьхна—
Аьхна.
Сийналлехъ кхѣзуш ду баьхна —
Аьхна.
Амма и буьртиг тѣхъ латтош,
Сан дай хьацарлахъ баьхна.

Дуккха а хан яра Хатуев Іабдул-Хьамидан стихаш
вайн дешархошна йовзаза. Ткъа вайн литература
цуьнан юкъавар цѣххьана а, зевне а, шех тоьшуьй-
туш а дара. Поьзехъ а, прозехъ а, драматургехъ а,
критикехъ а — литературан массо а жанрашкахъ язйо-
ра цо шен произведенеш. Амма тѣаьххьарчу хенахъ
лахъеллера цуьнан кхоллараллин жигаралла. Иза я
кхоллараллин керлачу, кхин а дикачу тѣгІане валар-
на беш кечам бу-техъа, я литературехъ бечу балхана
шелвалар ду-техъа?

Оцу шеконаша садуура вайн литературан бала кхо-
чучу нехан.

Хстарехъ, Хатуев Іабдул-Хьамидан хІокху стихийн
цикло мелла а йосту аьлла хета суна и шеконаш.

Исмаилов Абу, хІинца а шен араяьлла книга йо-
луш вацахъ а, иза тоххарехъ хила хьакъйолчех ву.
Ткъа юкъарчу сборникашкахъ дакъалацарехъ-м хьал-
харчу меттехъ ву Абу. ХІинца хІокху йобалгІачу
юкъарчу сборникан соавтор ву иза.

Юхаъ эхс
яьлла йобду
кхийра кхаба.
Мича даха
ас хьо юьзна
шийла хи?
Хьан чу хьаьжча,
бухахъ лепа,
куьзга санна,
дагалецам,
дагалецам —
хьаьъна хи.

И могаьнаш ду аьлла хета Исмаилов Абун поэзии
хьоста хІинца а духдуйлуш хиларан тешаш.

Цуруев Шерипа дуьххьара йохку ишттачу барамехъ
шен стихаш дешархойн кхиэлс. Кхузахъ хила тарло
поэт къона хиларх доьзна долу кхачамбацарш. Амма
царел алсам карор ю цуьнан стихашкахъ изза авто-
ран къоналла бахьанехъ йолу дика агІонаш а — дуь-
не тайп-тайпанчу, сирлачу басаршкахъ гар, шовкъ,
хьекъалан пралла...

Іаламат воккхавеш ду поэтан гражданственин кхе-
там кхиъна хилар. Цуьнан шен цхьаннан спихаамех
лаьцна стихаш хилла ца Іа, дукха ю шен юьртан, мех-
кан, халкъан дахарх ойлаеш кхоьллинарш («ДІадах-
нарш ас дагальцу...», «Ирсе ву муьлхха стаг...», «Сан
дайи хилла...», кхиерш.)

Цуьнан «Барзин Іожалла», «Хьажал хьо, историк...»

боху стихаш йоьшуш гучудолу Шерипа шен кьоман фольклор а, цуьнан генна хьалха дIадахнарг а довза гIерташ кьахьоггуш хилар. И некъ Iаламат беркате а, цуьнца цхьаьна Iаламат хала а бу. Делахь а Шерипа иза дIаболлийнчохь буьтур бу аьлла ца хета, хIинццалц цо диначуьнга бIаьрг тоьхча.

ХIокху сборника юкъя яхана, Сулейманова Зайнапис язйина «ТIаьххьара омра» цIе йолу поэма. Цо тоьшалла до Зайнапин кхоллараллехь турпалаллин тема коьртачех цхьаь хилла дIахIуттуш хилар.

Магомед-Мирзоев Хаважех лаьцна йолчу поэмехь вайна го Зайнапин йозанан исбаьхьалла сов йолуш хилар, публицистикех дIа а херлуш. Халкъян эпически иллийн поэтикех пайдаэцар а ю цуьнан билгалонех цхьаь:

ГIар йоцуш кхоьхьу, Днепр,
ахь беа бала, —
Славянийн собар ду
хьан тулгIешкахь.
ТIемаша гIелдинарг!
хIун гIерта ала?
Мотт бастахь, хийла дог
Iовжор ду ахь!
ЦIиьх, бIаьрхих эделла
хьо догIу кIорга,
Арене кховдаян, чов,
гIайгIа, кьахь,
Хьан бохам дIахиьна
генара Орга
ОьгIазе деттало
шен бердашкахь.

Юьртахь вехачу хьаналчу кьинхьегамхочун цIена дог-ойла го Хасаров ШаIрапин стихашкахь. Дуьнепан хазаллех цецдевллачу бIаьргашца хьожу иза хьомечу мехкан Iаламсе. Iаламан тайп-тайпанчу хиламех, юьртахочун Iер-дахарехь денна а Итталучух шен керла маьIна даккха гIертар — иза диканиг ду ШаIрапин кхоллараллин лехамашкахь. Амма наггахь ги-

нарг, хилларг а дуьххьал схьадийцарх тоамбеш мет-
тиг а нисло цуьнан цхьайолчу стихашкахь. Нисло ишт-
та рифмийн атталла а. И сакхташ йоглчу хенахь
хир дац аьлла тешам а кхуьллу Шапранин стихаша.

Кхоллараллин новкъа хинта хинца буйлабелла
Исмаилова Малкан а, Тагаев Сайд-Хьасан а, Ахмату-
каев Адам а. Цуьнга хьаьжна ца Iаш шайн-шайн ама-
таш долуш ду цара ден йозанаш: Малкана беран къа-
жар санна долчу кIеда-мерзачу дешнашца дуьйцу шен
экамчу синхаамех; Сайд-Хьасан, ша хинца а къона
велахь а, дахарехь нислучу гIуллакхийн мах хад а,
хьекъале жамIаш дан а гIерта; ткъа Ахматукаев
Адам — адамийн догдикалла гайта.

И иштта делахь а, царах хIоранна а хьалха лаьт-
таш шен-шен кхоллараллин декхарш ду. Хетарехь,
уьш царна мелла бIаьрла гур ду цара шайн стихаш
хIокху сборникан кхечу, кхоллараллехь мелла а ал-
сам къахьегначу авторийн произведенешца юстахь.

ХIокху книгин кхиболу авторш: Гапураев Хьасан,
Юсупов Iазим, Пашаев Нурдин, Цоккуев Илмади,
Насуханов Шемил — дахарехь доккха зеделларг до-
луш хилар гучудолу церам стихашкахь. Амма цхьа
шерийн мохь хилла ца Iа поэто лелон безарг, цуьнца
цхьаьна керланиг керлачу кепара ган ира бIаьрса а,
заманан вонна а, диканна а дIадиллина дог а оьшу.

Къамел дерзош кху книгин авторшка ала лаьа: гут-
тар а сатасарца хIуьттийла шу шайн кхоллараллин
урд аха. Ткъа сатосуш гIаьттинчунна ирс а кхьаьчна
боху халкъан хьекъало.

Муса АХМАДОВ

САГИД ГАЦАЕВ

МА ДИКА ДУ
БІАЬСТЕ ЯЬЛЛА

* * *

Дика ду, біаьсте,
Хьо яьлла,
Даг тіера
И кьахь діаяьлла,
Самукьне хьозарчий
Декаш,
Сахьийзаш
Кхин дог ца дегаш.
Дорцех ло
Дехкира лаьтта,
Ца дезаш,
Хьобжуш со латтарх,
Дика ду, біаьсте,
Хьо яьлла,
Даг тіера

Марха дІаяьлла.
Со хІинца
Бацала вер ву,
Цхьа хаза йиш хилла
Вовр ву.
Дика ду, бІаьсте,
Хьо яьлла,
Даг тІера гІайгІа
ДІаяьлла.
Сахьийзар —
И хир дац хІинца,
Кхин хир ду
ХІинца сан
Дийца.
Дика ду, бІаьсте,
Хьо яьлла,
Сан ойла
ДІа тІома яьлла.

* * *

Серлаели, серлаели,
Керташ набарх,
Юьйлуш ю.
Анайистехь
Маьлхан серло
Хаза цІелла
Юьллуш ю.
ДІасаволу, дІасахьожу
ТІемаш тоьхна,
Лести кхор,

Самаели
Стоьмийн хьожа,
Делладели
Цхьаьнна-м кор.
Иижна Ийна
И гIар-гата •
Меттахийла
Йолало.
Гург, цагург а
Хьалха татта,
Йуьйре нуьре
Елало.
Вехаш вац хьо
Марзо эца,
Даго иза
Хьехарехь,
ТаIар доцуш,
ТIам а хецна,
Хьежна вацахь
Дахарехь.
Серлабаьлла, айабелла
Малх дIабовду
Гушлакхе.
Сийна поп бу
Таттабелла
Лавтташ
Хьуьлла гу лакхехь.

* * *

Суьйре цIийелла,
Йуьйре екхар ю,

Хаза, цІинъелла
Эшарш екар ю,
Эшарш екар ю
Хъаннийн тийналлехъ,
Озе техкар ю
Сенчу зевналлехъ.
Малх, и эсал мох
Хир бу кыйсалуш,
Беш шайн ьзда болх:
Лепаш — ийалуш.
Малх и тхиш муьйлуш,
И тов ловзаеш.
Важа — цецбуьйлуш,
Бен чІуг хыйзаеш.
Суьйре цІийелла,
Іуьйре екхар ю,
Хаза, цІинъелла
Эшарш екар ю.

• • •

БІаьсте! БІаьсте!
Маьлхан зевнаш!
И тхиш сенчу бацалахъ!
Хилла, хилла
Қъаьхъа зенаш,
Нах хыйзина мацалло

Хилла, хилла,
Бода хилла,
Дуьне Іаьржа даздinna,

Стагаллера доллу гІиллакх
Ка а хьаькхна
БІарэдина.

Амма бекхам мостагІашна
Хилла кечьеш •
Буьрса чІир,
Іожаллера сиз а хьаьшна
Яккха хІара ирсан тир.

Дуьне дита
Нуьре кьегаш,
Мохо, малко хьаьстина,
КІентий хилла
Охьаэгаш,
Заза санна бІаьстенан.

* * *

Кху арахь тІом кхирсти,
 дера дарц хьнїзи.
Хийла кІант хеназа
 дІаваха днїзи,
Алахьа, дилха дог,
 хьо мегтахь дуй-те?
ПаргІагчу дуьненан
 ахь пусар дой-те?

Леташ со лийтира,
 мостагІех маса,
Делась а ца хеди
 хьан мерза хьаса,

МостагІийн шокъалн
ца кхийти хьуна, —
Вайн дийнан толам ган
хиллера суна.

ДоттагІий, уыш ийги,
уыш соьх дІакъаьсти,
Кхин ца ган сан бІаьрга
гурахь я бІаьста,
Со стенна висп-те
сел уыш а безаш,
Когашца ловзаян
и сийна бецаш?

Іуьйренан тхи дожош,
малхе а ваьлла.
И йовхо, и серло
сайн ю а аьлла,
Царна а догІу прс
сайнна а кхаьчна,
Іожалло уыш баьхьна
церап де хьаьшна.

Кху арахь тІом кхирсти,
дера дарц хьийзи,
Хийла кІант дІанаха,
дІавала дийзи,
Іуьйренаш сирла ю
цара цІех эцна,
Шайн са а, дуьне а
дІаделла хецна.

ЧІЕГІАРДИГ

(ТІа м е х ь к І е н т и й
к х е л х и н ч у н а н о й н м у к ь а м)

I

ЧіегІардиг біаьстенца
Духа схьадогІур ду.
Шен бенахь йовхонца
Сема ладугІур ду,
Цхьа хаза кхаь хилла
НеІар тіехь декар ду.
И нуьре ткъес хилла
ХІаваэ дегар ду.
Мохь бетташ, деларца,
КІад ца луш, хьаьвзар ду,
Самукъа даларца
Де-дийне ловзур ду.
Буййсанна дІахаьалц,
Каде чалх еттар ю,
Гуййранна дІадаххалц
Хаза гІар латтор ю.

II

Схьа ца ван дІавахнарг
Кхин юха вогІур вац,
Шел тіаьхьа витинарг
Цо самавохур вац,
Кхетачу малхаца

Ша хьалагIаьттина,
Хазачу забарца
Схьа дуьхьал хIоьттина,
Цо тIаьхьа витинарг
Дог доьлхуш лелар ву,
Яхь ца луш, теттина,
Гуш-хазехь воьлур ву.
БIаьстено Iехавар
И бIаьрга гуш хир вац,
Дуьнено воккхавер
Шен дагна луш хир вац.

* * *

Аш хIун до сан шераш,
Оццул сихделла,
Шайн доллу гIора-ницкъ
Боларна делла?
Собарца цадинарг
Дош хир-те тIаккха?
Ойла яй, жоп лой, аш
СапаргIат даккха.

* * *

Заза доккху безамо,
Ша ца лавцнехь хьовзамо,
Заза доккху инзаре,
Ца Iа таIна кьайлснехь.
Оццул хаза забаре,
Ииш локхуьйту зарзаре,

Пиш локхуѣту самукъне, —
Дагна товчу ойланехъ.
И бу синтем, и бу там,
И бу ирсан сийна тѣам,
Кху сан лозчу дагна а,
Стом бу иза дарбанан.

• • •

Дашо лаьмнаш
Хиттор дара,
Дато хиш а
Гиттор дара,
Безамо шен
Дикалlexъ
Ирсан хазчу
Декъалехъ.

Чиллахъ заза
Даттор дара,
Ша тѣхъ зезаг
Латор дара,
Безамо шен
Дикалlexъ,
Ирсан хазчу
Декъалехъ.

• • •

Деган ловзар —
Безамана,

Деган ловзар —
Марзонна,
Деган белхар —
Хьовзамана,
Деган белхар —
Лазамна.

* * *

— Даймохк,
Хьуна сан са оыший?
— Оышу,
Адам хьо делахы!
— Даймохк,
Хьуна сан дог оыший?
— Оышу,
Стеган и делахы!
Сан ма хуылда,
И са дацахь,
Даймохк, хьуна дладала!
Дог ма хуылда,
И дог дацахь,
Даймохк, хьуна кхоадала!

• • •

Зезаг, зезаг,
Хьан йнш ю,
Зарзар цуьнан
Бакъ теш ю

Сан елар-иха филиал № 20

с. Сосноводское
центра Восточной библиотеки
Сосноводского района

Иштта йиш,
ЙоI — зарзар а
Цуьнан теш.
Цо шен безам
Балхийна,
Ши бIаьрг мела
Белхийна,
Iано дарий .
Нуьре тхиш —
Йиш хин ярий,
Хаза йиш,

* * *

— ХIун ду, хIун ду
Сил а мерза?
— Хьоме Даймохк! —
Элира,
— ХIун ду леш а
Шега верза? —
— Хьоме Даймохк! —
Элира.
— Даймохк, хьо ма
Башха хилла,
Леш а, дагахь
Латтабал?
Ло ахь суна
Оьзда гIиллакх,
Ас хьо цкъа а
Биц ца бал!

Біаьсте лаьтта екаш, екаш,
Біаьсте лаьтта кіажьовхуш,
ХІор минотехь нуьре екхаш,
ДІо зевнашка діаовхуш.

Хаац суна,
И зов цунна
Хьан хІун аьлла делла ду? —
Дерриг дуьне
Хазачунна
Дела-деладелла ду!

Ас хІун дер-те кху сайн дагца
Со-м сайн деган йийсар вай,
Толам баккха
Къовса стагца,
Кхузахь, эццахь лараван!

Оцу йогІуш йолчу йоІаца, —
Маржа яІ! муха ю?! —
Безамечу хазчу дашца
Ас хІун марзо лохур ю,

Хан діаяьлলেখь? —
Со ву воккха,
Со ву біаьсте діаяхнарг —
Елаелла, йоІа тіаккха
Эр ду: «Хьо вац ас лехнарг».

• • •
Буйса-де,
Кхин а де-буйса, —
Хьабда йовду
Ма́са хан.
Седарчаша суйнаш
Туйсуш, ■
Стигла зевне дIаяка.

Гарехь, даим хилла иза
Кхузахь, цигахь, эцигехь.
Блаьргагург
Хьан лерехь хеза,
Тергаллучу меттигехь.

Со и бала
Кочахь лелла,
Вовлуш, вовлхуш
Малхана.
Ницкъ, гIора а
Кхачаделла,
Ка ца долуш балхана
И сингаттам
Данм бу сан
Там, цатам
Хьан къестабо?
Бодано а шелчу буса
Iаьржа тIам
Схьалестабо.
Синтем вайна!
Маьлхан ловзар!

Мела догІа біаьстенан!
Хала ду и гаттєхь хьовзар,
Хан дІайолуш
Қаьсттина.

* * *

Лахе а ца свзаш,
Лакхе ма лєха,
Снх ма ло стагана
Дош аьлла хьєха,
Хьайн хьєкьал цуьнчуьнца
Айхьа цкьа дустталц,
Хьайгара и локхар
Тар ма ло дуьрста.

* * *

Нах Ієхо алий, ахь
Хабар ма дийца:
ХІун хаьа, цецбийлла
ЛадуьйгІуш хІинца
Уьш бохкий хьан хабар
Дастаме даккха, —
Хьан ма дац, цєран ду
ХІилла а тІаккха.

* * *

«Ча а гуш, ахь лар ма лєха», —
Хьєкьал ду и луш вайнехан.
Амма лараш цо лосьху хийла,
Ча ша девне йолу дела.

• • •

Стигланаш лаьттана
Генахь ю чIогIа,
Уьш цунна тIекхача
ГIерташ ю тIаккха,
Мархашца чукхийдаш,
Мерза барт баккха,
Амма, тIе ца кхочий,
ДогIанца йоьлху.

* * *

Виррий, бIарззий —
Ши ваша,
Церан накъост
Алаша,
Дни, и, гарехь,
Кхин хир бу:
Болх ца бан
И уьдур бу.

* * *

Аре даре ю.
Езар марехь ю,
Со а вицвина.
Ойла хийцина,

Суна-м йоьлура,
Собга-м олура:

«Хьо цхьаъ везар ву,
Хьо цхьаъ оьшур ву!»

И тӀеяьлла буц
Суна бала бу,
И соьх еларна
И соьх яларна,
Генахь леларна.

Со а вицвина
Ойла хийцина
И кхин хьобстуш ю,
И кхин хестош ю.

Цо со, наггахь а
ДагавагӀахь а,
Внцво хир ву-кха,
Везаш кхин дукха.

Аре даре ю,
Езар марехь ю,
Кхузахь хьийзина,
Совца левзина

* * *

Стогалла хилла яц
Собарца йоцуш,
Юха а хилла яц
Вай юхкуш, оьцуш.
Кьонахчун дахарехь
Стогалла хилла

Шел хьалха даьккхина
Собар я гиллакх.
Стаг ларар долуш ду,
Долуш ду дуьненахь.
Цаларар — иза а
Хуьлуш ду дуьненахь.
Стаг ларар, цаларар —
Ший а ду дуьненахь.
И ший а стагехь ду,
Шегахь ду дуьненахь.

* * *

Ттам бойна Леча а
Гена дIа ца дахна,
Бух байна къамел а
Гена дIа ца дахча
ДIаваха, дIакхача
Ницкъ оьшу дуьненахь,
Куьйгаш тIехь латта а
Ца хьоьшу дуьненахь.

* * *

Ма хьежа Пил хилий
Цу жимчу зингате,
Кхачор ду мотталуш
Айхьа и къемате.
Ша жима делахь а
Пил йожош хуьлу тов,
Пил йожош хуьлу тов,
Кадечу зингато.

• • •

Стиглахь мохь хези,
Кийрахь дог лези:
Арахь гуьйре ю,
Шеллуш Іуьйре ю.

Оцу мархашкахь,
Оцу бодашкахь
Ботьху горгали
Гезийн, гIаргIулийн.

Уьш дIайоьлху, дIа,
Доцчу шийла Iа,
Йолчу бIаьстенаш
II кхин ойланаш.

Амма там хилла,
Ирсан тIам хила
Хир яц, уьш шайн цIахь,
Сенчу бацалахь.

Цунна йоьлху уьш,
Цунна юху уьш
Оцу мархашкахь,
Оцу бодашкахь.

Цигахь, генна дIахь,
Чомахь Iан ца Iан
Хир бац хIара мохк,
Хир яц хIара дохк.

Хіокху ламанийн,
Хіокху аренийн
Техкаш бацалахь,
Кху шаьш йинчу ціахь.

* * *

Суна тховса дешн гира,
Деши гира хьаннашкахь
Боккху ког а ас ларбира
И ца хьаша некъашкахь.

Обланашкахь Іуьллу иза,
Мох мел бели, дитташха
ДІа а хедаш, хьийзаш — хьийзаш.
Охьадоьлхуш соьмашха.

Іа ца велла, нийсса бертал,
Оьла тоьлларг хаьржина,
Сайн лаамца чІогІа бертахь,
Со дешийла вуьйжира.

Ас кегийра и ма-хетта,
Хьалакхуьйсун ловзийра,
Іза а тІаккха кІеззиг хетта,
Чета духкуш хьийзира.

Гуьйре, гуьйре, и хьал эццал
Таро хилча, сайгара
Мах ца сецош, тховса эццахь
Оьцур дара хьобгара.

* * *

Хила-м хир ду
Мерза хІума —
Даймохк санна,
И хир дац!
Хила-м хир ду
Деза хІума, —
Даймохк санна,
И хир дац!

Хила-м хир ду
Эша хІума, —
Даймохк санна,
И хир дац!
Хила-м хир ду
Теша хІума, —
Даймохк санна,
И хир дац!

* * *

Га ца долу
Гуттар латта,
Га ца долу
Гуттар латта,
Некъ вайн хъаьдда,
Хьалха боьду,
Серло хуьйцуш
БогІу бода.

* * *

«Безам!» — бохуш,
Техка бецаш,
«Безам!» — бохуш,
Техка хьун.
Кху дуьненахь,
Безам боцуш,
Хир ду тлаккха
Мичахь — хIун?!

* * *

Хьо гIеллуш ма хьежа суьйрене тховса, —
ХIун ду хьан, алахьа, ойланца кьовса?
Суьйренан мела мох бацала буьйжи,
Самукьне цкъар даржош тийналлехь баьржи.

Хьажал хьо аьрцнашкахь сийна кIур гIуьтту,
Сел хаза, эсал сурт бIаьргашна хIуьтту,
Малхбузе хьажал хьо, мел хаза йогу,
Кху суьртех вай генахь мел чIогIа хьовгу.

Керчина дIадоьлху и аьрцнаш таме.
Иштга ю Нохчийчов, Нохчийчов — Шсме.
Со лахь а, я висахь — и цхьаь ю даг чохь,
Синтем а ца лехна и хаза йоцчохь.

Хьо гIеллуш ма хьежа суьйрене тховса, —
ХIун ду хьан, алахьа, ойланца кьовса?
Суьйренан мела мох бацала буьйжи,
Мерзачу зевнашкахь цкъар хилла баьржи.

Лалла хъайна некъаш мел ду,
Шело яц вайн пхенашкахъ,
Дукха оьшу и са малдан
ХЮккхул хазчу лаьмнашкахъ.

Хьо ца тешахъ айхъа зехъа,
Цхъанхъа-м атта кЮрдадой,
Хахкаделла малхбузехъа
Стиглах мархийн чорда дой.

Махо хецна илли боху,
Дерг а, доцург хъехадо,
ТаьІна ойла серлайоху,
Хьобху дагна керла дов.

Виц ма ло хьо новкъа валахъ,
Нийса боху бохучо,
Нагахъ кІанта цхъа дош алахъ,
Цо хъахийна Нохчийчоь.

Вай ца лехна Іаьржа буйьса,
Сов ца даьлла сийна де,
Къийса дезахъ балхахъ къийса,
Ловзо дезахъ ловзаде.

ЗАМА, АБТТО БЕЛАХЪ САН

* * *

Дуьненчу веара шийла мохъ бахъаш,
Эзарнийл сов хаттар диллина бага.
«ХIун ду сов лаьтта тIехъ: зезагаш, баьIаш?»
Деана хир суна вешшехъа дага.

Дахарехъ зезагел баьIаш сов хилла,
Масане чекхдийли чкъурах сан деган,
Цкъа наггахъ со винчу нанна бехк биллал,
Холча а хIоьттина со хила мега.

Жоп доцуш хаттар а диси сан хийла,
Ца кхин берриг а баI а бух баккха.
ЦIе хетта зезаг а мел карий шийла,
Сатесна кхевдича бовха барт баккха.

Делахь а, адамаш, сан хьоме лаьмнаш!
Кхана длааьахь а сан готга барам:
Ирс кIезнг хиллера цуьнан ма аьллаш,
Сан ирс и — шун нуьрехь вахар ма дара.

* * *

Мукъам, суна хиллийца
Хьо мелийна аганахь.
Тахна хьо сан иллица,
Шерийн новкъа балалахь.

Кхокхий дека тогIенаш,
Сан дап лелла тачанаш,
Аш сан илли тоделаш,
Массо метта кхачадеш.

Зевне сирла шовданаш,
Новкъа волу тешина шух.
Шу а орцах доьдалаш,
Сан иллина эшначохь.

Лаьмнаш, аш а айделаш,
Чу турпала диллий са.
Адмийн дегнийн гIайренаш
Яха доьду илли сан.

* * *

Дог лозуш, я ловзуш, дийнахь, я буса
ХIор илли шун дуьхьа кхоьल्लीна ду сан.
Уьш ду сан дахаран, дегIан цийн тIадамаш,
НеI елла царна аш, хьомсара адамаш!

* * *

Хасбулатов Ямлиханна.

ХІара лаьмнаш лаьмнаш хилла
Ца Іа суна, Іийр а дац.
Кхарна тІехь-ма цхьа пІелг биллал,
Сан ца лозуш меттиг яц.

Кхеран догІмаш-м тІулгийн даций,
Иштта хьанна хетта уш?
ЛадогІал ткъа сан дог лаций,
Лаьмнийн синпха бетталуш.

Сан ворхІ да а, церан дай а,
Баьхна кхаьрца дехьаш са.
Ас кху лаьмнийн сий ца дайьал,
Зама, аьтту белахь сан.

* * *

Лазахьа, лазахьа, хьо лаза маллу,
Хьо суна делла дац дилханна.
Хьо доцург хийла а дог хилла ма ду,
Кху лаьмнийн некха тІехь дилхина.

Дуьнненал дай хьо-ма, я дуьне — хьолла,
Лан а ма деза ахь цо санна.
Вайшинна ишттаниг нисбелла кхоллам,
Вайшинна ца елла осалалла.

Хѣажахъа, кѣотІалгІа дина бер сапна,
Цхъаммо-ма ара а кхоъссина,
Латта ду дерзина, хебаш дерзанна,
Вайшиннан нелсагІе доъссина.

Чуэца йовхоне, ший а куьг лаций,
Цомгуш ду, меллаша делалахъ!
Хьо-ма ткъа сецча а хІумма а даций —
И Собер цкъа мукъна делалахъ.

* * *

Майданаш, майданаш, майданаш,
Казакийн нагайкийн йовжамен шок,
Детта са кхачийна, майранаш,
ГІевттина маршонга айделла дог...

ЦІен майда, цІен дегнаш, цІен байракх,
Лелина майдан тІехъ цІийхъ буьзна малх.
ЦІийхъ Іабош майданан цІен гІайракх,
Киэртийна майдан тІехъ паргІато, нах.

Майдан тІехъ, тІулг буйнахъ мокхазан,
Лаятташ ву белхало — заманна чурт...
Историс кІорггера доккху са —
Кхин дохъуш майдан тІе дахаран сурт.

Заманан кешнашка хилларг хьош,
Хиндолчун бераллин йоласш хан,
Яздели майдан тІехъ сирла дош:
Октябрь, хьо! Латта, юьхъ еласш хъан!

Броневи́к — де́тица кхе́лина,
Ца де́тта бирга́но Южа́ллин да́ш,
Тийна ю ма́йдана́ш ле́ррина,
Ле́нина Ду́ьненца ба́къ кьа́мел де́ш!

* * *

Бла́ьргаш го́ттаху у́ьнахойн
Ту́ьтана́ш Ю́хку са́н ма́хкахь,
Тиму́ран, ле́ттаху ду́ььнена́х,
Ге́рзаш а́ кара́до а́хкахь.

И ла́рш ю́ це́ран йи́синна́рш,
Ги́рти́нчийн кху ла́ьмна́шка кье́рзан.
Ми́чахь бу та́хна, кхи́йсина́рш
Са́ламан ме́тта схьа́ ге́рзаш.

Ла́ьмна́ш-м ла́ьтта́ш ду ма́-да́рра,
Хи́ста́хь ма́-хи́ллара́ сийна́.
Суна́ у́ьш — ча́рта́ш цхьа́терра́,
Хи́тти́на, са́н да́й, шу́н сийна́.

* * *

Кху ла́ьтто́ хи́йлани́г ла́йна,
Кха́чош да́ц кху́ьнга́ра со́бар.
Ас ма́ссо х́лума́нал са́йна,
Де́хна кхуо́ ше́х те́ра со ва́р.

Дахарехъ дина ас дуккха а некъаш,
 Кхолламан стигал бес-бесара къекъаш.
 Лелла некъ хууш, ца хууш — тилла,
 И боцчохъ гІиртина керланиг билла.

Аьттоно букъ тоьхна мел ихна гена,
 Мичахъ ву ца хууш нанна, я дена.
 Тем боцуш наб йина есачу арахъ,
 Дуьненна го тесна, берриг некъ ларахъ.

Амма дог ца соцуш цхъана а меттахъ,
 Суо сайна сов вара сийначу лаьттахъ...
 Цкъа, лаьмнаш, шу гира, цу хенахъ дуьйна
 Хиира шу сайн дуй, суо а шун вуйла.

* * *

Со Іен ца гІиртина цхъанна а четахъ,
 Дахарехъ ца лехна мохтиле ас.
 Томана ца баьхна цахетарг хета,
 Шовкъ йоцуш ца декна сан илли аз.

Ойланнийн таьлсаш сайн лаамех дуьзна,
 Лехна ас дуьненчохъ сайн лаьттан бай.
 Тахна а бу сан лаамаш изза,
 Сан таьлсаш ца делла хІумма а дай.

Некъаш а ца хилла гуттар а шера,
 Лазавеш охъа а со кхетта хир,

Амма, тІулг кѣдабеш бскхамна чера,
Сан даго ца лехна цхъаьнца а чІир.

Вузарца ирс дустуш, сутара ваьлла,
Лелла вац со, детташ рицкъанах ка.
Сан дагна токхоеш, лаьттара баьлла
Лестина дашочу кху ялтнийн кан.

Хир ду и сан дайша беркат шайн данм
Лаьттаца хоьттина латтабар кхерч.
Нахаран мукъ лаьцча, ца хоьцуш дІа и,
Куьйгаш тІехъ ягаяр, малх санна, берч.

Со а ву ахархо лаьа-кха ала,
Амма мел деза ду цу дешан дарж
Луучо цу цІеран лакхене вала,
Мел дукха ян еза хьацаран харж.

Седарчийн сизашца кхолламан тача
Идадеш, ас эрна кхоьхьий-те йорт?
Язвина вуь-те со воьддучу кхача,
Іама сайн лаьттаца къамел дан мотт?

Ас мел сатийсна, жима бер санна,
Хьаста и, бесне тІе куьг хьокхуш дайн,
Адам хьо, и санна дезарна сайна,
Хьоьга дІакховдо и куьйгаш тІехъ сайн.

Заманан уьйриге хьерчадеш денош,
И локхуш мел би́на дахарехъ некъ.

Ца хууш хилар и даг чохь сайн лелош,
Дуьненчу йоллушехь дуьххьара неI.

Сан халкъан поьзехь мел ду бай-латта,
Сатуьйсусх кхачаре ша аха нох.
Сан Даймохк, хьо боцче ас хьаьнга хатта:
Хир вуй-те и аха ахархо сох?

* * *

Хинца а сан юьртахь
Дог лазош Инйжа,
Къаьхьачу цу тIеман
Ца йоьрзу чов —
ВуьрхИийтта нана ю
КIенташна тийжаш,
ВуьрхИийтта бала бу
Детташ сох ов.

Масане йнша ю
Ца хилла маре,
Шайн Iаьржа ца достуш
Къежбелла уьш,
Хинца а хьоьжуш бу
ВуьрхИийтта варс,
Шайн бIаьрхнин дуьралла
Лаятта тIе юьйш...

Жарадат,
Умидат,
Данимат,
Ловда,

(Ма ярра йоху ас цIераш а шун)
Шун бIаьрхиш гулдича
Хир дара шовда,
Со шуна тахана
Декхарехь ву.

ВуьрхIийтта ву ваза
Юьртара вайн цIа.
ВуьрхIийтта кхолламан —
ВуьрхIийтта чов.
ВуьрхIийтта диканиг
Схьахилча вайца
Мел бераш хир дара
Сан юьртахь сов.

ВуьрхIийтта ву ваза,
Со царах хьогьгу.
ВуьрхIийтта пана,
Ма сатуьйсу аш.
Даймохк бу лазамца
Кадам беш шуьга,
Шу санна, бахкаре
Сатуьйсуш Iаш.

* * *

Ткъа миллион беа кхоллам,
Ткъа миллион боху ас.
ХIюранна сан деган хIоллам
Хилий дека, илли аз.

Ткъа миллион дахар, безам
Кийрахъ ювжош харцало.
Ткъа миллион юха веза,
Амма тѣамо схъа ца ло!

Ткъа миллион тезет, бала!
Ткъа миллион кхойкху соь:
— Орцах вала, орцах вала, —
Массо а сан кийрахъ воь.

Ткъа миллион! Бѣаьргаш шишша
Хьовжу соьга генара.
Ткъа миллион ваша, йиша
Хѣунда даьккхи соьгара?

Ткъа миллион, дагах тоьхна,
Вожийна кху бацала.
Латта хьнѣза царна доьхна —
Ткъа миллион ла ца ло.

Ткъа миллион! Беза эцна,
Дуьне, хьуна машар ас!
Ткъа миллион даг тѣехъ сецна,
Къора дека иллин аз.

* * *

Къежбелла тѣемалой кхузза,
Ширъелла чевнаш а хьовь.
Дайх йисна мидалш а кхозу,
Хѣораммо къамел до соь.

Шовзткъа шо ас юхатетти,
Заманан хьовзабеш го,
Маж-мекх а далаза кӀентий
ТӀамах чекх хьобжуш бу соь.

Атаке гӀевттинчохь лавтта
ТӀемалойн хӀолламаӀчу.
Эгна берш цӀийх дузуш латта,
ЦӀа маца догӀур ду шу.

Зезагех яьржина арс —
Турпалхойн цӀийделла ден.
Сатуьйсусх шуха цхьаь варе,
Ца туьгу ненан дог тен.

Шун берийн бсраша хьотту
Баккхийчу наношка шу.
Шу юха догӀур ду мьоттуш,
Къежбелла мехкарий бу.

ТӀемалой, турпалхой, дада!..
Шу ларден шовзткъа шо ду.
Сан илли дӀахазий ала,
ЦӀа маца догӀур ду шу.

* * *

*ВорхӀ кӀант вийна тӀам
хӀирийн ненан Газданова Ташойн*

ВорхӀ вара ненан кӀант, массо а хаза,
Мерзачу дахаран Ӏаббалц кӀурд база.

ВорххІе а везара уьш бинчу нанна,
Тахана вайчашна хІор а вай санна.

Баттана гонаха, седарчий санна,
ВорххІе а хуура улле шайн нанна.
Лавтта тІехъ ненан ирс дуста хІун дара,
Массо а тІеведна хъасталуш мара?!

Беа тІом Іовжаме, кадетташ дера,
Наношха дохуш берг, къа доцуш, бераш.
Лур варий нанас кІант малхана дуьхъал?
Амма ворхІ дІавели Даймахкан дуьхъа.

ВорххІе а лавтта уьш, лавттан мор карахъ,
Шайн ненан бІаьргаш чохъ кху шовзткъа шарахъ.
Соьга а хьоьжу уьш, омра до: «Ваха!
Тхан метта дуьненан аренаш аха».

Со вуьгу ойлано бехачу хІирий.
Нанас соь хьотту, хьуна уьш гирий?...
Тахана и ворхІ вац ас муха ала,
Уьш бинчу хъан кийрахъ Іовжабеш бала?!...

Лавтта и малхбузе кховдийна дехар,
БІаьргаш чохъ — ворхІ леча стигланца лехар...
ГІаргІулеш дІахьцу шен куьйгийн бенара,
Шен ворхІ кІант цІавалон Іожаллин генара.

• • •

Аса-м хІара дуьне декхар ву моьттина,
Цхъана дийнахъ белшаш тІе айдина.
ХІета дуьйна вогу, ва маллу воьттина,
Адамаш, шун кьиннош сайн дина.

•

ЛАТТА

«Доккха ду латта», — аш бахарх ца теша!
Ас дагца буьстина кху лаьттан хІоз,
Бер санна, деана ойланийн беша
Дижча и тІетесна стигланан боз.

Хууш вац и дуьйцург мел ду вайн латта,
Мел жима ду иза, лур доцуш шор.
Мел ду и — охучу куьйгашка хатта,
БІаьхоче — воьжначу и марахъ гор.

«ВорххІе а и латта» — дуй буург кьера,
ВорхІазза ма вац хьо ванне а бакъ!
Сийначу стигланан яьржинчу керахъ
Вайшиннан латта ду нийсса ша цхъаь.

Хаза ду, жима ду, беран буй санна,
Седарчийн дукхаллехъ хьоме и боу.
Ца доьху ас шуьга и дерриг сайна,
Амма ма хилийша шу цунна вон.

* * *

«Щечу тептар тIе» яздо экха,
Буц а язйо — ца яккхийга.
Ткъя цхъаъ бен йоцу лавттан экъя,
ХIунда гIерга вай нэккхийга?!

* * *

Стеран малаш тIехъ ду баьхна —
Аьхна.
Черан букъя тIехъ ду баьхна —
Аьхна.
Сийналлехъ кхозуш ду баьхна —
Аьхна.
Амма и буьртиг тIехъ латтош —
Сан дай хьацарлахъ баьхна.

* * *

Со ца вийна Хиросимехъ,
Бомба тоьхна зарратап.
Нагасакини хIордан сийнехъ
Суна латтац зсрат а.

Амма деган карти тIехъ сан
Лозу Iеткъяш балане
И ши гIала, дагош иэхъ сан
Дуьненчу а валале.

Адам ду со. Со санначо
Динарг туху, хутту сох,
Къаста ца во Іаьмирк, нохчо,
Замано дов хоттучохъ.

Дов ду хоттуш, ду н сан дов,
Куьйгаш хиларх дехказа.
Мацах цхьаммо дийарг сан до,
Ваккхац цунна бехказа.

Эккха пэхъ сан — изза бомба,
Эзар тонна барамехъ.
ТІамна дуьхьал луьратІом бан. —
Кхел йо суна заманехъ.

* * *

Карта ду лаьттан сурт? Со вина эвла
Цу тІехъ яц караш, со-м лохуш ву...
Амма бац юьртахой цунах цецбевлла,
Сан юрт а шек йоцуш маьрша Іаш ю.

Лаьттана-м карийна н йилла меттиг,
Біешераш дІаоху богуш тхан кхерч.
Хийла тхан мехкарша йиттина метиг,
Кху лаьттан карта деш асарца кеч.

Карта! И басарца къарздина кехат,
Цунна тІехъ ца богу дахаран малх.
И хир а дарий-те, лаьттан мохъ кхехьа
Ца хилча сан оьзда юьртара нах?!

Со а ду цхъа дуьне кхечу
Адамаш-дуьненаш южкъехъ.
Заманан паналлехъ гечо
Сан а ду массаьрца юкъахъ.

Малх а бу сан сайнна кхеташ,
Бутт а бу некъахо сайца.
Сан стиглахъ седарчий лета,
Кхечерап стигланца санна.

Некъаш ду суна чекхтилла,
Адамийн синпхенех доьзна.
Дахаран терзан тӀе диллал
Вон-дика ду суна оьзна.

Вон-дика, де-буьйса санна,
Хийцалуш сан кхоллам керча,
Дика а ца дехна сайна,
Вон кхачош адамийн кхерча.

Сайн лаьттан лоззучохъ лезна
Сан дегӀан меженаш хӀиницалц,
Чов йолчу ялтийн хӀу тесна,
Ца кхиош тӀаьххъара цинц а.

Лаьттан цинц ма бу со суо а —
Адаман сибатехъ сацкъар.
Цуьнца лан дика а, вон а,
Сайн цуьнца хьийза дог саццалц.

• • •

Де ца туьгуш юьстахдала,
Халла кхечи маьрклаже.
Буйса юьртан баьрче яла,
Юьгу верта дохьуш шен.

Бенах тилла кюрнеш лехна,
Йиш а хаьлла дека лекъ.
Сарралц адам дласакхехьна,
Садогуш бу тлулгийн некъ.

Эвлайнстехъ, сан сахьийзош,
Цхьанхьахъ бека ховха мерз.
Довш ду, маьлхан сискал кьийзош,
Малхбузена беснийн ез.

Хаа санна, хун ду юьртахъ,
Хьобжу седа доьгна лерг.
Сенчу хьаьттахъ ялтийн буьртиг
Хета цуьнан дашо блаьрг.

Дала дагахъ Іежийн беша,
Кертах теба берийн сур.
Уьйтахъ летош пхьор дан пешаш,
Юьрто хьоцу стигла клуьр.

Лам тІехъ цхьаммо-м трактор екош,
Тхов тІехъ стигал лестаю,
Чатакхийна тача текхош.
Йоьдуш иза хетало,

Зу го бешахъ сийсош мехий,
Бахъа глерта боъжна Iаж.
Юъртахъ боъхуш томкийн белхи,
Кехат-пондар оъху кIажъ.

Зевне дека Чахчар-шовда,
Кхана хир ду сирла де.
БIаьрг ма хила, вон ма кховда,
ХIай сан, Даймохк, хъуна те.

* * *

Стигланан некха тIехъ мидалах кхозу
Беттаса гайтича буъйсано,
ЦIеххъана дIалеста ойланийн доза...
Кхано цкъа доцца жоп, дуй санна:
Стигланна вайгара ганза хIун дисина,
И мидал-м ян а ма йогIу цу мисканна!

* * *

Стигланан кIоргачу куъркахъ
Седарчийн буъртигаш лелха.
Буъйсанан даържинчу куыйгахъ
Бутт буыйлу шовданца хелха.

Корера коре а лешаш,
Генаш ду аганаш техкош.
Наггахъ чу седа а кхерста,
Юъртара гIаларташ къехкош.

Меллаша бетталуш синпха,
Сап керахь тойнна гловла,
Латта ду дижина сирла.
Адамаш, ма елаш гловла.

* * *

Пен маббу — дуьпенан карта.
Жоп ло цо ойланна ша:
Ах де пекъ: Москва—Джакарта,
Куьг кховддехъ — Москвана США.

Тахна вай массо а лулахь!
Латта — Ца, Стигал — цхьа тхов.
Ткъа дуьне молханца дулар
Дуй вайна, лулахой, товш?

* * *

Бутт бу леш, Иожаллин таizar ловш,
Меллаша худалуш бу и, бовш.
Хиницалц хилларш, цунна бина го,
Цхьа а бац, — батте кхаьчнацохь вон.

* * *

Мархийн гларла къажбо махо,
Стигал майю баржабо,
Юха булу и схьалахьо,
Цунах оьргаш Iаьржа до.

Стигал юккъех, басма санна,
ЯтІош сега сирла нур.
Цунах ларлуш теба хъаннаш,
Четар лаьцна лаьмнийн кур.

Цкъа — цІеххъана стелахъштиг
Туху, Іалам лаа дац!
И тІекхетий бердан бІаьштиг
Южу, хуьлий дамардарц.

Хьалхабаьлла тІадам-даьндарг
Уча кхета, долош дов.
Эвлаюккъе ваха ваьлларг
Юха воьрзу, чІогІуш ков.

* * *

Буйса ма хаза ю тховса.
Маржа яІ, стигланах тхов бан.
КІоргачу сийналлехь ловза,
Гулъелла седарчийн тоба.

Шовдано самукъадаьлла
Лечкъадо беттаса шегахь.
ЧІегІардиг зевне йиш аьлла,
ЦІанъеш ду зІакаран шедаг.

Бешахь ду шабарш деш генаш,
Хиллачу стоьмийн чам бетташ.
Шн говр го, декадеш ленаш,
Шовданца бутт мала гІерташ.

Седарчий ирзешка дуссу,
Лахыйча дузур ду тускар.
Ишттаниг хЮьттича буйса,
Доссадо ламанца нускал.

* * *

Мархаш ледаш догІа серса,
Стигал нэтІа, детташ ткъес.
Ахк а айгІар хилла терса,
ИрахІиттош тулгІийн кхес.

Къекъаш юьйлу стигал карзах,
Лаьмнаш харца дохку-те?!
Мох бу угІуш мецчу барзах,
Кхетар дуй-те Іалам тен?

Цкъа а сокур доцуш хета,
Амма соцу моьттушехь,
Шек а боцуш малх схьакхетта,
Ючана а худу шех.

Буйса йогІу сийна, екхна,
ТІехь седарчийн къегаш тир,
Батто тир тІе басар хъекхна,
Лабтта нэгош датон сир.

ЧАХЧАР

Юккъех цостуш бердан меже,
Шийла кхехкаш, туйсуш кІеж,

Чахчар чехка юърта даържа,
Иллийн мукъам шуьйра беш.

Малхал цѣна, сирла, мерза!
Даг чу бетташ лаьмнийн чам,
Мелча — дулуш дегІан мерзаш,
Кийра идош бовха там...

Зама уьду, Чахчар уьду,
Кху дахарна веш со хьаг.
Сояга пидкъ луш декаш и ду,
Повкъа воккхуш хийла стаг.

Хьада, Чахчар, пхенаш марца.
Айде даг чохь зевне вай.
Сан иллина дала орцах,
Хьайн мукъамийн тІемаш лой!

* * *

Полларчийн вай даьлла — лайн чимаш оьгу,
ХІор а чим — гІургІезан мас.
Лепачу цѣналлехь меца дог хьоьгу,
Ший а куьг кІел лоцу ас.

Хетало лакхаллехь йиллина хьера,
Охьуш ву седарчий цхьаь-м,
КІайн дама санна уьш оьгу сан кера,
Боссабеш кхолларан кхаь.

Лайн чимаш — клайн суйнаш, седарчий кїеда,
Хьаннаш а, лаьмнаш а клайдеш,
Дуьйшу и седарчий меллаша ке тїе,
Бер санна, кьиннойх со цїанвеш!

* * *

Шаьлгахь морзийн берам санна,
Леста стигал лаьтта тїехь,
Кїолдан мижарг беттасинна
Аьлча, дуй-те цунах нэхь?

Ахк ду цхьаьнца-м дуьйцуш хабар,
Саца ца беш зевне мотт.
Суна дуьтий юьртахь ха дар —
Довду, етташ тулгїинн йорт.

Белш тїе тесна буьйса-верта,
Гїарол санна лаьтта берд.
Цуьнан ІиндагІ дуьжу керта,
Учахь яржош датон черт.

Іалам худуш инзардаьлла,
Тигац дог а кийрахь тен,
Совга хобттуш, техка баьллаш:
— Адам хїунда дуьжу-те!

* * *

Еа буьйса — сийне кїорга.
Де кхачийна, яй гїара.

Шина берда юккъехъ Орга
Терса сирчу айгарах.

Лакхахъ сенчу шаршу тлехъ,
Батто шен сурт диллина.
Ловзуш хьобжу и ша шеге,
Боккхаберца, биллина.

Дато догу Шуьйтан тхевнаш.
Шовда — сийна суй санна.
Дехъа басахъ шира бѣавнаш
Гарол лаьтта буьйсанна.

Седарчий а, дашо сега, —
Стигал майю лаьтта цѣ
Кийчча хета охъаэга,
Кегий хилла лаьтта тѣ.

* * *

Кхо са болу сийна йовлакх,
Стигал ятлош дерина,
Гаргулеш а новкъа евлла-кх,
Гуьйре кхаьчна лерина.

Сан ойла а йолу тѣома,
Новкъа дохуш олхазарш.
Кѣда хьерча Чермойн ломах
Мархийн чола холхазаш.

Аса-м са ма тийсинера
Гаргулешца геналле
Вахна цІа ян малха тІера
Сайна ганза бералла.

ХІор а шо а иштта долу —
Уьш дІайоьху лакхалле.
Юха шарахь гІор хьо олий,
Со во айса халла ле.

* * *

Жималла хьан ца ягийна эрна,
Мила ву цкъа а сонта ца хилларг?
Со-м вара вуьйцуш, яьккхина эвла,
Ву бохуш уггар тиллачех тилларг!

Заманан махо денош дІандош,
Жималлин шераш гудели дукха.
ХІинца тхан юьртахь кхечарна и дош,
Со хьегош олуш, маржа яІ, ду-кха!

* * *

Хьенан дашо куьг ду-теша
Стиглахь тоьхнарг лилун кир,
Дато чилла эгош беша,
БайтІехь йоккхуш цуьнан тир?

Хьенан кІунзал-корта бу-те,
И дІо кхозу беттаса,

Бехк ца биллар доьху батте,
И дош хетахь маьттаза.

Мила ву-те Чухчахьеран
Чоьлна стиглахь дицдинарг,
Дато цIенкъя юьллуш шера,
Лаьмнийн тхевнаш инсдинарг?

Мила ву-те Хулхулаун
Ховха мерзаш хьедеш верг,
Дог доуьйтуш хелхавала,
Зевне етташ тулгIийн берг?

* * *

Къорза аьрзу санна, лаьмнаш тIера
Буьйса гIотту айдеш тIемаш.
Къона де ду дуссуш лаьттан кера,
Беро санна, когаш баха Iемаш.

Малх бу цуьнца, йоьлан чIиштаг санна,
Бу н беран суьртах терра.
Ас кхин хIун прс деха сайна,
И дитар бен ша ма-дарра?

БУЬИСАНЕХЪ

Ахмадов Мусани

Бертал тоьхна сийна бога,
Юьртан тхов тIе буьйсано.
Ира седа бахна когах,
Бутт тхан учажь кхийсало.

Стигал майю, берех ловзуш,
Уьду седа седанах,
Боккха цхьаь-ма хета кхозуш
Эвлаюккьсхь Веданан.

Канаш лоцу аса шуьйра
СагIа доьхуьчами бой,
Суна дуьйцуш ирсан туьйра
Буьйсано-м шен чабол йо.

Цо ца буьллу суна кана
Ирсан седа кхарт-марте.
Тховса-кхана, тховса-кхана
Бохуш, вуьгу эхарте.

Аса-м куьйгаш охьахьцу,
Айадира вицвелла.
Хьаьдда-ведда вьдуш льыцу
Ирс дац суна инсделла.

Ирс. И хIун ю кера дожа,
Куьйгаш лаьцча дехарехь?
Цуьнан барам, сибат, доза,
Стенца дусту дахарехь?

Дайна олу нза цкьацкьа,
Карийна а олу и.
Ас а хьешна лаьттан сацкьар,
Вьдуш сайчун ораме.

Аравийла иза деха,
Буйннал долчу хьекъалца,
Ца хаарна уллохь дехаш
Дуй и беца хелагца.

Некъаш толлуш лелла аьрха,
Когийн кIажаш изтIана,
«Муьлха бу-те, — бохуш, — кхарах —
Бьдург винчу Ведана».

Шен чам ма бу, шен чам ма бу,
Шен Даймехкан мокхазан!
Ирс мел хиларх дуьне ма-дду,
Со витийша хIоккхузахь.

Иожал тоьлла кхана лахь ткъа,
Юьртан ширчу кешнашкахь,
Дена уллохь даккхий лахьта,
ДIаволлийша мехнаш кIел.

* * *

Седарчийн кьорза палс ма ттов
Баржийна буьйсано тховса,
Дан хIума доцучу батто
Вьху со гал-гIожмех ловза.

Жималлехь диснна туьйра
Даг чохь сан денделла гIаьтти,
ЦIеххьана, когаш а Iуьйра,
Сь хььжуш бералла лаьтта.

Тлаккха со, куйгаш а лоций,
Вуьгу цо туьйранийн беша:
— Адамехь бералла йоций
И адам цахиларх теша...

Седарчий лихкина хЮтталц,
Баттаца ондалла^алиэтта,
Ницкъ гуллой кхин дуйне доттал,
Вирзича юха сайн метта,

Чуьра кІант белшаш тІе волу...
Ца вуьту юх-юха хоьттуш...
— Хьо волччохь вара со, — олу.
Ца теша, лево ша моьттуш...

* * *

Со-м цхьанхьа цхьаъ хир, оьшуш, я лоруш:
Хьаькам, белхало, ахархо, тилларг...
Амма кху юьрта, дайн кхерча вогуш-м
Хуьлу сох кхузара воьдуш со хилларг.

* * *

Бер ди́на! Ша а цкѣа хиллачо бер.
Вайн хЮрдах кхийти цхьа сирла тІадам!
ХІинца вай, массара, цхьа доІа дер:
Хуьлийла цу берах адам!...

ДАХАРАН ЙИСТ ЙОЦУ НЕКЪАШ

ДАЙМОХК

Некъаца яъллачу бацалахъ
СадаІа лахвелча со,
Гуьйрено язъйинчу стигалахъ
ГІарГІулийн тобанаш го.
Уьду уьш шелоно къахкийна,
Къастаран тІам лестабеш,
Шаьш кхиъна аренаш кхиссина.
Іийжаме узамаш беш.
Сихъелла и тоба йицъйна,
Дозаллех дузийна дог,
Сайн латта мара а къевлина
Ас цунна барт-безам ло.
Нохчийчоьн бухъ лекха ламанаш,
БІаьстенан йистйоцу нур!
Со гуш вац аьлча ма тешалаш:
Шух ваьлла со стенга ГІур!

* * *

Со-м д'авовьду, юхаверза бохуш,
Совга кхойкхуш хьо ма слхалахь,
Мел д'аэхарх даккхий синош дохуш,
Хьан сагатдеш ийр вуй хаалахь.
Цабезаман шийла эшам лайна,
Куыйга лашна ахь лазийна дог,
Со-м д'авовьду, хьан херо ца тайна,
Чевнаш ерзош лаццалиц шога муо.
Со-м д'авовьду хийла хьоь сатийса,
Хьан оьглазе хьежар сайца хьош,
Амал дац сан езачуьнна кыййса,
Цуьннан даг чохь х'ун ду ца хууш.

Мохе, малхе доца собар деха,
Ца алалуш ала дог'у дош,
Эзарнашлахь хьан аматаш леха,
Со-м д'авовьду безам сайца хьош.

* * *

Хала ду садетта вошехь.
Амма ду хала цул а,
Осалчунна дика т'едесънехь:
Къонах веза и дика лап.

* * *

Вай вовшех ца кхета
Дац цхьа а бахьна,

Я хьенан х'ун тоьлла
Куралла ян.
Ахь корта къекби сан,
Ойла д'аяьхьна
Дог дохош болийна
Т'аьххьара бал.
Д'адели дерриге,
Ткъес хилла кьегн
Ас малхе кхийдийна
Безаман пал.
Чов хилла вуьйжи со,
Чим хилла веги...
Цхьажимма бахлохьа,
Т'аьххьара бал,
Тохало пондарча,
Айийша илли!
Ца лобху дуьненчохь
Мел дезна хьал.
Ца оьшу оьглазло,
Ца оьшу х'илла,
Къинхетам бехьа сох,
Т'аьххьара бал.
Безаман некъаш ду:
Аьхналла, дорцаш,
Хьегаме анайист
Йогуш ю ал.
Хазачу б'аьргашца
Оьглазе морцуш
Йиш яц хьан
Чекхбала, т'аьххьара бал.

МА ТЕША ...

Ма теша ас аларх:
Бен-башха дац
ХIара дуьне сийначу
ЦIергахь ша дагарх,
Стигланаш тIеелхарх
Хьала хьожур вац,
Я дог сан кIадделла
Диканна дага.
КIур байна цIа гича
Iаьвжа и чевнах,
Бен боьхна олхазарх
Къа хетта ду.
И доккха ца дийна
Даьллачу девнах.
Харцонца данма
Цуьнан чIир ю.
Лозу и цIеххьана
Зудчун мохь баьлча.
Я гича хих буьзна
БIарзбелла бIаьргаш.
Бехк-гуьнахь доцчунна
НеIалт кхайкхийча,
Я декъа гича а
Хи лелла бердаш.
Саготта къаьста и
Даьгначу дийнах.
Бартбоцчу доьзало
И делхадо.
Аз доцу мохь бетташ

Кхойкху и: «ХІей, нах,
Шайн дегнийн Іовжам аш
Суна схьало!».
Ма теша ас алахь:
Бен-башха дац,
ХІара дуьне кхоамза
Алонехь дагарх.
Собаре со гича —
Саготта вац,
Къинхетам боцуш ву —
ОьгІазе вагарх.

ХІУНДА?

КІиллочун кхардамах
Кхийрина,
Орцане йоьІан мохь баьлча,
БІаьргашна тІеоззош
Тиллина,
Куйна кІел хьо къайла ваьлча;
Маларо бахийнчу
Наха
ГІорасиз, цхьа пекъар хьийзош,
Болар а ца деш хьайн
ЛагІ а,
Хьуо вахча лоха са цІийзош;
Хьаькамо, оьгІазло
Іетто,
Чехавеш, кхайкхийча «нанна»,
Цо бинчух боккха хьайн
Аьтто

Гежашшехъ хъуо цунна денна;
Хьолана сов волчо
Жимма,
Ца вешаш ма-кхоьсси хъайга,
Зударийн кортали
Тилла а
Хирг хилча хъуо реза, тайниг;
Кхайкхаза
Шуьне нисвелча,
(Къемат де дац н, вала),
«Къонахчо дош алат!» — аьлча,
Хьо хIунда иккхира хьала?

ГІАЛАТ

«Къонахий дIабевлла,
Къонахий бац,
Бакъдолчун гIо лаца
Цхьа а ца висна.
Гиллакхан, доьналлин
Пусар а дац,
ХIора а ахчане,
Бохчане вирзина.
Ахчано Iай ломахь
Паста йолуьйту,
Хих лалош, башабо
Мокхазан тIулг,
Вилхинарг воьлуьйту,
Вийлинарг воьлхуьйту,
Ахча ду зуламна
Кхоьссина гIулг».

Хьо гал ву, некъахо,
Ахча дац бехке.
Атта-м ду ваха а
Собман лай хилла.
Яхь йоцчо, ахчанах
Шен сий а духкий,
Нэхь-бехк а борзанан
Торказ чу дуьллу,
Паттахъа, дов дитий,
ГловгIа ма схъа
Хъажал, дIо къонах ву
Барамахъ хьош.
Тахана и воьрзуш
Шийлачу лахъте,
Шн куьг а даьсса ду
Цуьнан схъагуш...
ЛадогIал цуьнан цIе
Хъан, муха йоккху,
ХIун олу тезетахъ
Гулбеллачара:
Я цуьнан бахамах
Тамаш беш бохку?
Я цуьнан стогаллин
Лерам бо цара?!

* * *

ТулгIе уьду, ког ма-боллу маса,
Кхача сиклой тIулган берда тIе.
Бердах хьерча, цIуббеш хIора хъаса.
ТулгIенна и хIун таръелла-те?

Бердо-м шийла тулге юхатотту,
Ша безаш ерг кѣиза хѣйзайо.
Миска, тулге, хѣуна хѣунда мотту
Тулган кийрахъ хир ду дилхан дог?
Берд бу шийла, тийна, цхѣалха бexаш.
Амма тулге яллац кѣарѣяла.
Безам, иштта хийла дегнаш Іехош,
Ахъ нур оѣцу адмийн хѣекѣалан.

* * *

Бер доѣлу
Ирс долчу кѣоначу
Ненан марахъ,
Гонаха элхѣамцаша
Мел хаза
Зазадаѣккхина!
Синкѣерам кхерстинна
Лешачу цу
Ненан бѣаѣрахъ.
Дахаран цу суйно
Мел инзар
И яѣккхина.
Делало, дашониг, делало,
Делха-м хѣо мацца а
Іамор ду дахаро.
Даим а ца лепа
Дахарехъ
Элхѣамцийн заза,
Наной а дѣабовлу
Хѣомсарчу кѣентийн
Догѣэцаза.

* * *

Бакъ дашо овкъарлара
Хийлаза денвина со,
Харцоно вожаварх,
Ницкъ белла малхана вела,
ДоттагІчух хьерччашехъ,
Бохамехъ дІатесча цо,
Дайн кхерчо санна тІевехна,
Хилла сан кхолламан эла.
Бакъ дашо хийлаза
Ка йоцчу тІаме со хъажий,
Буйсанна набарха
Къаьхъачу къурдашца велхо,
Нахартех вустучийн
Кхардамна садетта Іамий,
ЦІеяьлла дог Іийжарх,
Бохамна юьхъ дуьхъал вело.
Бакъ дашо латий сан
Чолхечу дахаран ирс,
Цу ирсан малха кІел
Сан ницкъ бу мокхаз а ахъа.
Делахъ а массарна,
Бакъ, оццул хьо дезаш хилча,
Хьо хІунда карадо цкъацкъа
Сел хала, къаьхъа!

* * *

Стиглара дІабайна седа,
Лаьмнашкахъ охъабуьйжи сай,
Вайн дахар ма доца хета,

И дуьтуш лийр ду-те вай,
И дуьтуш лийр ду-те вай?
Зазалахь схьакхечи бIаьсте:
Аренаш соьналлехь яй.
Иллийца ас безам хастий,
И буьтуш лийр ду-те вай,
И буьтуш лийр ду-те вай?
ГIаргIулеш гуьйренца йоьлху.
Дерз а ду тIедетташ дай,
Дашочу дуьненна воьлху,
И дуьтуш лийр ду-те вай,
И дуьтуш лийр ду-те вай?
Сан некъаш галморзахдуьйлуш,
Кхачазчу геналлехь дай.
Дахаран йистйоцу некъаш
Ца девзаш лийр ду-те вай,
Ца кхачош лийр ду-те вай?

* * *

Со гIамаршлахь вина хиларх,
Беран шераш цигахь тиларх,
Лам чохь вина бохуш лела,
И сайн Даймохк болу дела.

Со хан уьдуш некъах тилахь,
Пана махкахь Iожал хилахь,
Ала суна, лам чохь велла,
И сан Даймохк болу дела.

Сол дукха харцонна хьо дуьхьалваьлла,
ДоттагIа, ткъа хIинца хIун хилла вайна?

Ца къестош хилла-те ас баккый-харций,
Я ас уьш къестадар хьуна ца тийна?
Ас гечдар доьхург-м ямартло яций,
ДоттагIа, алахьа хIун хилла вайна?

Воно со хьовзийча, куьйга чов лаций,
Хьан белш тIе тевжар со синтем а байна,
Хавара дог эца хьо бен сайн воций,
ДоттагIа, ткъа хIинца хIун хилла вайна?

Схьало куьг, доттагIа, кьинтIера вала:
Хьан куьйго елларг бен йовхо яц суна.
Цатайнарг, цалайнарг дуьххьал схьаала.
ДоттагIа, доттагIа, хIун хилла хьуна?

КЕРЛА ШО...

Керла шо...
Юха а хьалнехьа
Дахаро баьккхина арц...
Ойла еш совца вай
Лаамций, лаамзий
Гездинчу некыйн.
Мнчакх бакъ толий ас
Я мичакх гIирти со харц,
Дикане кхевдинчохь
Безаршна муьлхачу
Стоьмнийн хIу хьекый?

Мел ду уыш
Букъ тІехъа
Лайн хІуро хъулдина нскъаш,
Юхаверза йиш йоцуш
Сихвелла дагийна тІайш...
Йиш хилча дІаерзо,
Хийланна ца йогІуш,
Мел йина чевнаш,
Хийланна, догІена, тахна
Марахъарча хилча сан йиш.
Дахаро кхетаво,
Замано ерзайо чевнаш.
Дийлинчу гІалатийн
Месаш тІе охъадуьллу сир,
Делахъ а, кху лаьттахъ
Нийсоне кхийдар
Ирс хеташ,
Безамо, тешамо кхолу
Малхе сан кхевдина йир.
Керла шо...
Юха а дикнесхъа
Дахаро яьккхина аьрша...
ХІун оьшу адамана
Ирсдолуш даха кху лаьттахъ?
Хий-сискал, туьхий,
Дайн кхерчахъ йогу цІей,
Маьрша,
Малха кІел диканах хъаьгначу
Ойланца гІаттар.
Керла шо...
Лайначийн марзонца

Хиндолчун хьссапден мур,
Доху ас, снх ма ло,
Шайн ширчу хьомсарех кьаста.
Дийлинчу гIалатийн
Белш тIера бегабеш хIур,
Силхолош, адамаш,
Диканна шайн дегнаш даста.

* * *

Вай динчу Даймехкан марзонах Iаббалц,
Бохамо ца хадош, дахаран тай,
Вайн беран берийн а ирсан беш хьеккьалц
Дехийла, дехийла, доттагIий вай!

Дехийла кху нехъийн сихалла йовза,
КIордийна кьахьбаллалц бIаьстенан бай,
Диканиг хастадеш харцонца кьовса.
Дехийла, дехийла, доттагIий вай!

Дехийла безаршка Iийжа чов яйта,
Иза-м вайн дахарехь нислуш ма дай,
Хьомсарийн гIалаташ вайга гечдайта
Дехийла, дехийла, доттагIий вай!

Дехийла вай дага мел лаьцнарг хиллалц.
Тахнено кханенга кхийдадеш тIай
Даг чуьра дикане сатийсам тиллалц
Дехийла, дехийла, доттагIий вай!

• • •

Йоблучу юьхь тІера
БІаьргаш а белхош,
Дешнашкахь лачкьийна
Даг чуьра хьу,
Хила ца язьелла
Ойланаш лехьош,
Кхолламна тийжинарг
ХІун кьонах ву.

Хьалхахьа Іуьйре ю,
МаьркІаже — генахь,
Баххьаш тІейирзина
Декьалчийн лар.
Мел чІогІа кІадваларх
СадаІар — гІенах,
Ирс ду-кх дахар лан
Кьонах хилар.

* * *

Тийна Іуьйре
Еьна дохьуш
Маьлхан нур,
Диттийн генаш
Самадуьйлу
ГІиттош кІур,
Ломан басахь
Хин татолаш
Илlex ловь —
Туьйранел а
Хаза ю хьо,
Нохчийчовь.

• • •

Хьо со воцуш мегар ю,
Со хьо йоцуш мегар ву,
Амма цхьаммо
Цхьаьнга кхойкхуш,
Вайга кхойкху моьттар ду,
Цхьа-м цхьаннах
Дагаваьлча,
Цхьаммо-м цхьанна
Илли аьлча,
Зезаг делча,
Орцахваьлча,
Хьо царах ма-хьогур ю,
Со царах ма-хьогур ву.
Хьо-м со воцуш мегар ю.
Со-м хьо йоцуш мегар ву,
Со-м бертаза вольур ву.
Хьоь сатуьйсусуш лелар ву.

НЕНАХ ЛАЬЦНА

Синкьерам совбаларх —
Ворхле да цла всеча санна,
Доттаглийн гонехь со
Ма-хетта там хилла Iаш,
КъинтIера ялалахь
Хьо дага ца ярна, нана,
Хастаме дош аьлла,
Сайн дагна хьаам а беш.
Амма сайн де доьхча,

Тіам бойна олхазар саина,
Уйраша вицвина
Цхьааллин чам а хин...
Ца хууш, кІелвисча,
Сайн гІайгІа ялхор ю хьанна,
ДоттагІчун букъ гучохъ,
Хьастаме хьан юьхъ а ги.
Ма дохкѳ ваьлла со.
Вон, лазам нанна а кхуьйлуш,
Диканиг дерриг а
Ца доькъуш дитина сайна...

• • •

Цхьаъ ваха барт тухуш
Човхийна нана,
ГІийлачу пекъарна
Чекхдоккхуш ов.
Ткѳа лерехъ декаш ду:
«Сан дашо маргІал,
Некъ дика хуьлда хьан,
Ірс хуьлда сов».
Дикане кхачаза
Вирэи и цІехъа
Яьржинчу ойланийн
Бадийна пал.
Ненан аз юха а
КІантана диэхъа:
«Нанийна диса хьо,
Дашо маргІал».

* * *

Аш дехахъ
Цатемаш длабоху дарба,
Ца кхоърруш, олу ас:
— Ду ненан аз.
Хьуламе лазам а
Эшабеш кърбан
Ненан дог карадарх
Члагло йо ас.
— Хьаналчу хьолал а
Хьаналниг гайта.
— Аьхналлех дуьззина
Ненан куьйгаш!
— Дашочу малхал а
Сирланиг гайта.
— Наноша литтина
И ойланаш!
— ХIун ду-те нанойх
Длакъаста йиш йоцуш,
Дов доцуш яйинарг
Синтеман хьу?
— Ненан бIаьрг мел хьовжу
ДIа а бер боцуш,
Бераша тIебохьу
Сингатгам бу.

НЕНАН ДОГ

КIант турпал ву бохуш
Хеставо паха.
ЮьхькIоме хьуьнарша

Вазвина и.
Ца хеда
Винчунна баркалла бахар...
Ткъа ненан бѣаьргаш чохъ
Шовда лешн.
Ненан дог Іалац

дитина шениг:

«Мичара, турпал ву.
Сан бер ду и!»
КІантера ант даьлла,
Кхайкхаво цара,
Сийсазчу дешнашца
Емал а во.
Ямартчу дегнашкахъ
«Жолам!» а Іара.
Стешхачу бѣаьргаш чохъ
Кхардам а го.
Ненан дог Іалац-кха

дитина шениг:

«Ма ала хьарам ву.
Сан бер ду и!»

* * *

Іуьйренан хІуо санна
Сан ойла цІинло,
Даг тІера ша беша,
ГІайгІанаш йицлуш,
Мел динчу вонна ас
Адмашна гечдо —
Самалхадаьлла

Сайн нана гуш йоьлуш.
Лазамийн моьнаш ду
Сан новкъахъ шорта,
Керлачух цецвала
Меттиг а боцуш.
Амма ас сапаргат
Айина корта —
Самалхадаьлла
Сайн нана гуш йоьлуш.

АБУ ИСМАИЛОВ

АММА ДАХАР...
ЦО ТІЕДОККХУ ШЕНИГ

КХИИРА КХАБА

Садаържачохъ
муьшка Іуттий,
самавоккхий,
яссаелла
кхийра кхаба
каралой,
со хийлазза
хъажавора,
новкъа воккхий:
— Хи да, — олий, —
шовда долчу
хъала гІой.

Юьзна кхаба
голах къиза
етталора,

доккхуш наггахь
біаьргаш чуьра
дуьра хи.

КогашІуьйра,
гІорасиза
со вогІура,
сайн ма-хуьллу
ласта ца ян
гІерташ и.

ТІулгаш, коьллаш
со галвохуш
тийсалора.
Эхе яьлла
кхаба йохьуш
кхаьчча цІа:
— Шовда кхачош
ма дац, — бохуш,
сатедора.
Амма суна
бехк хетара
берриг сайн.

Гена новкъа
вала дагахь
кечам бечохь
бертте кхаччалц
хих юьзира
кхаба сайн.
Юхаь новкъа

гІерташ яра
суна коьллаш.
Лета жІаьлеш,
кхуьссу тІулгаш
хнийла дай.

Юхаъ эхе
яьлла йоьду
кхийра кхаба.
Мича даха
ас хьо юьзна,
шийла хи?
Хьан чу хьаьжча,
бухахь лепа,
куьзга санна,
дагалецам,
дагалецам
хьаьъна хи,

* * *

КІеззигчу ханна хьо кхаьчначу гу тІехь
Ма вела цхьаъ пекъар ву алий.
Аьтtone хьаьжжина массо а веа.

Ойлае кханенан:
Вай мичахь гур-техь?
Ма гІерта айхьа хьуо Іехо.

ГІийлачух ма кхарда,
Хьайн ког галбаьллачохь
ГІело лан де хьайгахь дацахь!

Хъан лергаш, сан лергаш
 Цийделла догура
 Хъан матто, сан матто
 Дуьйцучух эхь хеташ.
 Хъан бѣаьргаш, сан бѣаьргаш
 Кхолйра бодано,
 Хьулдира мархаша,
 Хинйолчу йочано.
 Царна чохь ткъес детташ
 Наггахь нур догура...
 ...ДогІанан тІадамаш...
 ...ЦІанделла дегнаш...

КЕРЛА ШО

Адамо. Адамо хадош бу заманан барам.
 Аьрхачу ойлано йоруш ю йистйоцу аре.

Керла шо. Керла шо — мацах цкъа гІаш лелла пекъар,
 Хотталахь, ченалахь хийла ахь идийна некъаш.

Эмкалан боларца гІамаршлахь тнэкхна хьо гІийла.
 ЙоргІачу говрашкахь Ідалал сехъа а дийлла.

Буьрсачу хІордаца Колумбан хин кема хилла,
 Ихна хьо Малхбузе, хаьржинчу некъах а тилла.

Аьрхачу ойлано аьчкачу некъа даьхна,
 ХІаваан кемано айина мархашка даьхна...

...Олу вай тахана «шо шаре ма сиха долу»
Космосан заманан ду цуьнан ракетийн болар.

Маьлхана гонаха хаддаза хьийзаш ду латта,
Йиш йоцуш сихдала, йиш йоцуш сецна ша латта.

Адамо. Адамо ша шена сихийна зама.
Цундела теша со — ю иза цо караамор.

Цундела олу ас: «Керла шо, догӀийла марша,
Маьршачу лаьтта тӀехь машаран сирла аз даржош!»

ДАХАРЕХЬ ЦХЬА ДЕ

Цхьаь ца кхии сахуьланга вала.
Дуьне Iадо кечлуш хир ву цхьаь.
ХIорангахь бу шеначулла бала.
ХIоранна а хезна мерза кхаь.

Тера ду де дIадаханчу дийнах.
Хийцаделла схьагуш хIума дац.
Iуьллуш бу тIулг воккха стаг тӀехь Iийна
Эзар шарахь санна лаьтта арц.

Сийна стигал, дезде долуш санна,
Цхьа а марха йоцуш цIена ю.
Олхазарш а хьийза тодеш баннаш.
Цхьанна-м кертахь йогуш кхелли ю.

Кестта сийна буц тӀеер ю, бохуш,
БугIа лаьтта кегош лӀьдгийн курс.

Лелар яц и хІусамден урд охуш —
PаgІу кІелахь ирдеш лавтта урс.

...ХьалагІовттий юх-юха до дола,
Керла тоба уйтІа кхоччушехь.
Охьахуй воккхачо садоу,
Цхьамма шира хабар дуйццушехь.

Вевза-везарг шишша-кхоккха кьесташ,
Могуш-паргІат хойттуш кьамел до.
Наггахь волчо дуйцу велларг хестош.
Ойланашка вахна цхьаверг го.

Шен-шен гІайгІа яхьаш массо веьна.
Кхане, кхане церан дагахь ю.
ХІокху цІен тІе ирча Іуьйре еьна.
Кхана иза хьаьнга кхочур ю?

Амма, дахар... Цо тІедоккху шениг.
Ойла йойту таханлерчу ден.
Цо юха а карзахвоху кьсениг.
Миска-адам, дуй-техьа хьо кьен?

Дера хаьа дерриг дуьсур дуйла
Цунна тІаьхьа даха дезаш ду.
ХІетте лаьа дахаран кад мпйла!
Баккха лаьа кхин цхьа лекха гу!

Баккхийчеран, кегийчеран ойла
ХІинца юхайовьрзу шен-шен цІа.
Хиндолчунах кхерамаш а байло,
Карахьдолчо толам боккху цкьа.

Дицло царна шаьш даьхкина тезет.
Дицло царна нехан ирча вуо.
Цаьргахь лаьтта тахана дан дезарг.
Хинца цара цуьнан гIайгIа бо.

Кхачош лаьтта цхьаннан кертахь докъяр.
Кхуьнан «Волгин» оьшу керла чкъург.
Везаш ву н ваха гена новкъа.
КхозлагIчуна дагахь ю юург...

...Массеран а ойланаш а хедош,
УьйгIа йогIуш керла тоба го.
— ДоIа делаш! — ира чIениг эгош,
Къанвеллачу стага доIа до.

Иштта де ду. Дуьне серладаьлла.
Хезна хир бу цхьанна-м мерза кхаь.
Цхьаь ца кхин сахуьланга вала.
Дуьне Iадо кечлуш хир ву цхьаь.

ТИУЛГИЙН МУКЪАМАШ

БIов лаьтта
 мокхазан бердах
 дIанйна,
Мазкъйовьлла
 наж санна,
орамаш тIулгех
 чекхдийлла,
адамийн куйгаша
 мацах цкъа йовьтина хи

Гар йоцчу
пондарчас
тулгашца
даьккхнна
иллн.

Блов лаьтта
мокхазан бердах
длаинна.

Десачу
корашца,
бларзвелла
илланча санна,
гена длахьобжу и
лаьмнашна дехьарчу ара.
Стенна
сатуьйсу цо,
ладовгьу
мила схьаваре?

Блов лаьтта
замано
юкъ йинна
хара-поп санна.
Яьсса чарх —
лаьтта и,
шийла дарц
син метта
чухула хьийзаш.
Бешерийн
мацалло
бакъийна

цкъа буъзна лаъттина кийра,
хьо юха хъан бузор-техъа?

Блов лаътта,
тIулган юъхъ
заманан дорцаша аьгна.
Довшу ас
хъай чевнийн моьнаша
яздина хъаьркаш...
Блов лаътта,
аьрзунан
бен санна,
мархашка яьлла.

Ю иза сан халкъан
ирсечу таханен теш.
Цецвала меттиг бац,
цхъаьна дас
мацах цкъа хьо йотта аларх —
хьо юттуш
къахъегна
куьйгаш ду
сан дагахь дерш.

* * *

Ма хаза хан яра
мацах цкъа
вай цхъаьна яьккхинарг!
И юха хир йоцу дела
дуй-техъа и мерза хетар?

Хилларг а, хиндерг а —
цхъабосса хаза ду.
Карарниг! — тхан ирсе дакъа,
селханлера хиндериг,
кханалера хилларг,
тхо маца Iемар ду
хама бан хъан хазаллех,
хама бан карарчу хенан?

ГІАН

Буйса кхочу,
буйса йогІу,
лергаш Iадош.
Iаържа бода
мара къуьйлуш
хьерча сох.
Iаържа бога,
со дуьненах
дIа а хадош,
тIекIелдолу,
гуро санна,
лоцуш со.

Шийла куьйгаш
соьга кхийдош,
хьийза гIаларт.
Халла къаьста
цуьнан бIаьргийн.
ша ду, боху
сох цкъа мацах

даьлла гIалат.
ТIаьхьа доглуш
ду гIалатийн
доккха сур.

Кхема боцчу
Жоьра, Бабин
санна дека,
шок а етташ,
балдаш эгош,
цуьнан аз.
Сан ирсана
цхьаннан кертахь
котам дека.
Цуьнца цхьаьна
рса йоцуш
Iоху гIаз.

Седарчаша
Iаьржа бога
серладоккху.
Уьш лийчадеш,
ловзадуьйлу
ломахь хнш.

Со Iаламо
гIенан кхоьлах
хьалхавоккху.
Нехан кхелах
хьалхавала
яц-кха йиш!

ОЦУ НЕІАР ТІЕХЪА...

Хіор дийнахъ оцу неіар тіехъара схъахеза къаьхъа
къап-къарс. Вовшийн къардан гіерташ санна, дека
боьршачу стеган а, зудчун а дехна аьзнаш.

Отучу пхьегіийн гловгіанна юккъехула хезаш бу,
маларо эвхъаза баьккхина, сийдоцу мотт. Арахъа сонс
да а тебна лавтга пхи-ялх шо хирдолу йоІ. Іадийча
санна хьобжу иза цу неіаре.

Хеназа хаьддачу бераллин къора арз хеза цуьнан
баьргаш чохъ.

Кхойкху и
Массо а дега,
Массо а нене:
Ларделаш
Экаме дегнаш
Хьомечу берийн!
Ларделаш
Цу берийн лергаш
Маьттазчу маттах!
Ларделаш
Цу берийн баьргаш
Ишттачу суьртех!

ДОТТАГІАШКА

«Хіуманан сахът бен дац», —
Олуш ду халкъо,
Мел чіогіа хиларх,
Дарц
Шен хеннахъ тоь.

Цкъеллиг цкъа
Эшор яц
Харцоно
Бакьо.
Баржор бац
Лекха арц,
Ца дуьтуш доь.

Замано махкана
Оьшуш а хилла,
Хан кхаьчча,
Кан баьтIча,
Кхоьллира вай.
Пхьарматан серлоно
Къагийра илли,
Гуьйренан
Iуьйранна
Сенбира бай.

Цу цIаро вохвина,
Дог карзахдаьлла,
Массо а
Вахара,
Шеца и хьош.
Дахарехь айина
Чекхийоккхур аьлла,
ХIораммо
Ша-шена
Делира дош.

Цул тлаъхъа цхъаболчийн
Дахделла тлемаш.
Къолам а,
Цергаш а,
Ирълларш бу.
Тахана хиндолче
Ца боьхуш темаш,
Поэзин цле эцна
богIурш а бу.

Некъ шера ца хиларх
Шу къар ма лолаш.
Дебар ду,
Хъекъар ду
Кхана шун хас.
Лаьмнашна тIехула
Иллешка долуш
Декийта,
Декийта
Пхъарматан аз!

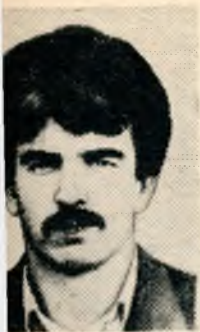
* * *

Заманан сихаллехъ гIуллакхийн чалхо
Хьийзочохъ адамийн-зингатиийн сур
Хьо-м хийца ца велла цхъацуьрриг, мелхо
Блаьргаш чохъ догуш ду ткъашеран нур.

Ткъа хьо-м сох цецваьлла, ца вешаш, вольу.
Боху ахь: «Къанъелла, сирълла борз».

Къера ву: дукъ ца луш, чош нилха дуьйлу,
Iарж ца луш, тIаьхь-тIаьхьа кIайлуш бу бос.

Боху ахь: «Хеназа болийна доьзал,
И кхио гIоьртинчохь вужур ву хьо».
ХIуммаъ дац ца хIотторх суна чурт йоьзан,
КIенташкахь яхь хилахь, ирсе ву со.

ТАХНА СУНА
ДЕРРИГ ДУ КУЪЦЕ...

* * *

Діадахнарш ас дагалоьцу,
ХІай латта, ас йо хъан ойла.
ХІун дисна ца хуьлуш хьоьца?
Ткъа синтем хиллий хъан гойла?

Сан латта, маьрклажехь тийча
Шарйо ас ка шога берчаш
Ялтин кан хьекъа хІу дийча,
Ткъа гІовттац хъан эгна бераш.

Уьш ахъа хъайн кийрахь къуьйлу
Мотт буьллий упханан гІовлех.
Цецвуьйлу, Латта, цецвуьйлу
И дерриг ахь муха лов-те?

Цецвуйлу хьо муха лаьтта?
Са детта муха ницкъ кхочу?
Ма дика ду-кха, х'ай Латта,
Адмийн дог хьан кийрахь доцу.

АКХТАРГАШ ДОЪЛХУ...

Чубузу малх баьржа генааллехь,
Ц'ийелла ах стигла, ах латта,
Довзачу дахаран сийналлехь
Акхтаргаш доьлхуш ду, акхтаргаш.
Шу х'унда доьлху, сан хьоменаш?
Син хьеший, сан лозу суьйренаш
Лазаме ю-те шун дегнашна?
Дитийша сан деган хьолехь аш
Со бахьнехь мел хилларш, дитийша!

...Сан безам малхана кьезиера,
Ткьа х'инца доьлхуш ду акхтаргаш,
Ткьа х'инца го царна гена
Безаман блаьргашна т'ехула
Хьийзаш ю бос лаьржа хьарг'анаш.
Чубузу малх баьржа генааллехь,
Сийначу генаша мехашлахь
Узаме бекабо мукьамаш.
...Акхтаргаш доьлхуш ду, акхтаргаш..

* * *

Х'ун дан г'ерта хьо, сан дагалецам
Карлайохуш сан кьух даьлла лараш?

Сан ширъелла чевнаш, юха даръеш,
Хлун дан глерта хьо, сан дагалецам?

Сан ирс хиллехъ, хилла и цла санна —
Чохъ со Ийна, со арахъ а висна.
Дагалецам, ахъ ваьккхича сама,
Чохъ я арахъ воцуш ву со хинца.

Дагалецам! Довху ас длабижа!
Хан хир ю хьо оьшуш карзахбала.
Цла чохъ суна меттиг бацахъ жимма,
Со неlсагIе йитна вер ву ара.

* * *

Безам белча,
нах ца боьлху тезет хIотто,
Безам белча, лаьттах и ца буллу.
Даг чохъ хир ду цуьнан лахъта готта
Цхьаннан-шиннан бIаьрхи дер ду дуьра.

Хьох, сан безам, тIаьххьара дIакъаьсташ
Байлахъ йисна сан кьоналла йоьлху.
БIаьрзе хилла, кьора хилла, астагI
Кхерстар ю и, Iаьржа бедар йоьхна.

Ахъ со когашIуьйIра ваьккхи лайла,
Ахъ со вагавити маьлхан кхерчахъ.
Марша Iайла, кьона безам, марша Iайла,
Сан кьоналла дойла хьуна геч а.

БІАЪСТЕ

ХІай біаъсте! Хьовца ву гуттара
Ца ло хьох сан кийра буза.
Хьо суна нур сирла бутт бара
Қховллінчу ойланийн буса.

Қъарбала кечбелча сатийсам,
Я тишлуш сан дегайовхо,
Цу кѣинах со вира ахь лийча,
Ахь тиларх ларвира новкъахь.

Цундела ас баъхна: «Марша я!»
Гурахь а кхайкхина хьовга,
Ткъа зама, сан зама, маржа — я!
Совга ца ховттуш дІайовду.

Сан ирсан сахъташ а ду генахь,
Ас хІунда кхойкху хьов тІаккха?
Цхьа де бен ца даккхахь дуьненахь
Лаъа-кха и хьовца даккха.

* * *

Сан деган и терхеш Іаржъелла, Іаржъелла,
Хеназа баъгначу безаман
Іаржъелла,
Іурз биллина.
Эххар а кхечи со кхийрина хІара син
БІаързалла,

Хъан васто бІарзвина,
Хъан васто со тилийна.

Хъо дІаяй данмна,
Хъо дІаяй тІепаза, тІепаза
Туьйранахъ санна хъо малх марахъ
дІатевжина.
Со тІаьхъагІаьттинчохъ висна кегделлачу
тІемашца.
Сан хІинца ойла а язъелла шен энашна.

Хъо лепа!
Хъан лепар гуш дац-кха суна бен бІаьрзечу.
Хъо лепа,
Йохаеш бодане сан тийналла.
Сан деган и терхеш Іаржъелла, Іаржъелла,
Іаржъелла,
Хеназа баьгначу безаман кІурз биллина!

* * *

«Хъан бІаьргаш, хъан бІаьргаш, —
Дийнна ши малх!» —
Маьлхах уьш тера а
долуш ца бах.
Ткъа хІунда?
Хъан бІаьра мел хъежа гІертарх,
Цу малхе санна бен
Ца хъежавелла.

* * *

М.

Ирсе ву муьлхха стаг, нагахь шен лаьттах и
Дика де хЮьттича — да иза хиллехь.
Дохна де хЮьттича — кІант иза хиллехь,
Ирсе ву, ирсе ву, и мацца ваьхнехь а.

Дуьхьала хьекхарх мох, дуьхьала беттарх кІур.
Хьо ваьхна, и дерриг зовкхах тардина.
Хьох малх ца хиллехь а сирлачу дийнахь,
Іаьржачу буйсанна-м хилла хьох беттан нур.

* * *

Сан дайн хилла
Бешерашкахь лардеш сийлахь гІиллакх:
Тлеман арахь
Эгначарна бугІуш хилла цара
Кешнийн кертахь хЮлламаш.
Кху сан эвлан
Кешнийн кертахь-м яц-кха хЮллам гойла,
Ткъа мел бу уьш
ХІаллакьхилларш, мичахь бу ца хууш —
Дакъазбевлла кхолламаш!

Кху дуьненчохь,
Эзар сибат долчу, ширчу кху дуьненчохь
ХІун ца хуьлу?
Хилла хІара а: юьртахой эгнехь а тіамехь,
Кешнийн кертахь хЮлламаш ца го!

Эгначарна,

Кхоьруш ву со, иза дІахаарна...

Ас цундела

Дешнех бина хЮллам — иллеш сайн даг тіера —
Нехан эхьан кертахь хЮттабо!

* * *

Хьан васт шина декъе декъаделла:
Ша а, цІе а суна хьобгахь го.
ГІоли ю-кха хІара цхьаллин къелла,
Дакъазвоккхучул со шалхалло.

Бовха хета хІара шийла лазам,
Къаьхьа гІайгІа елла суна марз.
Цунна бехке хьо хиларна аса
Хьо дІахерйо! Хьо дІахерйо ас!

ХЮкху лаьттахь
Суна дуьхьал лаьтташ,
ХІара дуьне сох дІалачкъний ахь.
Ас хьо буьту, сан къаьхьа сингаттам,
Сайна дуьне ца далийта къаьхь.

* * *

Хьажал хьо, историк, сан дадин куьйгашка...
Сан ворхІе дайн хилла и санна куьйгаш.
Хиллехь а меттигаш шаьлтан мукъ къуьйлуш а,
Хаалахь дечган нох ийзийна дуй уьш.

Латта цу куьйгашна ду хьуна хьанала,
И куьйгаш махкана Іуналлехь лаьттина.
Вайшимма хІун дина? Вайн юй-те, алал ахь,
Сан ворхІе дайн хилла бакьо кху лаьттана?

Сан дадин куьйгаш — цо лайначийн куьзганаш.
Ахь-м хьайна цахуург, ма-хетта дуьйцу.
Хьажал цкъа, историк, сан дадин куьйгашка...
Сан ворхІе дайн хилла и санна куьйгаш.

* * *

Кхиамза дисна сан тІекхийдар седанна,
Со оцу седано ца витна герга.
Къобалйо ас хІинца лаьттара сеналла,
Къобалдо кховдийча куьг кхочехь мел дерг.

Товур ду суна мел хІиттина бларлагІаш,
Со висн уьш хІинца тІеназа дайна.
Дош дац-кха со лелар кхетамна къар ца луш,
Дош дац-кха! — Ас аьшнаш боьттина сайна.

Беламе, гІайгІане ду ас мел лелийнарг.
Тахханалц кІайн хеттарг го хІинца Іаьржа;
Боьлхуш ги ши блаьрг ас моьттинарш белийна;
Бух сирла шовданаш суна гуш даьржи.

Амма дац хІорш дохковаларан блаьрхиш а,
Дац хІара ирс доцуш ларар сайн кхоллам.
Со воллу тонйта кхерстар цу мархашлахь,
Декъаза Іаьршаш а со йнта воллу!

Ас хьуна урдона йихкира
 хинйолу буйсанаш
 Діаэца уьш хьайна, де царех луьуш дерг аьлла.
 Ас хьуна томана — сатийсарх, гайганех дуьйцина —
 Цхьа илли делира,
 безаман н сурт ду аьлла.

Хьо хинца даяхна, длахьош мел
 хинйолу буйсанаш.
 Хьан, дакъаз ма яларг, бакьо ю,
 ас биллац бехк а.
 Ахь илли дитина гайганех,
 сатийсарх дуьйцина —
 Наха луш ма-хиллара там суна ахь юхабелла.

* * *

Сан ойланаш кхоларх, кIора санна,
 Кхоларх, стигал санна йочанна,
 Со ца воьлху даяханчу ханна,
 Со ца воьлху йогIур йолчунна.

Бакьду хийла байттамал ас баьхна,
 Тасавелла воьжча бертала.
 Кху дуьненчохь со мел, мухха ваьхнехь,
 Со ца ваьхна цуьнца бертаза.

Бере санна говрахь, йоцуш дуьрста
 Лавттан дахар идош замано,

Теш а хилла, со ца лавтта юьстах,
Хено дечун ву со декъахо.

Амма хенан юькълаллах со Іаьбна,
Хьогах ву со мийла тийналла.
Лаьа суна, хІай, мел чІогІа лаьа,
Восса дуьрста йоцчу динара.

Кху дахаран нийсса бІаьра хьаьжна,
Лууш ву барт хатта мацца цкъа:
Стенна ду хьо дестечух дог-Іаьржа
Латтош нахехь ирсан мацалла?

Со ца хилча, суна-м иза хаьа,
Цхьанна цхьа а зен хир дацара.
Амма суна ваха ма ца лаьа,
Кхоьруш тІеман цІаро марцарна.

БАРЗИН ЮЖАЛЛА

Хьо сийсара мичахь вара, Барза? ¹
Хьо тховса а мичахь хир ву, Барза?
Алахь, Барза, мичахь хир ву кхана?
Хьоьга кхойкхуш йоьлхуш ю хьан нана.

¹ Эзарханов Барза — Совета Іедал тІедале Кьилба-седа Кавказехь цІеяххана хилла волу пондарча. Барзин ваша (жимха) Іабдурашид радночухула нохчех дуьх-хьара пондар лекхнарг ву олу наха. Барзин эшарш Ди-маев Іумара а локхура. Цхьасрш наха хІинца а локхуш ю.

Блаьргаш лечкьош, лавттан блаьра хьаьжна
Шен глайганех шад а бина хьаьж тлехь
Бехке хеташ адам меттах хьадан
Воглавелла лавтта кьена дада.

Хьо сийсара мичахь вара, Барза?
Хьо тховса а мичахь хир ву, Барза?
Дуьне дуззал бала кийра эцна,
Хьуна елха йиси дагна езнарг.

Хьо ца гуш а, ца хезаш хьан йиш а,
Са бларзделла хьийза хьан цхьа йиша.
И схьадоглу Яьсси санна гийла
Нана-Нохчийчов а хьуна тийжа.

Еха оьмар йоьгина-кха хьан сина —
Хьан сан мукьамашка дладирзина
Амма вац хьо, вац хьо тховса, Барза!
Хьо сийсара мичахь вара, Барза?

* * *

Мел баьлаш лаьлна сан зезагийн арахь,
Зезагийн цу арахь ченан кIур гIуьтту.
Кьобал ца ви со ас кьобалбечара,
Ас кьобалбечара со юхатуьтту.

Ченан кIур муьйлу ас, цIена хIуо лардеш,
ЦIена хIуо, лардеш и, кхачийта шуна.

Кху баълийн арахь ас юьту сайн лараш.
Сайн лараш — сол тӀаьхьа воӀуш волчунна.

ВорхӀ басахь ю арс, стелаӀад санна,
СтелаӀад санна ду ворхӀ басахь дахар.
Беза бос схьакъасто ймш яц-кха сан а,
Йиш яц сан ца деза беснаш дӀадаха.

Сан новкъарлонаш дӀаюьйлу кху арахь,
Юхь-дуьхьал къарбелла мох тӀаьхьа хьовкху
Со тахна къобалван ца лиьначара
Шавш дохкодовлар цкъа къадор ду соьга.

* * *

Кхин башха дуьненчохь хӀумма ца хилла,
Бакъду сан цхьа жимма шераш дӀадевлла.
Бакъду со кхетта со кхетар цахиларх —
И муха моттало шираниг керла?

Кхин хӀумма ца хилла...

хетарехь хӀара

Ду даго, бералло меттигаш хийцар:
Тоххара бераллехь сан дог ма-дарра.
Ткъа хӀинца?..

Бералла даг чохь ю хӀинца.

Со вижнехъ со виже ма вита совнах,
 Вижналар ас дахар лерина дац.
 Вижна Іан лахъти чохъ кхуѳур ву сов а,
 Хіара дахар шозлагІа суна хир дац.
 Миччахъ а, мелла а, мацца а дахарх.
 Адаман хиларан маѳІна ду дахар.

Цундела со сечна ма вита аша
 Тіехволург, доѳху ас: меттаххъаве.
 Лууш ву езачун со біаѳра хъажа,
 Декхар ву со хІотта цомгашчун тіе.
 Деа ас лулара жима бер хъаста
 Іза ду вайн хиндерг, и ю вайн біаѳсте.

Стага шен хадийнарг бу цуьнан мах а,
 Декхарш, тіедахказа, мел ду-кха уьш.
 Ловзаргахъ човс хилла нах хелха баха,
 Стаг веллехъ и діахъош барма ойуш.
 Автобус соцучохъ догІа сайн тал а.
 Гіуллакхдан сайх наха къонах ву аллал

Хіинца со гІаттийча волчуѳра гІоттуш
 Тіехволург, доѳху ас, меттаххъаве.
 Набарха ца хуьлу деш, дуьтуш, хІоттош.
 Набаро дахарехъ до хийла хъе.
 Наб иза дахар дац. Наб иза хІун ю?
 Ткъа дахар адаман дуьненца уьйр ю.

ХЬО МАРЕ ЯХАНА...

«Куй баьгна!» — бохуш соь
Длахитти накъостий, доттагий
Куй бац-кха баьгна берг
Дог даьгна, сан дилхан дог ду и.
Хьо нехан кирхьн Кел...
Ойланехь хуьтту сурт дуьхьала,
Кхолламан кьинхетам боцу сурт,
И гар лан ду хала.

Амма сайн вон ойла
Ас даг чохь хлаьлакйо тахана,
Мел хала хетташехь
Со-м хьуна оьгIаз ца вахана,
Вай вовшийн дезнера!
Ирс цул а суна кхин доккха дац.
И ду сан кхолламехь хьох дисна...
Цхьаммо дIадоккхур дац!

* * *

Блаьргашна го блаьргаш,
Балдаш го царна,
Духар а, болар а кьасто уьш деза.
Кура ву эли ахь, тийжаш цагарна,
Кураниг лери ахь, сан дог цагарна.
Ткьа дог гург блаьргаш дац.
Дог ган дог деза.

Давирзича — соьга хьуьйсу,
Схьавирзича — сох дӀалечкъа...
И хьан бӀаьргаш гӀайгӀа юй сан
Хьуна хӀунда хаац-теша?

МАЪЛХ-АЪЗНИ

ПетӀамат зезаг а, даьдлехь и хеназа,
КӀур байна цӀе санна довр ду-кха дорцехь.
Хеназчу безамо вити со декъаза,
Стиглане кхевдина сан ойла харцош.

Дуьне ца хеттера суна сел инзаре,
Йиш хилча вайн дуьне туьйранах тардан.
Мацца цкъа кьийсина элан йоӀ ГӀизларехь
Хьо хилча, хьан йоккху тӀаккха гур дар-кха.

Лаамаш мерцина, деган суйх ша бина
Вехар ву, хьан новкъахь ца хуьлуш очакх.
Хуур ду, хуур ду кхул тӀаьхьа Шарипна
Дикано вуьтуш а хиллий стаг вочохь.

Сатийсарш, сатийсарш — кьоркхокхийн тобанаш
Со цхьалха витина, дӀаяхна хӀинца.
Сайн синан лазамах яздина моӀланаш
Экамчу хьан дагах кхетаза дисна.

Хіара илли кхайкхам бу дагчуьрчу сан аьзини
Аьрхалла цо суна ца юьту хийра,
Хіун де ас, хіун де ас ломара Маьлх-Аьзни
Аьрзунан сайн амал ас муха хийца?!

НОХЧИЙН МОТТ

Акха яр санна и ца баьлм бацалахь,
Божна бац стиглара, эцна бац базарахь,
Цхьаьнггера юхалург баьккхина бацара —
Қхоьल्लीна хилла и вайн дайша азаллахь.

Ас лору дуьненчохь мел долу меттанаш,
Нохчийн мотт — гуттар а сан озда дозалла
Южаллин цамгаро дІалаьцна меттахь Іаш,
Цу маттахь дийр ду ас весет а доьзале.

Цу маттахь нанас со дуьххьара хьаьстина,
Цу маттахь некъан дош дадас а кхайкхийна.
Цу матто, — уггаре гергарчу сан сина —
Сан, генахь цхьа висча, дог-ойла айина.

Тахна суна дерриг ду куьце!
Хіара суьйре ма коча качъелла,
Ціечу дарех йогу малхбузе,
Малх дІалачкъа гІерта, нускалх терра.

Яьссин йистехь сийна акхтаргаш
Эвхье лавтта. (Мехкарий бу хетий?)

Товлла йол соьца хелха хыйза тховса,
Тхойшиь цхьа тайна хилар цо ца лайна.
Соь боху цо, дог дика доьчу човсо:
«Давала кхета, юха воккхур вай хьо-м».

Давала боху, тоьа боху човсо.
Ткъа наха соьга дацавалар доьху.
Суна а, цкъа бен ваьккхина а воьчу,
Дог лабон лаьа, — ас-м дукха ца доьху.

«Давала кхета, юхавоккхур вай хьо-м» —
Пондарчас човсо аьлларг йолний йиш а.
...Хиун бен ду сох къахетарх, суна сайна
Хууш ду, хинца дла ца вала йиш яц.

«Давала кхета, юхавоккхур вай хьо-м» —
Кюрдийна, новкъа хилла бохуш дац-ткъа?
«Давала кхета, юхавоккхур вай хьо-м» —
Со юхавоккхур волуш бохуш дац-кха.

* * *

Тийналлин мукъаме дуьйлу,
Ахбеттан злаьнарша дуьйцу
Хара ду буьйсанан туьйра,
Я ю и туьйране буьйса.

Дадаьлларг, вайн хиндерг, тилларг
Бен хетац, дага ца туьйсу.
Самукъан бохь иштта хилла-кх.
Хара ю туьйране буьйса.

Со Ёюзза лийр хилча, амма
Цкъа иштта ирс кхачахь буйна,
Дахар дац эрна, дац данне...
ХIара ду буйсанан туьйра.

Сахуьлуш дог дIа ца туьй сан.
И дог ду, и муха туьйр ду,
Чекхийолуш туьйране буйса,
Чекхдолуш буйсанан туьйра?

Хастам бо, хастам бо хьуна,
ХIай буйса, дахаран меха,
Цкъа юхаерзахьа суна,
Ас эр ду со шозза веа!

* * *

ГIенаша хьистина сатгийсам.
ГIайгIане бирзина и самах.
Цо дегайовхо сан зарзйина,
Цо суна базбина ирсан мах.

ГIайгIанаш ца хуьлу пайденна!
Ца ваьлла тIеэцарх дегаза
Ас меттиг буьтур бац гIайгIанна,
Аса и йойур ю тIепаза.

Сайн гIенаш дитина гIайби кIел,
Со хIокху дуьненах тешар ву.
Ца деза мотталуш сайний бен,
ХIара дахар цхьа башха дезаш ву.

Со адам хиларна хастам беш,
Оьмаран цхьа де а дIа ца луш,
Ас маракъуьйлур ю бIаьстенаш,
ДIо маьлхан зIаьнаршлахь марцалуш.

Кху кIайчу дуьненан кIайн денош,
Со муха, муха шух Iебар ву!
Ца деза мотталуш сайний бен,
Со дахар цхьа башха дезаш ву.

Коьллаш евла Яьсин бердаш
Бен ца хетта хIинцалца.
Амма генахь, кхетча бергал,
Суна дуьхьал тийсина.

Со ца воьлху, со ца тийжа
Со цхьа башха воккхаве.
Кхетта: нрсе хила йиш яц
Царех ваьлла доккху де.

Сайн воккхалле кхача гIерташ,
Уьдуш когаш берзана,
ТIаьхьа кхойкхуш хилла бердаш:
«Юха, юха верзалахь!»

Сайн бералле кхача гIерташ
Сайн ма-хуьллу тахана,
Хеттарш дарца хьоьжу бердаш:
«Хьо мича дIавахара?»

ЗАЙНАПИ СУЛЕЙМАНОВА

ПАРГІАТ САДОБІУЧУ
ПАРГІАТЧУ ЛАБТТАХЬ

ТІАБХХЪАРА ОМРА

*Сайн юъртахочунна, Совет-
ски Союзан Турпалхочунна
Магомед-Мирзоев Хаважини*

*Даймехкан латта, хъан маршо къубъйсун,
Пхиъ вешех хъан кийри вирзина кхоъ:
Хаважи,*

*Іалавди,
Іалви — кхо леча,
Шайн мехкан, шайн халкъан
сийлахь
кхо во!*

БІАБХОЧУН ДАГАЛЕЦАМАШ

I

*«Сан дагалецамаш, вигийша гена,
Къорза глум кегаеш ловзучу хи.*

Цу хьаннийн хотешка — баьцарчу бсна,
ЖовхIаре хIонс хилла лепачу тхи.

Сан сирла ойланаш, йовлийша тIема,
Генарчу бералле воссаве со.
Дуьххьара вистхуьлуш, ког баккха Iемаш
Сох йоккхайийнарг, хезаш юй хьо?

Суьйренан боданах ийна дайн лаьмнаш,
Шуьгара марзо ас сайца дIахьо.
Сан бIаьрса хьистина шовданаш, Iаьмнаш,
Со тховса цIерпошто гIазоте хьо.

Тешнабехк бин хьуна, сан Даймохк, тахна,
Амма хьо собаро бахчийна бу.
Тешнабехк биначун сих, дегIах бахна,
Харцонна кхел йнна, бакъ гIоттур ду!

Шу марша Iойла-кха, хьоме юрт, школа,
ГIо-орца доьхуш бу сийлахь Даймохк.
Дешархой, аш делаш мехкан сий, дола,
Со воьду йовсарех цIанбан вайн мохк.

— Директор, тхан берийн хьехамча говза, —
Юьртахой тIеовху декъалбан некъ, —
Ерриге дог-ойла, ницкъ гулбеш хьовзий,
Гитлерна тIера даккхалахь не!

КъинтIера ялалахь, со вина нана,
Тахана Даймахке доьссина вон,
Бронь хиларх, паргIат Iен йиш яц сан, нана.
Тезетахь тийжаш бу стигалан го.

Внѣ вешийн гѣо лаца, махкана орцах,
Со воьду, екхалой йистхила соь.
Толамца чекхдевр ду тхо тѣман дорцах.
Ямартчу мостагѣчун дайѣнна доь!

Хьайн кийрахь сецадеш елхаран шеддаш,
Цу дийнахь суна тѣстевжира хьо,
Гѣайгѣане мохь-узар даг чуьра бедда,
Бѣаьрхица буьйжира хьан бесни тѣс.

Селехьат, тхан сийлахь, собарс нана,
Хьан пхи кѣант халонех озалур вац.
Тхан хьоме ши йиша, гѣазотехь кхана
Оха шун маршонна са кхоор дац.

Юьхь-сибат дерзийра Чехкара ара,
Орцах букь гѣортийна, Іуьллу сан юрт.
Бѣаьстенца духу цо бос кьорза дареш —
Са кьона латтош ду н тайна сурт.

Кѣиран де кхачарца вежарша мѣерий
Кечдора, самукъне екаеш керт,
Орган тѣс воьдура тхо пхеа чѣерий
Леца тхаьш билгалабинчу цхьа берд.

...Іуьйренан малх санна, гѣаьттира безам,
Декьалдеш соь, сан ирс доьлура де.
Дуьзначу беттасех таръелла сзар
Іѣоьссира сан кийрахь кхарстаеш цѣс.

Мехкарийн тобанехъ суна карийна
Дуьххъара безам, хьо башха мур,
Сан жима нускал, сан Катерина,
Сан деган серло, сан бIаьргийн нур.

Ши кхоллам, ши дахар, амма цхъа безам,
Цхъа ойла, цхъа кхане, Iалашо цхъаь,
Дахарехъ цхъа некъ бан вайшиннан деза,
Декъала хьо хилар дагна бу кхаь.

Дог-ойла, синош вайн вовшашца ийна,
Индехъ цу кхетаман цIе ю сангIам.
Хъан амал, къона дог, ас хийла зийна,
Хьо ю сан дозалла, бу сан юьхькIам.

Цхъа совгIат кхолламо кховдийна суна —
Хъусайн... сан жима кIант... сан деган ах.
Хъан маршо, ирс лобхуш вехар ву хъуна,
Хьол деза хIума дац сан дуьненахь!

ГIан санна, хеди сох, шу мерза денош,
Сан доьзал, вай вовшийн кхин маца гур?
Дидлац аш цу дийнахъ мела хиш Iенош
Сан даг чу дижийна гIайгIане нур...

Н

— ЛадогIа хаамс!.. —
тийналла Iадош,
Эфирехъ бийкира
инзаре кхаь, —

Германи тІелетта,
 вайн доза хадош,
Ямартчу куьйгашца
 лаца вайн лаг!

Іаьржачу хьаргІанийн
 бода тІегІерта,
Саьрмакаш схьакерча
 йийсар дан вай,
Іожалла, Іазан хьош
 хІора ков-керта,
Сий дойъуш, хьошуш ван
 хІораннах лай!

ЦІе туьйсусх хІусамех,
 маьршачу кхерчех,
Пхорачу танкаша
 огу Даймохк.
Іаьржачу марчошла
 лам-ареш хьерчош,
ДІаьвшечу молханан
 даьржина дохк!
ЖІараша кьарзйина
 кеманийн жатташ
УгІуш ю вайн кечам,
 вайн собар зуьйш.
Бехк боцчу сгношна
 хІар дуьне гатдеш,
НаьІалте кхерчара
 гІевттина уьш!

Иицлур яц июнан и йоьхна Іуьйре,
Дицлур дац, хан эхарх, и къематде.
Къаьхъачу бІаьрхишца йилхира Іуьйре.
Іаламо лайний те цул ирча де?

Церпошта сихъелла сийналла хедош,
Іадаеш буьйса, гІергІа гудок.
Ойланаш, дарделла сан са ма хьеде,
Аш карзах ма даха сан доьлху дог.

III

Дайн иллеш, сан дагна хІун ду шул хьоме?
Син кхача, син дарба, маршо ю шу!
Тамаше истори ю шу сан къоман,
Лермонтов цецвийІлла, маьІна деш шун!

Ламанхойн иллеш, хІай мах боцу хазна,
БІешерийн кІоргера исбаьхъа аз.
Шу тІома даьхнарг ю, вайн дахар хаздеш,
Музыкин, серлонан хьоста Кавказ!

Гойту аш турпалчу дахаран суьрташ,
Бакъ-кІентийн аматаш ма-дарра го:
Мехкан сий къуьйсун ву Адин кІант Сурхо,
Муьстарга хІоз бица мостагІийн бІох.

Халкъан воІ Бийболт ву кхетамца къесташ,
Зеламха — баттара даьккхина тур.
Чехкара аренца Асланбек кхерста
Цецдохун, Іададеш йовсарийн сур.

Харц эшош, бакъ толош, вожна хьо сийлахь,
Ямартчу герзо хъан Ювжийна дог.
Асланбек, хъан верта, доьжнарг цу дийнахь,
Тіекхуллуш гІазоте гІаьттина со.

Вайн халкъан дозалла, къонахий майра,
Аш бинчу новкъара верза йиш яц.
ТІаьхъене кховдийна стогаллин байракх
Онdda схъалаьцна верг зен вайна вац!

Даймехкан куралла, турпалхойн тоба,
Маршонна Іенна цІий шун эрна дац.
Истори агІон тісехь ткъес хилла йогу
Болатан шун цІераш яйъалур яц!

Суна ду масал шун хъуьнаре дахар,
Ирсе кхаж баьлла сан — ницкъ, гІора зен.
Шен халкъан сий лардеш, валар я вахар —
Дуьнен тісехь цул деза хІун хир ду-те?»

ТІЕМАН КХЕРЧАХЬ

I

Анайист яттало, еттало алу,
ТІехарца кечбелла стигалан тхов.
Кеманийн къепалша Іеттадо талу —
ДІаьвшечу молханан лалийна ткъов.

Зуламхо-режиссер, маъттаза маймал,
Харц-тхьамда, ахь баржий зуламхойн бен!
Кху лаьтта, дуьненах лахьта деш шайна,
КӀнллой, шу цӀоз санна шайн уьнах ле!

ГӀам-Гитлер, лаьхьанан шалха мотт лебеш,
Хьо тилла гӀерта дуьненна пуьйр!
Дай боцу гӀийла бай, заьӀапхой дебош,
Нийсонца тӀом бу хьан, харцонца — уьйр!

Даймохк, хьо паргӀат ган кхоор дац дахар,
ДӀалур ду дегӀ, цӀий, са хьо маьрша ган!
И лаам — и лазам — сан цӀийца бежа,
И коьрта сан декхар, Ӏалашо сан!

Чернигов-гӀалехьа гӀо-орца эцна,
Сихъелла цӀерпошта, Ӏадабеш го,
Цхьа шийла мохь-узар кийрара хецна,
Инзаре екийра анайист цо.

Дошлойн полк, турпалчу кьонахийн доьзал,
ХӀора а шен халкьан тешаме воӀ.
Хаважи — са цӀена, амалца оьзда,
Бекхамна дера ду болатан дог.

«Аргун» цӀе тиллина Хаважис динна,
Ден лаам, дог хууш муьтӀахь бу н.
Лакхенаш, лахенаш ца тоьу шинна —
Ӏодара пха санна, хецало дин...

МостагIех, ткъес санна, маса чекхболий,
Южаллин кхерамах вадаво да.
Дохк-марха цовсту цо, дог шовкъе долий,
ТIеман дарц, герзийн чалх Iемина лан!

Мел тайна ву бере — ламанхо майра.
Дашна ву тешаме, чехка ду ций.
— Кавказан аьрзу! Мокхазар гIайракх! —
Эскарехь даьржира Хаважин сий.

Бухдуйлуш дегадо, даттало латта,
Цийх, бIаьрхих Iийдалуш, и тийжаш ду.
Маржа яI, латта, хьо даш хилла гIатта,
ТIелана, хIаллакдеш фашизман хIу!

Дуьненна девзира шун цIармаг амат,
Чалтачаш, шун куьйгаш цийх цIанлур дац!
ХIара дуьне Iадош ю шун акха амалш,
ТIаьхьенийн кхел-набIалт шух хедар дац!

Шун декъех дузор ду оха тхайн латта,
Догучу молханах Iабор ду шу.
ХIора дегI дужур ду (марша ма гIаттарг!),
Бовхачу шайн цийлахь керчар ду шу!

ХIай Украина, хьан къахь, бала байбан
Со орцах веьна хьох дала сайн са,
Хьан дегIан дера чов ерзийна, яйа,
Iалашо лавцна ас, прдеш бIаьрса.

— Днепр-хин дехъара
берд марша баккха! —

И буьйр деш хийтира:
кхайкхайо кхел.

Майрачел майраниг
гІаьттира тІаккха.

Мехкан сий къуьйсучохъ
ца виса кІел.

И омра дуьйжира даг чу,
даш хилла,

Бекхаме кхойкхура
пхенашкахъ цІий.

ПаргІато еза ю
цунна шен сил а:

Цу сохъта диъ ІиндагІ
буьйсанах ийн.

Виъ бІаьхо (ка чехка,
хьесапна маса)

Сема ладовгІуш ву,
тийналла зуьйш.

Неканца хадийна
хин шуьйра аса,

Йоккха юкъ ца йолуш
дІакхечи уьш...

ГІар йоцуш кховъху, Днепр,
ахъ беза бала —

Славянийн собар ду
хъан тулгѣшкахъ!
Темаша гѣлдинарг,
хӀун гѣрта ала?
Мотт бастахъ, хийла дог
Ювжор ду ахъ!

Цийх, бӀаьрхих эделла
хьо догӀу кӀорга,
Арене кховдаян чов,
гӀайгӀа, къахъ.
Хъан бохам дӀахиъна
генара Орга
ОвгӀазе деттало
шен бердашкахъ.

Дакъаза ма йовла шу,
даръелла ареш,
Атта дац шуна лан
Іазапан дукъ!
Дакъаза ма дала, Днепр,
хьо иллийн ага,
Ма тийна шерша хьо,
гӀелъелла шовкъ!

Органан сурт хӀуьтту,
хьо гича суна,
ТулгӀенийн аьрха йорт
зийна ву со.
Хих къехка Іемина,
хийра вац хьуна,

Органал собаре,
аьхна ду хьо.

Бохамаш, эшамаш
ахь лайна хийла,
Чолхечу, кьизачу
историн теш.

Шевченко-илланча
хьох дагавийлла,
Бердашца кхирстина
хьан хастам беш.

...Ракета кхерстира
стиглахь ткъес хилла,
Диакхачар билгалдеш
шаьш берда тIе.
— Борз ю-кх вайн Хаважи! —
тIех резахилла,
Яьккхира комдиво
сержантан цIе.

ЦIеххьана харц, баккъий
кхетамах воккхуш,
Южалло баржийра
шен Iаьржа тIам,
Догучу лаьттера
шийла мохь боккхуш,
Стигла чуIенира,
хIоттош цIийн Iам.

Сийна дарц хьаьвзира
Южаллин кхерчахь —
Лавтто дIахудийла,
тIеман чалх, хьо!
ХIара маьлхан дуьне ахь
даьккхина эрча,
Адамийн цIийх, бIаьрхих
ца Iеба хьо!

Аьрзунах кхерстира
болатан бере,
Кес санна, хедабеш
мостагIийн го,
Этира тIех сонта,
наьIалте гIера,
Бекхамах дуьзна дог
Iабийра цо.

Болатчу куьйгашца
пулемет кьуьйлуш,
Хаважис мостагIех
чекхдоху даш,
Бекхамо хьагвина,
и карзахвуйлу,
Царна кху дуьненах
дан гIерташ каш.

Йовсарша, го гатбеш,
хьекхайо кIомсарш,
Уьш эца кечделла
кьонахчун са.

Цийх леша дегI гIотту
юха а къовса,
Пулемет гIел ца ло
царах чим бан.

Фашисташ, шун синойх
берийн къа гIойла,
НеIалтах ма цIанло
шун цIармат хIу!
Декъала ма хуьлда
шун кхерч, шун Iойла,
Шул къиза маьлха кIел
хилла-те хIун?..

III

Болатан турс хилла,
ша дуьхьал лоцуш,
Тешнабехк эшийна,
вуйжира и.
Сийначу цIаро дегI
цIеххьана лоцуш,
Iожалла хьаьрчира
Хаважин сих.

Суна ницкъ белларг ю
ламанан гIайрахх,
ТIаьххьара цIийн тIадам
эрна лур бац!
Iожалла, со хьобжу
хьоб кура, майра,
Совга къурд алйита
хьан амал дац!

Біаьргаш чохь неканца техкира дуйне,
Цийн хьоста туьйхира, еллалуш чов.
Мохь-узар иккхира генарчу хьуйне,
Хетара: кагбелла стигалан тхов.

Цен татол лешара турпалчу деглах,
Бодано лецира сирла біаьрса,
Цхьа дагахьбаллам бу кІентан дог хьегІаш,
ДІакъаста кечделла дархочун са.

— КъинтІера ялалахь, со вина нана... —
Лилхинчу балдашкахь кхин гІора дац.
— Сынку... ты бачишь? я... твоя нана, —
ТІетийжа йоккха стаг кІантана гац.

ГІан-набарш гуш санна, Хаважи къежа:
Хезна-те генарчу шен ненан аз.
— Ма сийна ю стигла... ца кІордош хьежа... —
Лавтта тІе товжийра цо некхан ваз.

Турпална гІайгІане реквнем бохуш,
Дуьненан кийрара лешара аз:
— Іожаллин багара хьайн маршо йохуш,
Вовжначун сий делахь, Нана-Кавказ!...

IV

Толамхой декъалбеш, декъальеш маршо,
Шатлакхо берриге го бегабо.
Нуьцкъала «дур» кхочу стигалан Іаьрше,
Ма кІезиг хета хьо ткье дейтта шо!

Хьомсара доттаг'ий, толаман тойнехь
Со хир вац шуьца ган шун ирсе го.
Декъала шун яххъаш хир дац сан гойла,
Шуьцара марзо ас сайца д'ахьо.

Эскарна чекхдала некъ марша боккхуш,
Хаважин тобано ц'анбира берд.
Ярташна фашистийн ун гена доккхуш,
Яссаеш чалтачех х'ора ков-керт.

Шайн сина дарделла акхарой санна,
Т'аьххъара Южаллех тийсало уьш.
Дог Iабош, ч'ир йийкхи вайчара царна,
Хаважис б'е шовзткъе виъ фашист вуьйш.

Ц'ен аьрзу хилла шех, еттало байракх —
Фашистех ц'анъелла Березна-юрт!
Парг'Iато йоссарца буьйса борз яйра —
Дог хьоьстуш дара схьагуш долу сурт!

— Хьелур яц схьакхача вайн сирла кхане,
Маьрша малх кхетар бу, тешна ву со!
Т'аьххъара хазийра сийлахь дош «нана...»
Цу дашца валар т'енийцира цо.

V

Парг'Iат садоьлучу парг'Iатчу лаьттахь
Вала а, ваха а ма хала дац.

Сан Даймохк, хъан чевнаш йирзина атта,
Ткъа нанойн дегнашна йинарш-м ерзац...

Толам а баккхалац Южалла йоцуш,
Турпал кІант — Даймехкан тешаме турс.
Хаважи, хъан сийнна, хьо дагалоцуш,
Ас тосу Днепр чу зезагийн курс.

Олхазар-КІотар, 1985 шо.

ДАХАРАН ЙОЗАНАШ

САН КОЪРТА ДЕКХАР

Со вале дас-нанас кечбина бахам
 Бара: жлов, бел, мангал, марс а,
 Дерриге дуьне а хинца ма-дарра,
 Буьйцучу шайн меттан аз а.
 «Хан хюрд бу, йист йоцу, шераш ду тулгеш,
 Дахаран бердаш ду вай а.
 Дикано, воно а вовшийн тегулдеш.
 (И хьехар леладо сайца.) —
 Сатоссуш: шен кертахь кхайкхинехь нлаьна,
 Ценкъахь а техкинехь ага,
 Дахаран токхонца малх керта хьаьжна,
 Стаг ваха-м веа, вай даха!»
 Хийлазза хинтий со йоьхча керт тоян,
 Дилехка бешара говраш,
 Цийнан тхов ладарш ца эхийта тобан,
 Длаерзон кетлара ювраш.

Хинца а юртахойх тера ду вахар:
Беш оху, Iай дечиг доккху,
Довзалехь барт чагIбан, хIусам а кхала
Наггахь тIе хьаша а вогу.
Малонза болх а бо ас наха санна,
Хьекъал луш жимче вистхуьлу.
Дог а сан деттало сайн Махкацанна
Мел динарг цунна ас дуьту.
Со дахар тIаьхь-тIаьхьа марзделла вогу, —
И бу дайх бисина бахам.
Со церан коьртачу декхарах вогу,
Сайн метта стаг кхиъчахьана.

* * *

Дукха ду дуьненчохь хуьлуш дерш хIинца:
Йочано хIордан дегI ластийна ирча,
Цхьанхьа-ма кхаъ баьккхи, кхечанхьа — орца.
Да воцчийн цIенойх а цIе кхерсти морса...

Дикано кхаъ бохьуш, вонаша — чевнаш
Даима детташ ду сан дега кевнаш.
Лабттахой, вина мохк ца безахьара
Ас ца бан мегара сайна и бала.

ЛАБТТЕ

Кхаъ боккхуш Iуьйре тIекхечи,
Динара доссош де-нускал,
Жил-Iалам, адамаш-хьеший
Хазалла шеа цецбовлал.

Цо хаза несалла лелий,
Стигланийн сийналлаш лепий,
Іаббалца хІораннан кертахь
Хиламийн аганаш техкий.

Хи мала дахча, хьагдслла
Малхбузехь долучу шовда,
Суьйрено кьу хилла тебна,
Яьккхи юрт, йижий дІа гІовгла.

Ткьа стиглахь седарчий кхетта,
Цо даржош буьйсанан верта.
Къайлехь барт беш ду юрт яккха
Іуьйрей, дей, вовшах а кхетта.

Дикане, адамийн санна,
Церан а хьашт ду хьан хьаьттахь,
Хьайн беркат, хьайх хьегар делла,
Мерза ду хьо, сийлахь Латта!

Хьо хІордийн, хьо лаьмнийн ага,
Дахаран аренийн нана,
Данма синтемах даьлла
Адам хьайх бухдаьлчахьана.

Бохь лекха гІаланаш йо цо,
Гуллакх до маьлхан зІаьнарх а.
ДІахІуьтту ша динарг харцо
Цкъацкъа н. буьрсачу тІамца.

«Эххар цо стенга дуьгур-те?
Хаза нус я нуц лазор-те?
Дуьтур-те даимна беркъя,
Тетесна буйсанан верта?»

Бохуш хъан ойла еш, суна
Ги бIаьстах охуш хъан аре,
Ги бер а, ловзар а лулахь,
Хьегош хьох стигланан дари.

Кхуьнийла хьуна тIехь синтарш.
Бераш а — Адамийн генаш!
Уш хилла-кх хIинцалц кьахьегнари
Де-дийне хаздеш сан гIенаш.

ДАХАРАН ЙОЗАНАШ

Сарахь схьагулдича хIорд хилла даржжал
Йозанан ду денна дуьненчохь деш.
Контораш, ишколаш, дешаран хьаьрмаш...
Нах а бу царех а тоам ца беш.

Поэтан кьоламо дIаязди илли,
Я нене цIа кехат яз деш ву кIант,
Жимчунна хьехар деш воккха стаг вол
Хьекьална стамдарца хаарийн гIад.

ДIо латта ахар а ду башха йоза,
Хилла а, хир а ду цIа дар а и,
Кхечунна дастар а ахь деган догIа,
Я сахьто тохар а шен горгали.

Некъ тобеш къахьегна, йолана доцуш,
Жима стаг ву вьодуш, дладуькъна ор,
Я йоІ ю шен нанна хи изьнна йогІуш,
Я бер ду чуььцуш шайн дечган мор.

Сов жимчохь олура дас-нанас соьга:
«Реза дац ахь дечу йозанна тхо.
Хьан цунна юкъ-юкъа шекъанаш оьгу,
Галморзах хІиттийна хьаьркаш а го».

Къоламаш дайн ас хаздеш и хьаьркаш.
ТІаьхьа бен ца кхийти, — байттамал-я! —
Уьш лууш хиллера дикачу цІарна
Шайн кІентан лар йиса кху дуьненахь,

Сарахь схьагулдича хІорд хилла даржжал
Йозанаш ду денна дуьненчохь деш.
Контораш, ншколаш, дешаран хьаьрмаш,
Нах а бу царех а тоам ца беш.

Лабтта тІехь йозанаш деша а доьшу
Марзонаш, къахьонаш вовшашца уьйш,
Дахаро стамдарна шен сийлахь жайна,
Ша яздан, деша а мел вогІург зуьйш.

* * *

Іуьйрре со хьала а гІаттош,
Элира доттагІчун дас:
«Бу хьуна нах наха латтош,
Хьовса вай ца дан и харц».

...Долийра керла цла догла,
Диг хлуьттуш херхана лен,
Херхо а глийбаташ дора
Дагарна цергашца шен.

Лакха а дуьйлура ога,
ЧагI мел лун цаьршиннан дов.
НеI юьтуш, пхьар виц ца лора
Малхана дита а ков.

Пондарца, ловзаргахь санна,
Самукъне хелхарш а деш,
Дийнна юрт цкъа белхех еьна
Тхан цла чохь летира пеш.

Кхин цкъа а нах суна бевзи.
Вон деьна гатвелча со
Цара сан керта а хьаьвзаш,
Вуох дакъа шайна а до.

Стагана тIе вуонаш догIий, —
Денна а гуш ма ду вай, —
Нах богIуш, дакъош а дохьуш,
ЦIахь долчу диканах шайн!

Къена пхьар бакъ хиларх кхиьна
Лавтта со доттагIчун кехь:
Нах наха латтош а хилла
Вовшашна гIодарна тIехь.

КЪОНА САЛТИ

Къона салти сема лавтта дозанехъ.
Массарел и хьоме вара доьзалехъ,
Іуьйре сирла, суьйре тийна Махкана,
Латтон дуй а биьна цо шен халкъана.

Цуьнан вашас генна юьртахъ оху беш
Хеза доттагІчо заводехъ пхьола деш
Жимчу йишас, хаз а йина институт,
Цхьа жима стаг лела гІерташ хила нуц.

Цхьа йоІ а ю довлуш долчохъ зезагаш,
Яздеш салтичуьнга довха кехаташ:
«Хаьа, — бохуш, — Іуьйре сирла ахъ йиний,
Йоккха хир ю хьо цІа юха верзале».

Сирла богуш чиркх бу цхьаьна хІусамехъ,
Доттуш бепиг ду салтичун доьзалехъ.
Церан кІанта муьтІахъ хила халкъана
Дош деллийла хаьа берриг Махкана.

* * *

Даймахке безамна дог хийра хиллехъ,
ДоттагІийи сий дан а кийча ца хиллехъ,
Ца вуьтуш дуьненчохъ минот а яккха,
ХІай Латта, ахъ хьулвой, со кьайлаваккха.

ДАГЕ

Хіай сан дог, сапаргіат хила хьо Іама.
Восах лард дилларца, цатемийн гІала
Кхнорца, хІунда бо ваьшшинна бала,
Пеш хилча хьан йовхо ца кхоош дага?

Хир хьуна мел йогІу кхане а зевне,
Ца оьшу хьан йийла цхьаьнца а девне,
Мох леца мел юьйлу сутара левси,
Болат а цІийло-кха пхьалгіахь цІе севсий.

Дахаро, кхуьучу шен сенчу бсшахь
Дезарш до хьегош я Іабош шен эшарх.
Вала йиш хуьлуш яц цо йинчу кхелах,
Вайн некийн, гІалатийн хьесапаш делахь.

ДІахьажал, дахаран илли ду гонах,
Адамаш децаш ду, лардеш и вонах.
Сийдолу жовхІар ду и лаьттан долахь,
Цо кьегош, ца хийца цхьана а хьолах.

ЖИМЧУ КІАНТЕ

Хьо хьенан мила ву ца хаьа суна,
Ца хаьа, тІевоьхуш, яккха хьан цІе,
Лаамийн совгіаташ кхехьарца хьуна,
Сихделла дІахьаьдда, го суна де.

ХІумма а дац, ловза, сапаргіат ловза,
Шорбе хьайн кегийчу доттагІийн гуо,

Бабе а ладогІа ця вахча тховса,
Туьйране ладоьгІча наб мерза йо.

Кхано хьо вуьззина стаг хир ву хьуна,
Шед тоьхча дин санна уьдур ю хан.
Ахь дина гІуллакхаш хазлур ду тхуна,
Тхо цхьаьний догІур ду хьо декъалван.

ХІОРАННАН ХУЬЛУ ШЕН ІУЬІРЕ

Малхбалехь дешех сиз хІуттуш,
Латтанах стигла дІахуттуш,
Хенан бер, хьала а гІоттий,
Дакъа дан долало хІонсийн:

Аренна дІалой мотт зевнийн,
Бацана, тІоьрмиг чу кхевдий,
Седарчийн хІу дІало каняхь,
Стигларнаш шена дІадарах.

КІоргачу Іаннашна тІаккха
Некъ хьоьху бода дІабаккха.
Шовданна марз а деш лиэшар,
Ша-шена локхийца эшар.

Йоллушехь хІумма а газа,
Цо гІиллакх леладо хаза.
МуьтІахь мел карийнарг шена,
Дуьту тІедогІучу денна:

Діо басахь кес дижон мангал,
Пеша чохь ятталун сискал,
Мел баьхнарш дезарша ара,
Кханенан мел кхочург бала,

Селхана даделла дерг а,
Ца далуш диссина дерг а,
Дуьххьара ког баккха Іемаш
Мел долу адамийн бераш.

Кхолламан юьхь тіе харш хІуттуш,
Хиндолчух сагийсам хуттуш,
Кхачош дог кхийдинчу дийне,
ХІораннан хуьлу шен Іуьйре.

ІА

Чехкачу дарцашка маре
Яхана шера гун аре.
Несана, шеллуш кьахетта,
Іаьно тіетесна кІайн верта,

Буьйсанийн, денойн а тирца
ЦІа, пеш а кечлуш ю хІинца.
Мел дахдарх цІаро шен туьйра,
Хуьлуш яц цаьршинна куьйла.

КІайн верта довха а хетта,
Нускал Іа мерза наб кхетта,
Кучамийн бос гІенах хоьрцуш,
БІаьстенехь марехь ю моьттуш.

ДОВ

КІантана харцо йи йоІа:
Делла дош днцдели, дай.
Дерзина біар санна, маІаш
Ласторца діабеди сай

КетІара. Ткѣа кхечун кевнехь
БІаьстенап даржий цо зов.
Меттаххѣай, — ахь ойла ел ахь, —
Дуьненан хеннара дов.

Яц, біеннаш хѣалхарнаш санна,
Дагахь бехк тіелаца йоІ,
Цо дннарг лнънарг ду дагна.
ХІай ирс-яІ! хІай жолам яІ!

Хоржуьйтуш вац кхече, цуьнга,
Веш а вац дуьненан да
Безамо, йоьІан дог-куьзга
Лепош, схѣалаьцнарг бен ша.

* * *

Маттана говзалла езна,
Ирс долччу хѣаьдда бах ирс.
Дуьненчохь дагна ца хиэтта
Йовхонал боккханиг гІирс.

Карийна біаьргашна серло.
Амма мел сирла и де
Бодане хетало царна,
Хѣан даг чохь гІелъелча цІе.

ШОВДАНЦА КЪАМЕЛ

— Тулган кеда лиэшаш,
Лиэшаш, дІасаІенаш,
Дийца хІумнаш шорта
Хирг хир ду хъан, шовда?

— Ду. Селханчул жимма
Дуьне доккха хилла:
Хазчу йоІе тахна
КІентан безам бахна.
Арабевлла кевнах,
Шаьш кхиъначу эвлахь
Іадда йити цара
Шайн бераллин гІала.

— Моьттуш хи тІе кхаьчна,
Хьалххе мачаш яьхна,
Вовшийн хаза дайна
Бала беш хир шайна?

— ХІа-хІан. Карий гІовла
Дагна даг тІе товжа.
Селханчул а жимма
Дуьне доккха хилла:
Хазчу йоІе тахна
КІентан безам бахна.
Царах декош илли,
Малхехь къега дети
Іена сан цундела
Шелчу тулган кеда.

ДОБЗАЛ

Йобдучу хенан бу цхъа доьзал тайна,
Буйса да шен волуш, сирла де — нана,
Башхачу доьзалехъ барт латтон бешаш,
Дайма вовшийн ган хъегарца дехаш.

Кура йоI ю дийнан хьомсара Iуьйре.
Буйсанан хьомсара жима воI — суьйре.
ЙоIа некъ къагабо малхаца ненан,
Седарчий, бутт а ло кIанта шен дена.

* * *

Юсупов ИбрахIимни

Ца хеза хьуьнхара шедаг,
ХIуттут а цIеххъана тий.
ГIад хедаш дуйжи-те зезаг?
Я зарзар безамна лий?

Я курчу бохьлекхчу ломах
Аьрзунан дIахеди бен?
Я стага, йолучу йолах
Iехалуш, сий доьхки шен?

Хили дерг лан царел хала:
Хан сацош кагдели тIай.
Ша юхавогIур ву баьхна,
ДоттагI ца вогIуш дIавай.

Цунна хан йиллинарг суна
Юха а и ларвеш гин,
Лаьтта тӀехь, стиглахь а шена
Ган амал доццухехь и.

ДАХАРАН БЕРА

Хено шен ирхонах хьала а дохуш,
Тахана кханене тилларца тӀай,
Диканан, вонан а лар юьтуш болчу
Дахаран беран тӀехь хьийзаш ду вай.

Некъ ца луш стагана цунна тӀехвала,
Гиллакхийн куьйгаш ду и хьийзош дерш.
Хьо жима я доккха гӀуллакх дан валларх
Ду юххехь хьуна уьш. Ду хьан гӀодеш.

ХЬЕШИЙ

Ас ирсан геланчаш лору сайн хьеший.
Ловху уьш дахаран беш серлаяха.
ХӀей, царна пебеттарг, ирс хьуна девзий?
Илли аз долиь-те хьан корах ара?

* * *

Суна наб ца кхийти ховха.
Ахко хазий беша гӀар.
УьйтӀахь гӀоргӀа лийти Барза.
Набаран ца тосуш тар.

Гуьйре — хьалха санна, сирла.
Керла ценош, утармаш.
Шор а делла, вовшех хьерча
Ас гездина урамаш.

Лулахойн йол кхинна хилла.
Нуц а дӀогахь веьна го..
Хьоме ду и дерриг дагна,
Цуьнца дахар хаало.

ХАЗА ЯЙ ХЬО-М

Самах, гӀенах езаелларг,
Хьо со воццохь ма Ӏало?!
Хаза яй хьо-м, декъал хиларг,
Безам мийла хьан даго!

Буйса дийнах къаста ца луш,
Алу хилла сан дагах,
Цо хьийзаво, кийра моьрцу,
Сох къахета, схьаяло.

Дитташа шайн дашо месаш,
Льостуш, гурахь эгайо,
Винчу кӀантал хьобха хьаьгна
Сан нанас а сагатдо.

Моьлур вайша лаьмнийн шовда,
Летор вайша дегнийх цӀе,
Цкъа а вовшех кхин ца довла,
ТӀекхачийта ирсан де.

Самах, гленах езаелларг,
Хьо со воцчохь ма Іало?!
Хаза яй хьо-м, декъал хиларг,
Безам хьеста хъан даго!

* * *

ХІинца яц хьо хьалха санна.
Хийцаелла. Хьожу тІех.
ХІун хили-те цу хъан дагна
ТІех хьаьгпийла хиъча шех?

БІаьсте хаза-м дера яра
Заза Іенош, кързбеш бай,
Іамош вовших дагадпийла,
Вовшийн деза Іамош вай.

Шелпін ахь сан деган аре,
Мархаш тІехъа саций малх.
ХІинцалц чехка лелла бІаьсте
Боларна а гІелпін ахь.

Хила соьца хьалха санна
Сан хьал юха дерзаде,
Хазде синтем боцчу дагна
Беттан буйса, маьлхан де.

Хила сан син мерза хьаша
Делош, декош, Іехош и.
Дахарах дог Іаббалц ваха
Бахамаш ца оьшу кхин.

ХЪЕШЕ

Кхул хьалха хьо ца гинера суна,
Ца хьнера юйла дуьненчохь,
Ирс дохьуйла кху суьйрено хьуна,
Тхан юьртаца чIагIдеш гергарло.

Бердаш делахь хи хIорда тIе доьду.
Тхох хIораннах хир бу хьуна берд.
Хьо ехачу цIерпошт, машин йодахь,
Я чехкачу дино тохахь берг.

Оьзда ду тхо безам лехна ягIахь,
Вежарий ду оьшуш елахь гIо,
Хьалххе лехна кхин некъ бу ахь алахь
Цуьнан сийдан доттагIий ду тхо.

Хир бу юьртахь товш синкьерам тховса,
Вота, пондар, хелхарш — доттагIий,
Кегийчарна некъ луш вовшийн довза,
ХIуьттур деца дан шайн хьешан сий.

Кхул хьалха хьо ца гинера суна,
Ца хьнера юйла дуьненчохь,
Урамаш, ков-керташ, ерриг эвла
Хьайх а хьегош йогIу, хаза йоI.

ГУЬИРЕНЕ

Гуьйре, ма е арахь гIовгIа,
Ма лекхийта мохе шок,

Йочанашкахъ лобхуш гловла,
Кура йохуш сира дохк.

Хьовца кыйса тар ца делла
Хьан кех дуьйлу олхазарш.
Царна доггах тлаьхьахьежна
Можа гуш ду диттан глаш.

Гуьйре, ма е арахъ гловла,
Нах чуберзон сих ма ло,
Цул а суна илли хьеха
Езначунна длахазо.

Деших тера хьаьрса месаш
Яйн хьовстуш мох хьовкхуш ахь,
Ека цуьнан зевне эшарш,
Ткъа беснеш тлехъ богу малх.

* * *

Цхьа йоI ю сан юьртахъ ехаш,
Эсал гиллакх долуш шорта,
Хийлазза ша дуьхьал кхеташ
Суна цийеш беснеш горга.

Хаздеш жимчохьлера туьйра,
Яхьеш суна сирла буьйса.
Суна гатдеш са делара.
Бехкаш лобцуш ма елара.

Хьанна ю-те суна йоцург,
Лела некъаш серла дохуш?

Шега хьовжург, шена вогург
Дуьне даа карзах вохуш?

Йовхха цѣ латийна пешахь,
Гуллакхаш деш сенчу бешахь
Цо гаттон верг-м кхин хир вара.
Со хиллал ирс-м мичахь дара?!

...ХЪАСТА ДОГ ХИЛЛА

Вайшимма вовшашна ма сагатдора.
Гуьйрено айбалц шен серлонан га
Буьйса ас ларйора, наб а ца йора,
Йича а ца гора хьо йоцург гIан.

Хьан, сан а ойла яц вовшийн ган хIинца.
Урамаш шордели, кхин бели бай.
Дуьненчохь гIаьххъара хъаста дог хилла,
Бералло Iехийна хиллера вай.

ДАКХЕ

Ма леста, эсала Дакх, хьо сел тайна,
Хьо иштта техкича дог самадолу.
Сан ломахь Акхтарг ду басна хьо тайпа,
Цуьнгара кехат а хьеделла догIу.

Буьйсано Гуьйрене, Гуьйрено дийне,
Ткъа дийно суьйрене мел кхийдон догIа,
Некъана лепаш шен бIаьргийн сийне
Бах иза суна са гатделла йогIу.

Ма леста, эсала Дакх, хьо сел тайна.
Кіажаршка мохана дуьйцуьйтуш туьйра.
Сатийсам бохбечу цергахь со вайна,
Со новкъа воккхучу и еьча дуьйна.

ЦХЪАНА КІАНТЕ

Буса наб ца йина кіант
Вели кетла, урам-новкъа.
Малх, лаьттана боккхуш барт,
Хьалабаьллашехьа стигла,

ПогІуш ца го и йоІ неха,
Буйса санна кіажарш еха.
Хиницалц денна гуш ма яра.
Селхханалц кіант мичахь вара?

НеІарах ца тухуш піелг
Іза волчу веьна хьаша.
Безам ю цу хьешан це.
Іамабарца нах ша лара,

Хуьлий жимчу дагна гІала,
Бо цо дегІан синна бала,
Діакерчадо шераш, денош
Сатийсамийн царца Іехош.

Кхуьу, хьо а: вовза и,
Тіе мел къуьйлу жимчу дагна
Цо вахаран шорден Іин,
Халчу новкъа хьежош ган а.

Иин кІарглойла, берд ирх гІойла,
Иннан хилла шуьйрра гІойла!
Хьийзон ницкъ а хилла хьеша
Массо меттехь бераш неха!

* * *

Блаьргаш чохь — секха-Іад цІера
Белшашкахь — хазаллин луо,
Беснеш тІехь — бос маьлха тІера
Ткъа даг чохь — схьахьовьжуш со:
Хьо нштта цкъа гІенах гина,
Со воккха хилла карийра.

БЕЗАМ — ИЛЛИ

ДИКАНАХ ТЕШНА

Дог доьхна хьовзарх а, шийла кхаь хезна,
Ас дог ца диллина хезнарг бакъ хетта.
Мел хала хилар а, диканах тешаш,
Ца кьарлуш вочунах со гуттар летта.

Иницкъ нэшарах, к'иллошха кьайлаха тебна,
Цкъа а вац г'иртина толаме кхача.
Ас цергаш хьаккхийна, цабезам лайна.
Цхьаьнгга а со кура ца хьаьжна, вуьзча.

Со везаш волчуьнан ас пусар динна,
Делларна цо деган кьайленийн кор.
Г'ю дезаш веьначуьн, дерриг а дитна,
Догъоьцуш бохийна баланийн чхар.

Габалеш юьйхина мехкарий санна,
Зезагаш гича а кхелина бай,
Ас илли аьлла-кха зезагийн сийнна,
Хестадаш дахар а, безам а сайн.

Диканах со тешна. Диканна кийча
Деттало сан дог а, пхенашкахь — ций...
Хууш ду суна цкъа догла длатийча,
Галамо локхийла шен ирсан йир.

ИОІ А, ГУЬЙРЕ А

Э. III.

Суьйренца шовданан йистехь хьо сецча,
Екхначу малхбалех ахь бляьрг а тоьхча.
Гуьйренан ламанан букъах куьг тесна,
Лаятташ дло беттаса го дог а доьхна.

Ойлане хьаьжжина дуй-те хьан дахар?..
Нур-дато куьзганах хьо хIунда кхоьру?
Гуьйренан дитта кIел хорамца кхачар,
Бесачу гIенаша дахкарлахь оьхьу

Бераллехь ирс доькьуш кхаж тасар дехна,
Тахна хьайн ца евза гIайгIа йицIинна,
Шовда ма дIаоьху тIулгашлахь текхна,
Шеконаш кицанех хьоьга йийцина.

Вас хилла, бляьрхишца лаятта хьо гIийла,
Безаман мерза хан дIахьочу цуьнга

Хьобжуш. Цо кийрара лазам хьайн бийца,
Длакхайкхо хьош санна кхечу дуьненна.

Кхолламо кховдор дац комаьрша куьйгаш:
Декъала ца во цо цакъуьйсург шеца...
Бакъ ца йо вайн чьоташ, йохайой хуьйцуш,
Дахаран кховлана лай хилахь къера.

Амма хьо ца йоблху мохь тоьхна шийла,
И лаам кхочуш бан йоллушехь реза.
Іаламан аьрхалла лан хилла кийча,
Сатоьхна, бала ловш біагорал беза.

Іаьржачу вертанца буьйсанахь хийла
Яхкарх а, кхераме кор дьоташ, махца,
Цкъа хьоме цІе йохуш, седанал тийна,
Яьхний хьо, сагатлуш, и латтош дагца?

Ойлане хьаьжжина хуьлуш дац дахар...
Нур-цІеста батте хьо ма гІийла хьобжу?
Зезагаш лахьоза гуьйренга кхачар,
Халахетта лавтта-те ца елха йоблуш?

* * *

Берриг а сан бехк бу, хьо еза ала
Ца хІуттуш леларна, сззашехь.
Хьан біаьргийн йовхонехь муьлхха а бала
Бовра сан, Іазап лан деззашехь.

Хеттарийн біо гүйтту, ойланаш хьаьхначохь,
Шабаршца баьржина, гайглане,
Вас-дорцан, лайн кľуьрца, шеконийн маьхьарца
Вуьтуш со безаман майданехь.

Амма яхь кура ю. Экамчу цунна,
Мел кьиза, лазаме хир ду и,
Тахна хьо гуш йолуш чов хиллачул а
Кхана — хьох кьаьстича — дови ирс!

Хеттарийн біо гүйтту, дехарш деш аьрха,
Хьомениг, хľун ала ас цаьрга?
Гуш хьан сурт, сайн деган сирлачу баьрчехь,
Боху ас хьо еза массаьрга.

Хьан деган маьждигехь доланаш дарца,
Гора божа безаме бохуш,
Гүйттучу ойланна дехар даларца,
Йистхила са парглат доккхуш.

Хеттарийн біо гүйтту ойланийн шахьарехь,
Хьомениг, хľун ала ас цаьрга?
Вас-дорцан, лайн кľуьран, шеконийн арахь
Виси со, некьах а хаьдда.

БЕЗАМ — ИЛЛИ

Дуьне, хьан ду шир ца луш цхьа илли...
Тахна ас а дугľу цуьнга ла.
И ду — Безам. Цо сан дог а тилий,
Хľора санна Іехош тхьовсейна...

Дю цу малхе кюрдор дац мел хьежарх —
Куралла цо цкъа а ма ца йо.
Оццул сирла, нуьре, куьце бекхарх,
Цо даим цхьа амал лелайо.

Малх ца кхетча дерриг дуьне таржло,
Кюррал таржа буйса дийнах хуьлуш...
Хьо ца гича суна-м дуьне къахьло,
Холча хоттош, бода коьрте буьллуш.

Кийрахь бала, базлуш, теткъа боьлча,
Хьоь вистхила чогла сагатло...
Хьомениг, сайн дийца дуккха а хилча,
Дог ца тарбош хунда лела со?

Реза хилла хьоь ладегла гуттар,
Самах санна гленах а ларьеш,
Токхуш ву со безаман кхиэл, глуда,
Цуьнан тутмакх хиларх воккхавеш.

Дуьне, хьан ду шир ца луш цхьа илли...
Тахца ас а дуглу цуьнга ла.
И ду — Безам. Цо сан дог а тилий,
Хюра санна тьехош тхьовсийна.

* * *

Сан къайле хуур ю, хаза ахь дийцахь,
Хьан деган лай ву со — хьуна и эшахь.

Вуо дицден туьйранча мега сох лара,
Йиш локхуш каравахь хьайн деган гIалахь,

Декъазчуьн барзакъца хьайн кетIа хIоттахь,
Докхначу дийно цкъа хьовзийна готта,

Деший а, жовхIарш а ца кховдош соьга,
Хьайн бIаьрхиш кховдадар доьху ас хьогга.

Цул тIаьхьа накъостий ца оьшу новкъахь,
Ахь суна ницкъ лур бу седане кховда.

Тидамза дош аьлла вас хилча хьайна,
Бехк баккха. Цу бехкан Iазап а лайна,

Резаян хьо сайна лаам а хилла,
Мега ас хьан даге ирсан тIай тилла.

* * *

Бер ахь хьайна дукхадеза боху,
И дилхича бIаьргех долуш хиш.
...Хьо гича соь даго кхаьнаш доху,
Нене санна гIийла кхойкхуш хьог.

Ду и берал аьрха иштта лело...
Тахко еза цунна нана — хьо.
Безам-илли аьлла, иза Iехо
Хьан башха аз оьшу данма.

«Аганара» мукъадала глерта,
Човхийча хъан бляргийн хъажаро...
Хъайга деха, мара къовла, хъаста,
И делалуш хъуна къежар ду.

Сан туьйранех лехаделла иза,
Йоглу аьлла кхана, лама хьо...
Сатийсамийн бешахь ловзуш хьийза
Кюрдийна, цо йоху данм хьо!

Бер ахь хъайна дукхадеза боху,
И дилхича бляргех долуш хиш...
Сан даго ша хъан бер ду ма боху,
Орца дохуш безам-цлергахь леш.

* * *

ЙоI, хъан дог доьлхур ду, шийлачу догIанан кIуьрах,
Безам сан дIататтар тарлур ду кызаллин туьрах.

Жоп лохуш хаттаршна тилъелла уьдур ю хьо,
КIад ца луш летар ю эшабан шеконийн бIо.

Атгачу марзонийн исбаьхьа, зезагийн беш,
Хан яьлча карор ю хъан эхъан кIохцале теш.

Хъан ерриг ойланах гIиттаеш, дог пана даьхна
«Безаман» хьозарчий дIагIур ду, эшарш а хьаьхна...

Дуьненах лехалуш хьерчийна кьиннойн и маша
Болатан хьесашца, кийча бу, къу санна, лаца...

Лекхачу стигларчу седарчийн бохь-дешн глала,
Безамо даг чохь йо, вайн дахар хаздина кхала...

Массарна доьгІна дац ма-хетта дарж, сий а даккха,
Цхьаверг ца кхнаво шен чохтах цхьа гІулч а яккха.

* * *

Хь.

Езна йоІ, хьоь хІунда кхойкху ас орцаха,
Тешийна хьох сакхаш, ца лачкьош дагара?
Сох ницкъ луш хьо тийши, воллушехь ломара.
Гленашкахь, гІалин йоІ, ас лехнарг хьо яра!

Нийсаршлахь юьхькІайчу хІоттавеш гІиллакхе,
ЙогІу хьо вист хила ас хьайга кхайкхинчу.
Кхета сан лазамах дешнашка биллале,
Йоьлу сан гленашкахь, сатийсам кьагійна.

Хьо гича воккхавеш сан хьаьвза ойланаш,
Хьобцарчу адмалло сан дог тІемарздина!..
Ца ларлуш, хедадеш дихкина дозанаш,
Боху хьоь хьан нанас, сох ахьа кьу вина.

ХІан-хІа, со пекъар ву ахь кхерча кхайкхина,
ДогІанехь, дитта кІел лаьтташ сох кьахетта!
Вайн нохчийн гІиллакхехь хьешан гІант гайтина,
Сирлачу цу баьрчехь со цаговш ца хетта.

Ламане мохъ тоьхча, некъ бита аьлла,
 Теша хьо, хIай кьонах, некъ лур бу цо.
 Ахъ хIорде бекъало сан дуьхьа аьлча,
 Цо лаам кхочуш беш лорур ву хьо.
 Амма ахъ дика дош хазаре сатийсахъ,
 Цхьаволчо и ца деш, дош шеца лахьте хьо.

Цергахъ зезагах хирг,
 Баьлах а хуьлу — овкъярш.

НЕНАН ГЮ ЭШЧА

Шамильханов Рамзанна

Гуттар а со хьежна беттаса
 Ган лиьна, со араволу,
 Цхьаллина ца хилла детта са...
 Боданехъ ло сихлуш догIу.

Лавтта со тийналлехъ, хеташ со
 Къаьстинчу хьан куьйгийн долахъ.
 Лайн дорцехъ, йнест йоцуш деьна вуон...
 Нана, хьо оьшур-кха дагна ян гIоле.

Гуш долчо цецволуш такхийча,
 Буьйцуьр бу хьоь хорам, бохуш,
 Цена дерг, Iаьржачо макхдина,
 КIелвитча, сайх бехкаш дохуш,

Со теша хъан орца тІекхаъчна,
Хин доцчух воккхавер хилла,
Доързур ду хІусаме, хьо кхаъчна,
Ахь яшош сан деган чилла!

Дерриг а дуьйцура беттасе...
Ткъа тховса ураме хьоъжу.
Тийналла боданехь хеттаре,
ГІайгІане сох юьстах соьцу.

* * *

ГІаргІулеш дІо гІийла стиглахь хьийзарх,
Хьийжинера бен ца хеташ цаьрга.
Іа тІе дарах, гуьйренан варкъ хийца,
Дог ца догуш Іаламе со хъаъжна.
Къанваларна, когаш тІехь ца ларош,
ВогІучунна къинхетаме хилла,
Куьг а лаьцна Іасано цхъаъ валош, —
Цунна а со гІоьнча ма ца хилла.
Кешнийн кертахь керла баързнаш гича,
БІаьрхи даллал, сайн тезетахь ссцна,
Весет дешна, сайга кадам бина,
Іаткъам хилла дахаре ца хъежна.
Дегабаамен денош, собар дайна,
ДІо бух боцчу стиглан хІордахь дешна...
Тахна, куьзга, хьуна чохь со гарна,
Къарвеш, денойн когийн лено хъешна,
ДІакъистинарш гІиттон мохь а боцуш,
Деношка къинтІера довла ала,
Кханене а, дагахьбаллам болуш,

Са а туйсуш, кхоьру со длакхача.
Данм хьегнарг доккхур ду сох ахь,
Сайн марзонех дог лебина доцуш...
Зама, хьехарш деш хилла ахь лоха,
Ла ца доьгIча хаза таро йоцуш.

ДIагIур ю жималла къаналлин дола.
ДIагIур ю, сан юьхь тIехь хебарш а дуьтуш.
Мел велхарх, и гIур ю Iожална къолах,
Сан дахар, хан кхаьчча, гора а дуьллуш.

Со Iехош велийна мехкарийн бIаьргаш
Къанлур бу, хилла шайх ширделла некъаш...
Со дагавийлина буьйсанах хьаьрса, —
Уьш хир ю гIелвелчохь сан вонан декъахь.

Тамаша ца бо ас хазалла ярах.
Дика дан ца кхуьуш вар — и ду ирча:
Ца висахь сайн халкъан дагца со ваха,
Ца йисахь хьомениг сирла иэс хилла.

ДIагIур ю жималла къаналлин дола.
ДIайовр ю, сан кхетам ойлаян буьтуш.
Мел велхарх, и гIур ю Iожална къолах,
Сан дахар, тIаьххьар а, гора а дуьллуш.

Дуьтуш дог детталуш вайн лаьттан кийрахь,
Ас хьовстур ду дахар сатийсамашца,
Ца кхуьуш кхочушбан бисна уьш хийла,
Кегийна шайн кхаьжнаш схьакхийдабарца.

ІУЪИРЕНАН ЛОВЗАР

Тийна Іуьйре мохо хьейо,
Дохк-юргіа цо длаайдо...
Сахуьлуш цу нсбаьхьалло
Вижна Іилла мукъ ца ло.

Стиглан корехъ анайисто,
Гіййла серло латайо.
КІайчу дийно, кхоллам-хьеро,
Хан-хица гуо хьовзабо...

ДІога ярех, баьІех а кІайн
Маша боьзна гезгаша.
Детех дузуш хІора а тай,
Дина дари чилланашца.

Шийло-аьхна хІаваь дела,
Мохан омра кхочуш деш,
Шех кьурд бинарг вежа дела,
Массарна «кад» кховдабеш.

ПетІаматаш, дитташ, бецаш,
Цу «чагІаро» дахийна,
Латта ца луш, гал-гал лелхаш,
Техка, ловзу эшарехь.

* * *

Аьзнийн нсбаьхьалла кьуьйсусх,
Хьозий дека «кеп» хилла...

Хіун ду хьажа цара дуьйцуруш,
Пхьид а йолу хи чуьра.

Шен мерзпондар лакха юлу
Цаьпцалг бецан патаршлахь.
ХенакІуро вота туху
Боча-біюран хари тіехь.

Стиглахула хелха хьаьвза
Аьрзу, тіемаш даржа деш,
Лахахь, Іин чохь детташ хеза
Хино тіараш, шабарш деш.

Лаьмнаш вовшийн біаьра хьоьжу,
Догдоху йоІ, кІанг санна..
Нана-Лаьтто малх латабой,
Арахь той діахІоттадо.

* * *

Гіено оба аларх,
Бели малх шен набарх
Тийнна.

И ламанах хьсрча,
Шелчу тхилахь керчаш
Іийна,

Диттех суьрташ хедош,
Ірзошна тіе летош,
Хьийза.

АС МАСАЛ
ЗЕЗАГАХ ОЬЦУ

* * *

Дуьнентлехъ вай дерриш
Хъеший ду, олу.
Ткъа хъеший —
Хьошалглахъ бахлац.
Хлетте а,
Ирсаца галморзах бо̀лу,
Сайн прсе некъ лъьхуш
Къарлац.
Хьовсийша,
Дю зезаг малхана до̀лу, —
Ас масал
Зезагах оьцу.
Хууш ду,
Еха яц зезаган оьмар,
Хлетте а
Цо патарш хьоьцу,

Іаламан бос хазбеш,
Цхъа дика дегна,
Адамийн зовкхана хъекъа.
ХьошалгІа еънесъ а,
Со шуьга еъна,
Адамаш,
Шуьца ирс декъа.
...ДуьнентІехъ вай дерриш
Хъеший ду, олу.
Ткъа хъеший —
ХьошалгІахъ бахлац.
ХІетте а,
Ирсаца галморзах болу,
Сайн ирсе некъ ловхуш
Къарлац.

* * *

Со кхоьру дуьненах.
Со цунах йогу:
ХІун хир ду, лапъаьлла,
Малх байча стиглахъ?
Цундела со цунна
Орцаха йолу.
Ас цунна орцаха
Доккху сайн илли.

Буййсанна — наб йоцуш,
Тем боцуш — дийнахъ,
Дуьненан лазамах,
Сан лазам хилла.

Вайн дахар — кыйсам бу.
Кыйсам бу — сийлахь.
Кыйсамна гIаттадо
Сайн деган илли!

Сан лаам цхьаъ ма бу.
Цунна ю йогуш:
Вайн дуьне цIандина
Южаллин герзах,

Маьршачу дахарна
Некъ серлабоккхуш,
Сайн илли декийта
Безаман мерзах!

* * *

Дикаллин чот ца еш,
Вай куьце гIерта,
Хазалло дог-ойла
ДIаоьцу вайн.
Ткъа кхана... Кхана-м, ткъа,
ГIалатах кхета,
Кхета вайн ваьш хиларх
Хазаллин лай.

Цундела ца лобху
Куц-хаза безам,
(Соь иза къасталац
Куц-хъарамах).
Даг чуьра дека аз:

«Коьртаниг — тешам!»
Тешамца хадабо
Хазаллин мах!

* * *

— Ахь эшарш локхуш,
Ас хьоь ладобгуш,
Мел хаза дехар ду вайша
ДуьнентIехь локхуш,
Кхин суна оьшуш
ХIумма дац хьан аз бен тайна.

— Эшарш — сан дахар,
Ткъа, дукхавахарг,
Кхин ма ду цхьаь хаа дезаш:
Мел тайна лекхарх
Аса сайн эшарш,
Эшарша хьекьор дац кенаш!

* * *

Даг чохь бен ца хьоьсту хьо.
Даг чохь бен веза а алац.
Мел гIертарх, хьо виц ца ло.
Оцул ас кьехкорах — кьахкац.

Iемина сагатдан со.
Iемина со бIаьрхиш ледо.
Ас мацца вицвийр ву хьо.
Кьахкор ву! — сайн дог ас тедо.

• • •

Сан байташна дукха эшац —
Тайна къажар суна ло.
Шеко эккхош: «Теша-тешац?» —
Даим теша виц ма ло!

* * *

ЦІен шипон коьртахь,
БІаьрг сацон хьан,
Хьо варе хьоьжуш,
Со корехь Іа.
Хезнера жимчохь:
«ЦІечу басо,
Шен некъах тилларг
Новкъа нисво».
Ас цуьнан къайле-м
Яьстина яц.
Амма хьо... Хьуна-м...
Хьуна-м со гац.
ТІехвуйлу денна
Юххешха хьо,
ЦІен шипон коьртахь
Тергал ца йо.
ХІунда бо, чІогІа
Тешнашехь шех,
Сан цІечу шипоно
Тешнабехк сел?

* * *

Кхоллам белахь

цхьаьнакхетар

бохуш,

Вайша Іашшехь

кхечо

доьху дош.

ХІора дийнахь

даккхий

синош дохуш,

Со ца ягІахь

мер ду, бохуш,

дІовш.

Ас хІун де-те,

«хІан-хІа!» —

ала гІерташ,

Іехаелла

багахь

далахь

«хІаь»?

Ас хІун де-те

вайша вовшех

даьлча,

Кхин дІа яха

ца тоахь

хІаваь?

Доккха де деана соьга,
 Кхин доккха догIийла йоцуш.
 Цхьаннан а ирсах ца хьоьгу,
 Дахаран урх каралоцуш.
 Сан Даймохк, селхенга техки,
 Бераллин тIаьххъара депош.
 Ехар ю хъан беркат deboш,
 Iалашо цхьанна тIехъ сецна. —
 Дерриге дуьне ду тахна,
 Машарна баркалле хъуна.
 Ас ирсе гIулч йоккху хъалха, —
 Къона го анайист суна.

ИРС

Ахь боху: «Бахам бу коьрга».
 Бакъ дуй-те, и хъуна моьттург?
 Ойла е, болх байта коьрте, —
 Хьо вайван и кхин цагIоьрттург.

Кхочушдеш хъайн цIемза дезарш,
 Ахь шортта гулбийр бу бахам.
 Ткъа суна-м тоьур бу безам,
 Эзарза хьол ирсе яха.

Тоьур бу безам сайн халкъе.
 Безам — сайн бевзачийн сайга
 Безамо мел йоху хъалхе,
 ХIума дац сан дахар дайдан.

ЗЕЗАГАШ

Зезагаш даима

со хьобстуш доьлу.

Хиорамма тлейобху:

«Йолахьа схьа».

Сох члогла теша уьш.

Шайн тешам хьобху.

Куьйгаца уьш дахац —

даг чохь хьо цла.

* * *

Длаихна денош.

Чекхдевлла денош

Тлаьхь-тлаьхьа ювжаме дуйлу.

Жималлин некъаш —

Безаман тешаш,

Сан даг чу глайгане дуйшу.

Ас хIунда тахкий?

Ас хIунда къахкий

Хьалхара сайн безам — кхетац.

Ахь соьга кхийдош,

Ас юха кхийдош

Бларздинчу зезаго-м гечдац.

* * *

Хьо — цхьа ву.

Ткъа сан а сагатло

Сайца хьо воцуш.

Вай тлаккха хїунда ду,
Алахъа,
Морзаха дехаш?
Ца кхета,
Дегнашкахъ ца хилча
Бїаьсте вайн йолуш,
Муьлхачу ницкъаца
Дїо зезаг
Хьекъаш ду.
Хьекъаш?..

БІАЬСТЕНАН
ДОГІА

* * *

Цхьа а ницкъ
лар йоцуш бовш бац —
Дахаран
маьІна ду иштта...
ТІаьхьешна
лар йитар-м товш дац
МаьІха кІел
дуьйдинчу тхишца.

* * *

Гаьнгали чу ненан аьхна
Куьйгаш санна, аьхна
Тхишца кхийда маьІхан зІаьнарш,
Стиглан кийра хьехна.

ХЮкху лаьттаь синтем лехна,
Некъаш карзахдаьхна,
Цара хьур ю лаьттаи Іаьнарш,
Юха йохьург ехна.

* * *

Къонаха къонахийн некъашца галморзахвалахь,
Нанна, шех чекх са гуш, дуьнненал базло и бала.
Амма мел неІалташ кхайкхорах кІантана наха,
Ма хала хьарам бо-кх нанас ша баййна накха.

МАРТАНЕ

Сайн ирсан Іуьйренаш йитина хьовца,
Уьш ловхуш, бердашца ца кхерста кхин,
Къона ирс къеначу лаьмнашкахь ловхуш,
Вовду со, эгадеш бераллин тхи.

Дахарехь кхочушдан сайн декхарш, дезарш, —
Къоналлин кхайкхамо дІавовху со.
Ахь сайна екийна тулгІеннийн эшарш
Зевнечу некъашца дахаре хьо.

Сайн ирсан Іуьйренаш йитина хьовца,
Дожийна юьхь тІера бераллин тхи,
ДІо анабердашкахь керла ирс ловхуш,
Вовду со чекхвала дахаран хих.

НЕНЕ

Селхана цагинарг тахана гуш,
Тахане ца свзаш кхана,
Аьрхачу сайн дагна паргIато луш,
Со лела ма мотта, нана.

Некъ билла дахарау некъашна пурх
Ойланаш ца леста пана.
Тахана-м соьгахь йй кхолламан урх,
Со цуьнгахь хир ма ву кхана.

Ловхучу сайн ирсах диллина лог
Со ваха ца вита кхана,
Сан багахь хир бу хьо, сан ненан мотт,
Сан дагахь хир ю хьо, нана.

ДАХАРАН НЕКЪАШ ТІЕХЬ

«Го хъайна дахаран аренаш йовза.
Хаалахь, сан амалш дера ю хьуна.
Г'онжагIа некъаш тIехь дац деша йоза,
Ахь айххъа хаьржинарг — кхоллам бу хьуна».

И олий, хъажаво замано хIора
Дахаран пхьалгIашка халонаш Іийша.
Долалун шен дахар ца дита дорах
Цхьаннан дог догу, ткъа вукхуьнан сийса.

Цхъаь вььду заманан амалаш эшо,
Тахненан, кханенан дезаршна ваха,

Ткъа вукхо палтуйсу, зезагаш лехьош,
Цхьа тийна бен бина, некъах чекхвала.

Амма и, Южалло шена тлеуьйзуш,
Некъ хаьдда, вуьсур ву ка-мIараш тийса.
Замано-м дика-вон цхьабосса луьйсу,
Дехаршка ца хьоьжуш, кхел а йо нийса.

* * *

Ас нана елхийна, дуьненчу вогуш,
Маьхьарца гIаттийна гIартийна луьйре.
Ас нана елхийна, набарах йохуш,
Цо суна аганахь техкийна туьйра.

Ас нана елхийна, со нанас — цкъа а.
Велхор а варий-те со нанас цкъа а!

Цкъа шийла буьйсанах набарах йохуш,
НеIаре хIуьттур ю гIартийна луьйре.
Бер санна, со шена тIаьхьара вохуш,
Цо хьур ду сан шераш техкийна туьйра.

Сан сица боьлхур бу цу дийнан бала.
Дуьне а доьлхур ду. Йоьлхур яц нана...

* * *

Хьо яцара, хьан кехаташ дара,
Сан са ойбуш, суна тешам белларш.
Уьш а деги шаьш хьегначу цIарах,
Шайна тIера харцо ла ца елла.

Даьгна дели, дагах мехий дохуш,
Сан син кхача хилла мерза туьйра,
Генах хилча санна, карлайохуш
Ахь сан даг чу суй биллина суьйре.

Иза-м яра тамашийна тийна,
Хьо а яра тамашийна блаьрла,
Ас лазамца хьуна тлехь сацийра
Хьовца валлал ирсах хьаьгна блаьргаш...

Ткьа цул тлаьхьа хийла суьйре яьгна,
Вайца дузуш эладита хийла,
Шеконаша сатийсамаш аьгна,
Ткьа цул тлаьхьа — суьйре еьна шийла.

Хетте а хьан кехаташа хийла,
Сан са тедеш, суна тешам лора.
Тховса-м цаьрца ас сайн пеш латийна,
Царна тлера туьйра хетта дорах.

* * *

Хьо езарал хала ду хьо йовза,
Хьовца кьийса хьан дог хьаьшна амал,
Хьан шалхачу синхаамийн доза,
Хьан куралла санна, довза лама.

Ас мел динчу пектийн дагайовхо
Хьан чаьмзачу дегазаллех кхетта,
Со ца ваьхьаш хьан синпхенаш човхо,
Хьо сахуьлу седа санна хетта.

Суна хьо евзина зама
Суьйренан ягарехь яйна.
Ца евзаш хьан аьрха амал,
Хийла ас хаттар дин сайга.
Хийла ас хаттар дин сайга,
Ца евзаш хьан аьрха амал.

Шераша хийци хьан амат,
Безамо ойла ца хьегий.
Кхин хир ю бохуш хьо кхана,
Тахна хьо кхоамза еги.
Тахна хьо кхоамза еги,
Кхин хир ю бохуш хьо кхана,

Безам хьайн совгIатна Iенош,
Хьо ирсан орамех кьеста.
Кхолламах дисина денош
Кьобжачу кьаналле леста.
Кьобжачу кьаналле леста
Кхолламах дисина денош.

Лар йоцуш довш ду хьан дахар,
Шеллуш бу хьан деган кхерч а.
Эвхьаза юьйцуш хьо наха,
Шийла мох сан мара хьерча.
Шийла мох сан мара хьерча,
Эвхьаза юьйцуш хьо наха.

Ехачу буьйсанна набарха вохуш,
Доцачу дийнан сурт Иийжаме дувйлу.
Іаламан къайленийн догІанаш дохуш,
Гуьйрено дуьненан хазалла муьйлу.

Дашочу малхо беи Іалам ца хьосту,
Ткъа иза мархашлахь тилбелла лела.
КІадбелла хир иза ах-стигал цеста,
Азаллехь долийнчу некъашца лелаш.

Стигало догІанаш делхадю лавтта,
Стигалахь ца сега нур дайна седа.
Къорачу хъаннашкахь тезеташ лавтта.
Мажделла диттийн глаш біаьрхишха леда.

ТогІи чохь мехашна ца юьйшу бецаш,
Йишхаьлла, шовданийн мукъамаш байна.
ГІаргІулеш, сийлахьчу низамца ехаш,
Са эцна, сийначу аналлехь яйна.

Гуьйренан Гуьйренаш цІеххъана шетъелла яьхи,
Хъаьрсачу біаьрхишца делхадеш бос байна Іалам.
Амма мел базбаларх шийлачу гуьйренан бала,
Кхин юха йогІур яц хьуо-хъайн ахь Іехийна аьхке.

Цхъа а вац хІинца хъан гІайгІано хъаьшна дог тедап,
Цхъа а вац хийланна тешнабехк би́на хьо къуьйсуш...

Хъан лаам знэн санна, тлейоглу къаръелла буйса,
Хъан деган клоргерчу къайлешна, къу санна, тебаш.

Іуыйрено кхачайо хъан лазам бевзина буйса,
Ткъа деглах хъаърчинчу шелоно яьккхича набарх,
Ахь, гленаш марзделча, хъайн мара къийлина назбар,
Хъайн деган Іийжамна тем ловхуш, когашка кхуыйсу.

Меран бер санна, хъайх бендоцуш хервина хийла,
Хъуо цхьалха йнсна хьо, цхьа а ца хеташ хъайн механ.
Цундела — хъан хлора буйса ю блешарал еха,
Хъан хлора Іуыйре ю, хъан кура дог санна, шийла.

* * *

Суна ца хиъна,
Суна ца хиъна
Гларгулнийн илли
Лазаме хиллий.

Дахаран некъаш
Ойланех хьекъаш,
Кхетта со хІинца,
Кхетта со хІинца:

Гларгулнийн некъаш —
ГлайгІанийн некъаш,
Ірсечийн некъаш —
Даймехкан некъаш.

Ши чегардиг,
 дуьхь-дуьхьал а хиъна,
 НоI, кIант санна,
 безам буьйцуш, Ийра,
 Таьхье кхолла
 мерза барт а хилла,
 Цара цIийнан
 тхевнах бен латийра.

Вовшийн хьобстуш,
 вовшийн марзо оьцуш,
 Таьхье кхоблти,
 кхийн, тIома яьккхи.
 Амма дуьне
 довза ойла соьцуш,
 Цара бенахь
 дукха хан ца яьккхи.

Сийна лакхе,
 ховха тIемаш зийна,
 Лакхенал а
 тIемийн ницкъ а тоьлла,
 Гена-гена хьалха
 бIаьрг хьажийна,
 Яха кIорнеш
 керла кхерчаш кхолла.

* * *

Сих ма ло тІаьххьарчу дашца,
Ала дош кыйделча санна.
Ойла е, къаноша санна,
Хьайн даг чу йижна хьу яшшалац.

■

Тахане лаьттар ю моттарх,
Замано-м хийцамаш хьабо.
Хала дац сан некъаш хадом,
Хала ду — хадийнарг хотта.

ИРХЕНАШ

Сан мехкан юьхь-сибат декхош,
ХІоьттина ламанийн мур,
Біешерийн собаро йийсарехь сецош,
Къежбелла бисина бу.

Къонахех къонаха къасто,
Лакхешка дІабоьхий уьш,
Шайн къена къайленаш лаьмнаша йосту,
Къонахийн амалаш зуьйш.

Генахь ду ламанийн баххьаш,
Царна тІе чІуг етта некъ.
И-м хьийза, цхьаццаверг ирхешца къарвеш,
Я хеда, цхьаь хьегавеш.

Сан ойла цу новкъа яьлла,
Гертa и деган ницкъ зен.
...Со тахна сайн роґехъ ладеґа ваьлла
Даймехкан садсґаре.

БІАЪСТЕНАН ДОҒІА

Мокха мархаш лехъош,
Мехаш марсадевли;
Кескех стигал этґош,
Ткъесаш лелха зевне.

Даккхий синош дохий,
Лаьмнех барташ бохий,
Мархаш яьржа, юхий,
Маьлхан доґа тухий

ШИНГА НЕКЪ А
АТТА БАЛУР БУ

ІУЪІРЕ

Малхбалехъа цѣ латийна,
Малх тийсало, стигла хъох!
Толлуш болх ша бусабинарг,
Пепнаш буьххъехъ кхерста мох.

Хулхуло чохъ кегло злаьнарш,
ІиндагІ дахло берда кІел.
Хино, гІийла тулгІеш етташ,
ХІорда тІе дІадузу тел.

Жа-бажа а эвлах дели,
Балха баха бевли нах.
Беш, урамаш серладевли,
Малхо кхалий юьртан ах.

ВОРХІ КІЕНТАН НАНА

Сайн нанна — Маржанна

Стиглахь цхьалха некъ бо батто
Корах хьерча беттаса.
Тийна буьйса ю Эвтаряхь
Нана ю-кха гатдеш са.
Дийнахь балха дахна бераш
Хан яълча а дагІац цІа.
И ду нанна наб цакхетар
Цо біаьрг бетта некъаца.
Сих-сиха и кетІа юьйлу
Кхузза дохди царна чай.
«Мегар дац-те цкъа мукъна а
Цхьана яа хІума шайн»?
Стиглахь беттан можа кийсаг
Цхьа ца лууш паргІат яй.
Анайист ю серлайолуш,
Седарчий а хІинца дай.
Пекъар-нана чобтах йобхна,
КІентий тховса богІур бац.
Шиъ ву генна гІалахь вехаш,
Цхьаъ цІахь хилар дагахь дац.
Цхьаъ вахана буьйса яккха,
Ткъа Іийса ву эскарехь.
Амма нана, нана пекъар
Наб а яйна Іа корехь.
Дека чІоб а тоххар тийна
Бажа лаьлли ураме.
КІентий бахънехь хаза буьйса
Нанас тІекхи гІайгІане!

НОВЗАЦ КХАНЕ

Сан некъ муха хир а хаац кхана:
Нагахъ нислахъ новкъахъ кІорга Іин,
ДоттагІ, доъху дерриге дитий вола,
Хьо лаьмнашка балош суна дин.

Хабар доцуш висахъ генна махкахъ
Ломахъ хІоттахъ дагахъ доцуш дохк.
Хьайн садууш ма хьийзалахъ анахъ,
Хаа со вуй бевзаш вина мохк.

Хьо воцуш гІо оьшуш йисахъ нана,
КІант хилла хІуттур ву цунна со.
Дагахъ доцу дика дахьаш кхана
Кхочур ву со волчу керта хьо.

Сан некъ муха хир а хаац кхана,
Амма ницкъ бу соьгахъ каро ирс.
Хиларх дахар хьолах дахна Іана,
Бац дуьненахъ вайшиъ къасто гІирс.

Безам, тешам — и шиъ ду сан долахъ
Массара а лоруш долу хьал.
Адамийн дуьхьа цІе ю кийрахъ йогуш,
Ваьгна вожарх оьшуш вац со ял!

Сан некъ муха хир а хаац кхана:
Дикане — ирх, я бохаме — чу,
ДоттагІ вайша даим хир ву цхьана
Шинга некъ а атта балур бу!

ЭВТАРАХЪ СТЕЛАІАД

Лаура — хьуна

Стиглахъ цѣххъана ткъес а лепаш,
Арахъ тийжаш догӀу догӀа.
Хетало цхьаммо Іуьйдуш мархаш
Якъайо, тӀаккха нисбо могӀа.

Хьобжуш Іашшехъ серлайолу
Хьуьлла генахъ анайист:
Юртахъ хьалххе арабовлу
Зударнй, лоцуш хинан йист.

Орцан ах къегош хӀинца
Маьлхехъ техка пепнийн бота.
Бай тӀехъ диси наггахъ цинцаш.
Дийно эккхий берриг бода.

Хулхуло тӀехъ деш санна,
Къеги стиглахъ стелаӀад,
Эвтарохъ хаза ду тахна,
Бераш ловзу дахна гӀад!

ХЬО ЦІАХЪ ЙОЦЧУ ДИЙНАХЪ

Цхьалха генаш лестош, таьллаш
Ма хьежийша корак чу:
И цӀахъ йоцчу дийнахъ суна
Байлахъ лаьтташ хета шу.

Хи тІе боьду некъ бу беса,
Бай тІехъ къега сира йис.
Іа доллушехъ ло ца догІу,
Іалам дуьйли-техъа пис?

Іаьржа Іа ду сан Эвтаряхъ
Сагатдеш бу къена арц.,
Йиса оїла хьо бахъанехъ,
ЦІера полнїї йо ахъ харц.

Маржа яІ! Хъан гІуллакх, лехам,
Берриге цкъа кхочуш бан,
Сагатдарна бина бекхам
Ядийна хьо ялаян!

Цхъалха генаш лестош, таьллаш,
Ма хъежнїша корах чу.
И цІахъ йоцчу дїйнахъ суна,
Байлахъ лаьтташ хета шу!

САТУЬІСУ ХЪУНА АС

Хъан дагна вас ен дош ала ца делла,
ДІавахна ас цхъаллехъ токху денош.
Хетачу ирсах хьо яккха ца елла,
Ас хала садетташ йохку кханеш.

Доху ас иллеш сайн дог Іехо гІерташ,
Амма сан даго хьо йиц ма ца йо:
Почана тІейогІуш хъегІа муо санна,
Лозуш цо сан кийрахъ са а гатдо.

Буйсанна хан яълча набарах воху,
Къа доцуш ботту сан къона накха.
Сан мерза ойланаш коьртехь ца совцу,
Хьо бахьнесхь, хьомениг, свлла акха.

Хууш вац со, езар, х'лун дийр ду х'инца,
Кхачийна т'лаьххьара дисна собар.
Сатуьйсу хьуна ас массо а денна,
Кхочур дац-те бохуш мерза хабар!

ДЕРРИГЕ А — ХЬУНА

Хьо — сан лам бу лекха,
Ондла, хьалакхийдаш,
Датон басахь лепаш,
Сан ирсах лешаш.

Хьо — сан шовда ц'ена,
Х'юра денна молу,
Седа санна сирла
Со токхвеш 'енаш.

Хьо — сан беш ю 'ежийн
Ас денна садоу.
Сан деган пхенийн
Тешамен Iу.

Хьо — вайшиннан лаччахь ю,
Ас хьуна ло берриг мохк,
Хьал, дахар, Iалам,
Сайн сатийсаман дохк!

БЕТТАН ЧІАРА

Стиглан Іам чохь дашо чІара —
Бутт бу паргіат некадеш.
Сийна седа эцна кара,
Со ву хьовца «сагатдеш».
Лаьмнаш хета дети басахь,
Поьлла шайха аьхналла.
ЭхІ, ма чІогІа хета тамехь,
Хьо буьйсапан тийналла.

Паггахь мох сан дегІах хьаьрчий,
Дог экаме кхоссало.
Ахь эсала куьг тІехьокхий,
Со туьйранахь хетало.
Сийна, сийна седа — карахь,
Хьан бІаьргаш чохь — беттаса.
ЖовхІарш лена месаш юккьехь,
Вахийна хьан барташа.
Стиглан Іам чохь дашо чІара —
Бутт бу паргіат некадеш.
Сийна седа эцна кара,
Со ву хьовца сагатдеш.

САН ЮХА А ГАТЛО СА

Тийна шийла буьйса тховса
Ша бу корехь шен куз беш.
Бутт го ло тІе деши хьарса,
Кечлуш цинцаш Іенадеш.

ХІусмехь йовха пеш ю йогуш,
Аьрха ловзу сийна цІе.
Хьуьлла пенах хьан сурт кхозу,
БІаьргаш доьгІна суна тІе.

ЦІийлуш лаьтта пешан пилта,
Моьтта иза лелар ю.
Некхах Іуьттуш санна шаьлта,
Сан даг чохь ма лазам бу.

Тийна шийла буйса тховса,
Қорах лета беттаса.
Ойла яхна хьовца ловза,
Сан юха а гатло са!

ЛЯЛЕ

Хьо ца гуш со Іалахь
Там бу «йицъяла».
Делахь а дог дуьсу,
Хьан йийсар хилла.
Хууш вац хІун дина
Ойла Іехийна,
Семачу сайн дагна
Муха дер хІилла...

Гар ас-м хьехадац
Хьан цІе хезча а,
Цхьа карзах долу и
Накха ца тоьаш.
Синтем а бойъий цо

Хьийзаво, теша,
Киранан йохалла
Наб а ца кхеташ.

Тлаккха ас дIавоьдний
Аренаш толлу,
Сайн лазам дIабуьйцу
Мотт боцчу хине.
Шовдано дог оьций,
Хала сатуху,
Хьекъало дехар дой
Аьрхачу даге.

Хаьа, цкъа мацца а
Кхачор ду собар:
Хьекхийча зарз ма ло
Мел онда ойла.
Ларамза вадийна
Кхетамах ваьлла,
Со шайга вагIахь ахь
ГIалат ма дойла.

Йохий ма хьовзалахь,
ХIумма ма ала.
Сирла бIаьрг тIебогIий
БIаьргаш чу хьажа.
Гур хьуна хьагъелла
Сан ховха ойла,
Хьуна са диттина —
Сан корта къоьжа!

* * *

Юха а кхочур ю бѣаьсте,
Ша бохош, даьстина хиш.
Хьаннашкахь эсалчу гѣарца
Хьозарчийн хезар ю йиш.
Іаьно лай кѣлахь Іиллина,
Къедар ю схьа сийна буц.
Зезагаш, патарш а диллина
Гѣовттур уьш ду.
Хулхуло шабарш деш гена
Уьдур ду шен чабол еш.
Хьалха вай ма-йиттар цѣсна
Хир ю вайн безаман беш.
Маржа я! И прсе зама
Йиш елар тѣскхачо сан.
Юха а прс кхаьчна доьлуш
Самукъне хьан бѣаьргаш ган!

БЕСА СТЕЛАІАД

Ширачу гѣаланийн херцораш санна
Хиллачу безаман ойланаш йѣохна.
Хан-зама дѣаяларх ца вуьтуш ханна,
Ахь стенна хьийзаво со гѣуда тоьхна?

Селхана хьнстинчо, тахана чехош,
Мел тоьлла лаам а хетало эрна.
Къастаран догѣано тѣе хи а Іенош,
Тишделла дуьсу сан хиллачун черма.

СтелаІад дерина яьккхина ойла
Хьо йолча всанчохь хета сайн беса.
Дагалацам бу-кха йохийнарг Іойла,
Хьомениг, хьо йоцчохь дахар деш теза.

ЖИМА СУРТ

Йоккха, еха
Хьаьрса чІаба.
КІажийн пхонах
Хьекхало.
Аьрха бІаьргаш
Еласлча,
Хьол а хьалха
Делало.
Аьрзун ши тІам —
Цкьоцкьамаш хьан,
Дерина ду
Буьйсанах.
Іежийн басахь
Йогу беснеш
Моьтту йина
Серлонах.
Дерриг амат
Сирла, сирла
Дина маьлхан
ЗІаьнарех.
И ду суна
Хьох дисинарг
Хьан жимачу
Сурта тІехь!

ТАМАША БУ-КХ...

Тамаша бу-кх, ахь ден и шабарш,
Хулхулон лачкыйна дацахь?
Ткъа лерга оьхкина ч'агарш,
Хьан нанас лелийнарш яцахь?

Тамаша бу-кх, и мокха б'аьргаш
Стиглара седарчий дацахь?
Букъ хадеш, д'ахецна к'аажарш,
Беттан цу серлонах яцахь?
Ткъа беснеш, и беснеш йогу,
Юьхьа т'ехь стела'ад х'оттош.
Ткъа дег' хьан, малх санна, догу
Г'оттуцохь, малх санна, г'оттуш.
Болар, ша б'аьржа х'орд санна,
Цкъа чехка, юха а тийна,
Моьттар ду Гуьржехара дуьйна,
Шун дадас дьсна дадийна!

КЕМАНАН БЕН

Баттаца нисделла, стиглахь
Лайнеро некъ сиха бо.
Кхузахь а мархашна юккьехь,
Хьомсениг, хьан амат го.
Седарчий т'ехула кхозу,
Корах чу бутт хьоьжу раз.
Хаза ду седарчийн йоза,
Ткъа лерехь, хьайниг ду аз.
Чов хилла вьоду со гена —

Лууш ву йицйина Іа.
Ойланаш лаьтта тІе Іена,
Сол хьалха дІахьолхий дІа.
Хьанна тІе вуссур ву тховса?
Мила ву со ларвеш Іаш?
Ахь хІунда доьтти сан кийра
Къастаран шийла даш?
Кема ду стигалахь лахлуш,
Цуьнан а лаьттахь бу бен.
Безамах ведда дІавоьдург —
Хьо мичахь дагахь ву Іен?!

МАЛХО ЗІАЬНАРШ ХЬАЬРСИНА

ЭСКАРЕРА КЕХАТ

Са ма гатде суна, дада, нана,
Хаина дуьтуш гена валарна,
Дозанхо — цІе тиллийти ас сайна,
И сийлаллин декхар ларарна.

Мехкан само ларъян тешам белла,
Халкъан кІант веш, Іамош кхиййна,
БІаьхо хила дегайовхо елла,
Къахьийги аш, хало йицйина.

Салтийн дахар, шух къастар ца лайна,
Осалаллин кІайдарг соьгахь гахь,
Бехац нана, ас къинхетам сайна,
ГІуллакх дарехь гІалат далийтахь.

Теша, хир ю даим стигла екхна,
Машар ларбеш майра кІентий бу.
Жимчохь дуйна аша марзбеш бекна,
Халкъе безам соьца бехар бу.

ДОЗАЛЛА ДЕ НАНА

Экъана тІехь цІераш йоьшуш,
ГІайгІанна кортош охкийна,
Вежараллин коше хьоьжуш
Нах лаьтта, ойлане тийна.

Даймехкан сий лардеш эгна,
Къонахий кху лаьттах бахна.
Ткъа церан ларам бан хьаьгна,
Йовр йоцу цІе йогу тахна.

Тезете хІиттича санна,
Дитташ ду гІелделла техкаш.
Эгна берш дагалаца денна
Наной бу кху метте лесташ.

Борза тІе зезагаш дохкуш,
Сий-ларам кІенташна дІалуш,
ДІадахнарг шаьш карладохуш,
Уьш лаьтта гІайгІа ца хьуллаш.

ХІай тІамехь кІант вийна нана,
Дозалла де кІантах тахна.
ТІаьхьенна ирс доккхуш, майра
Вахарна и лаьттан кийра.

Іаържачу мархашлахъ генахъ
Ткъес детта — буйса го кьоъжа,
Борз тийжа мацъелла гергахъ,
ГІотане и гома хьожу.

Боккхачу попана тІехъа
Сеци и, дІатийна, яйна.
И хІун ду? Кхерам го техъа,
Жаьлини амал ца тайна?

Сутарчу экханан хІилла
ТІехдика довзарна, кхеташ,
Кхин тоха шен са ца хилла,
Жаьла сихделира леташ.

Экханан зуламах теший:
«ГІалх! ГІалх!» — деш, орца цо доху.
Кхайкхаза всанчу «хъеше»
ОьгІазе: «ДІавало!» — боху.

И хезаш, лаьтта борз, гІийла,
Жана тІегІорта и кхоьру.
Юха а угІарца тийжаш,
Хила мега бохам цо лоьру.

ЭЛИНА

Цу Теркан бердаца цхъа тал ду лаьтташ,
Мерзачу безаман бакъдолу теш.

Тлахъара езачу Элинех къаьсташ
Бо санна, дисина, гIаш охкадеш.

Баьццара бай болуш тогIи хазьелча,
Кхочу со Терка тIе сийна тал ган.
Хьомсара Элина соьца ца яйча,
ГIайгIане дужу и дог Iовжадан.

Тхо цхьаьна доцу де кхоьлина хеташ,
Зарзаро сацайо ша локху йиш.
Ткъа Терко оьгIазе бердаха леташ,
Арешка идадо шен аьрха хиш.

Ишттачу сурташа ойлане вохуш,
Iаламан шабаршка ладоьгIча ас.
Хетало, дистхуьлуш Терко соь олу:
«Экамчу безамна ма елахь вас!»

Теркаца лавттачу толле бIаьрг хьежош,
Элина, саготта ма хьийзалахь.
Нуьцкъалчу безамо диканах тешош,
Вай цхьаьнатухур дуй, дIахаалахь.

ЕРЗАЗА ИИСНА ЧОВ

Шен кIанте сатуьйсусхъежъелла нана,
Iенийна бIаьрхиш а кхачалуш лекъна.
Мел дукха йина цо ойланаш йоьхна,
Ша винчух къаьстинчу дитта кIел еьна.

Безамна бал боккхуш кІант новкѣа волуш.
Нана йистхилира гІайгІане кѣжна:
«МостагІна яхъ елла, осала гойтуш
Хѣо цІехѣа верзахъ, ас гечднйр дац хѣуна».

Хѣомсарчу шен ненан дагахъ дерг хнѣна:
«Толамца вогІур ву», — элира кІанта,
Цул тІаѣхѣа мел дукха шераш дІаихна,
Лерера ца долуш и герзийн тата.

БІаѣхочух кѣаѣстинчу меттиге лестап,
Некѣ ларбсш хѣѣжу и арснга тийна.
Кѣѣжачу коъртачохъ ойланаш кхерсташ,
Даго тІе ца дуьту: «КІант тІамехъ вийна».

Толаман бІаѣстенца Даймохк хазбелча,
Лаьттана йина чов муѣ берзош йирзи.
КІант варе сатуьйсусш нана кѣанѣелча,
Цкѣа дагна йина чов ерзаза йисн.

ДАЙМЕХКАН БІАѢХО

Иккхинчу стиглара цІеран даш доьлхуш,
Южаллин юѣхѣа дуьхѣал ца вухуш хѣѣжуш,
Даймехкан снїлалла паргІато хетта,
ТІемало, бакѣ толам баьккхи ахъ летта.

ЦІеран некѣ идийна кѣжвелла бІаѣхо,
Хѣо стенна хетало гІелвелла тахна!
Бехк лѣцусш Іийжаме хѣайн чевнаш ялхо
Ву-те хѣо хийцаме, ойлане вахна!

МостагІех чІир оьцуш, лобмах дарвелла,
Ахь майра кыйсира вайн нана латта.
Хийлазза велча а Іожаллел тоьлла.
Хьан хьуьнар хуьлура денвелла гІатта,

Фашистийн кызалла хьайн дагна Іеткъаш,
Дагаоху-те хьуна накъостех къестар,
Я дагош дайничу адмийн аз хъзаш,
Ву-те хьо кІадвелла бІаьрхиш ца лечкъош.

Кыйсамехь къоналла дІаяхна бІаьхо,
Ма хила гІайгІане, ойлане, тийна.
Ахь леташ баьккхинчу машаран малхо
Хьан гІаьхье хьобстуш ю ирсан да йина.

РагІ кхаьчна хьан кІентий гІаролехь лаятта,
МостагІех лардеш вайн хьомсара латта.
Турпала хьан хьуьнарш масал ду царна,
Мохк беза Іамаво некъ цаьрца гарна.

ЛОМО КХАЙКХИ ДІА

БІаьстенан мур беъна вайна,
Маьлхо Іалам хаздина,
Мокха чхараш басахь тайна
Лаятта, духар дуьйхина.

Кхузахь, дІогахь, аре кхалош,
Лайн кІайдаргаш йисина,
Лаямнийн къобжа кортош къагош,
Малхо зІаьнарш хьаьрсина.

Сатийсина хан тІекхаьчна,
Ломо дохне кхайкхи дІа,
ЖаІуьн ковраш тийна таьІна
Лаьмнашка дІаяхна Іан.

ЦІенчу хІопо догІмаш хьовстуш,
Ловзуш уьду Іахарий,
Сакъералуш царех, вольуш,
Хьовжу жаІу дахаре.

Хьеший безаш ша тІеэчна,
Къена Башлам бекхна го,
Цо комаьрша тІамарш хецна
Беркат цаьрга кхийдадо.

Наггахь шедаг караобций,
ЖаІуьно дІалокху йиш,
Мовтту цунах амал хуьйций
Тийна доьлху аьрха хиш.

* * *

Суьйранна пхьовханахь ахь,
Хьекъале къамел деш гахь,
Синтемехь дог хир ду сан,
Къобал деш довха дош хьан.

Дош ала снхвелла ахь,
Дастаме къамелаш дахь,
Бохамо лоцур ду дог,
Іаьткъина хораман бог.

Ца олуш лардина дош
Діаалахъ ахъ, ца кхоош,
Накъостан дагна чов еш,
Даържар ду, хьо емал веш.

Дашна тіехъ олалла де,
КІон делахъ — и кхоаде
Сихалтехъ діааьлла дош
Ду хьуна урхалла деш,
Хьо шена йійсаре веш.

ГІАРГІУЛЕШ НОВКЪА ЙОВЛУШ

Гувьренан суьйренца,
Цу стиглан аренца
Шийлачу маьхьаршца кхойкхуш,
Хьийзара гІаргІулеш,
Шайн гІайгІа ца хьулъеш,
Къылбехъа шаьш новкъа йовлуш.

Шайн могІарш нисдина,
Дахаро хьистина,
Вайн мехкан диканах йовьлла,
Хьийзара кІад ца луш,
Хьомсара Латта гуш,
Дуьнен тіехъ массарел тоьлла.

ГІаргІулех херъелла,
Діанехьуо пелъьяьлла,
Ша-тайпа озаца екаш,
Царах цхьаь лелара,

И гийла хетара —
Нийсархойн тобанах къесташ.

И стигал Iадийна —
Маъхъарша гIовттийна,
Берийн сур гулделла кертахъ.
Хъешашка кхойкху уыш,
Къастарна са ца туыйш,
Довхачех дош ала гIерташ:

«ХIай, тайна олхазарш,
ХIаваэхъ шаьш ловзурш,
Ма сарахъ девлла шу новкъа,
Лаьттана хастам беш,
ДоттагIийн пусар деш,
Совцийша тхо долчохъ тховса!

Ца къехкаш совцийша,
Тховсенна дисийша,
Кхочур шу бовхачу махка.
Тхох девлла мур баьхъча,
БIаьстенан хан еьча
Дезий шу-м юха а дахка».

Цу маттах шаьш кхетта
(Я суна и хетта?)
ГIаргIулеш сов ловза евли.
Ткъа царах къаьстинарг,
Гийла ю моьттинарг
Тобанна ша хьалхаели.

Зевнечу иллица
Башхачу мукъамца
Юьртана шуьйра го тесна,
Йоккхачу эвлаца,
Іуьллучу регІаца
Хевши уьш садаІа севцна.

НИИСАРХОШКА

Ма дейша къамслаш деса,
Кхерстаеш ойланаш еса,
Вай хилча заманан дай,
Ирс кхуллуш къахьега вай.

Ойланаш — вайн деган мерзаш
Ма йнта паналлехь керчаш,
Йиш ю вайн стагна там бан,
Хіораннан дог деладан.

Диках дерг харц новкъа диллий
Мя Іейша, даккхийша илли,
Къинхьегам — дахаран ирс
Тоблладех хиларна гІирс.

Иллешца дикалла юьйцуш,
Дахаран аматаш хуьйцуш,
Эца вай безамах чам,
Лехарца вовшашна там.

Сахьто хан-зама тІелуьстуш,
Цхьамзанца некъ бо лар юьтуш.
И санна, сецна ца Іаш,
Зовкхаца мохк кхалалаш.

БЕЗАМАН МАРГІАЛ

Хьоь делла дош лардеш,
Гуьйрене хьийжира.
Сайн седа хьох тарбеш,
Ас марзо ийцира.

Безаман маргіал,
Хьо хІунда кхоьлина,
Ма лохьа мархал
Къоналла йицїнна.

Гуьйрено тишдина
Доьжна и можа гІа
Хетало сан дагна
Вайн кїна доьлхуш Іа.

Безаман маргіал,
Ма хила кхолалой,
Ма лохьа мархал,
Къоналlex дІахерлой.

Сатийсам, сан дехар
Ахь гена теттина.
Гуьйрене сан хьежар
Шеконца шелдина.

Безаман маргіал,
Хьо хІунда кхоьлина
Ма лохьа мархал
Къоналла йицїнна.

ГУЙРЕНАН МУКЪАМАШ

Гларгулеша ядний хаза аьхке,
Токхе еьна гуьйре кхайкхаеш.
Маьлхан денош кхулуш, дацлуш даьхки
Сан дог дохош, члогла сагатдеш.

Халахетта бецан кузийн ареш
Мархальселла, бала лаьвшина.
Ойла хьовсту цлен зезагаш-дареш,
Безам шелбеш эгна, дийшина.

Шен можа глаш тхин седарчех ленош,
Акхтарг техка гийла узам беш.
Цхьаллехь ен сан йовхна ойла лехош,
Хьоза дека мерза са тедеш.

Дезац суна дашо гуьйре еьча
Хиша зевне эшарш совцаяр,
Езар йолчу сарахь хитла вььча
Цунна цо шен гийла мукъам бар.

Гуйренан цхьа башхо лору бляьрхи,
Даим ирсе кхачош хуьлда и.
Синтем бойуш кхоладеш нур бляьргийн
Безам шелбеш ма обхийла кхин.

Лаац суна стиглахь кхетта седа
Кхин ца лепаш вайна длабойла.
Лааа кьегаш даим санна летта,
Цо гуйренца безам хьовстийла,

ДОТТАГІЧУЫНГА

Сан доттагІ, хьо вина сийлахь де даздеш,
Алкханчий шун бешахь сакъоьруш Іаш,
Говза вист хиларца синкъерам хазбеш,
Ахь пондар озийча техкара гІаш.

Інкарло ца евзаш догура дегнаш,
Пондаро синхаам вайн гІиттабеш,
Омра деш диканна аз дара Іенаш,
Вайн аьрха къоналла ша декъальеш.

Іаламо хазйинчу исбаьхьчу бешахь
Уггаре дезачух ас олуш дош,
Массара чІагІдира: «Хуьлда вай бертахь,
Адмашлахь олу дош эрна ца довш!»

РагІ кхаьчна вайна гІе диканиг кхолла,
Езаш хьайн говзалла хьо кхиалахь.
Геналле хьоь кхойкхуш чІагІлур ю ойла,
Аренца дош лардеш хьо хилалахь!

БЕЗАМАН ХЪЛЪРКАШ

Ламанан чІожара Органо дуссуш,
Челахьчу боларца Іин декадо.
Хийистехь мехкарша кІенташка хьоьжуш,
Безаман къамелаш вовшашка до.

Коканах тарделла исбаьхьа бIаьргаш,
Iаламехь догийца сакъералуш, —
Уьш яц ткъа ницкъ болчу безаман хьаьркаш,
Деларан шайн совгIат кIенташна лурш?!

ОЙЛАНАШ

Сан ойланаш, ойланаш,
Аш хIун лобху паналлехь,
Синтем боцу дозанаш
Дайна-те шун дахарехь?!

Дахар дуьзна кхехкачохь
Карайо шу тидам беш,
Накъосталла эшначохь
Комаьрша куьг кхийдадеш.

Юьхьарлаьцна Iалашо
Кхочушхиларх са ца туьйш
Ю шу, сихчу амало
Дан дезачун некъаш зуьйш.

Собардейша, сих ма ло,
Дуьне паргIат довзийша.
Собар, хало я мало.
Дуьхе кхуьуш йовзийша.

ХIунда ю шу сов сиха,
Вайн заманца кьийсалуш,
Шаьш цул тIаьхьа ца йиса
ЧIагIо йина тийсалуш?

САН ЦІЙНАН АНАЮХ

МОСКВАГА

Москва, хьо дукхаммо
Хестийна гІала ю.
Кремлах дІахоттало
Кавказан анаюх.

Дуьненан халкъаша
Хьан нуьре це зийна.
Іаш ду уьш хьобгахьа
Ойланаш ерзийна.

Хьан хьаьттахь тхьамданаш
Гулбалар пхьобхане
Хийлазза дирэнна,
Денош луш йобкхане.

Хъеший ахь къехкабац,
Къестабац: Іаържа, кІайн, —
Тилла уыш баьхкинехь
Машаран аьхна тІай.

Лаьтта хьо, лаьттар ю
Даймехкан дог хилла.
Цхьаьнгге ца кхийдадо
Ямартло, хьагІ, хІилла.

Москва, хьо дукхаммо
Хестийна гІала ю.
Кремлах дІахоттало
Сан цІийнан анаюх.

ЮХА А...

Дитташ, шу юха а
Къеждели ша-тайпа — можа.
Кхин цкъа а тІехтили
Хенан мур, хьесапе эццал.
Можалла цхьабосса
Іаьткъина яцаран доза
Цу хІетал металийн
Махках дІахотталуш дсца.

Миноташ-І Іаш лаьтта
Пелагех, дегаза оьгу,
Билларца семса мотт
СхьахІотта кийччачу Іаьнна.
Дерэнна лаьттар дац,

Духадеш б'аьсте ю кхочур...
Ц'индалар — шераш шун,
Кхолламан канара Іаьнна.

...Цхьадолчу х'іумнаш т'іехь
Діадевлла вай карладохуш,
Марґ'алша вайн метта
Зуьйр, хета, шайн шерийн ламн.
Хьунаршца сий deboш,
Пешара ц'іе марсайохуш,
Кховьхьур ду шайн маьІна, —
Х'іораммо шенначул чамеш.

* * *

Дог дег'а,
Пах сенло,
Б'агор а бог'у
Гуш лаьтташ харцо сш яйча.
Хьакъ хета,
Дег'І дайло,
Вела дог дог'у,
Ша динарг оруш н вайча.

* * *

Саьмгал ц'іерах санна,
Пхора — диканах,
Юдуш догдикалла
Беха дика нах.

* * *

Цкъа юлий тийналла йолу хьсх чекх,
Ткъа тлаккха... хьагавой, моз до цо шех.

* * *

Мархаш гахь а,
ерриг стигал яьккхина,
ДогIа-м дIатий,
ченан хьожа яьккхина.
Цунах терра шу ма хьалхе йийши
Ойланаш,
Шайл цхьа ирхо ма ийшши.

СЕГА — ВОХВАЦ

ЙогIаелла хьан соь хьежар
Беттасечул башха
Повхо ца луш ду.
Со гуш долчух нийса кхетахь
Безам — маьлхан суй
Кхетта бац хьан даг чу.

ЙоI, хьан бIаьргаш — и ши буьйса
Сан сурт доккхуш хIунда хьуьйсу?

ВАЙШИЪ ТАЙЧА

...Болар а хийцадели,
БIаьрхиш а хецадели,

Сан даг тІе кѣнхетам бало
Апари дендеш.
Къаронца тІееѣна,
Ахъ
Гечдаре йнги сан яхъ,
ДІаяѣккхи юккѣра ачо,
Хилла
Вай хердеш.

* * *

ЦІе а хуѣлу цІарал йовха,
Хуѣлу ирсал доккха ирс.
Балел бѣза бала хѣовха,
Ницкѣал — мел а боккха ницкѣ.

Йовхо алссам оѣшу хнйла,
Цхѣа тов йоццохъ кхачаме, —
Хир ю еккѣа алу сийна,
Хоѣттуш хилча безаме.

Ирсах кхетар бен-бен нисло,
Стаге шега хѣаѣжжина.
Шенна лехнарг кестта тишло...
Ирсах хѣан ду хѣаржжинарг.

Юѣртан, кІоштан бІаѣрса бІарздеш
Бала боссахъ — эзар чов.
Цхѣаннан белшаш гІоѣнца яйеш
Кхинберш хѣовзахъ, — ду и дош.

* * *

Евзаш яра, яра езаш,
Гергара стаг санна.
Хилларш дебош, кхолласли
Даг чохь къайле кхин.
Сов ца хобттуш кхиъна безам, —
Къийла оьшу стенна? —
Діаханйта, эхь ца хьехош
Даго векалви.

ЦУЪНГА А ХЪАЪЖНА

Хаза ю хьо,
Эхь хетта малх тІехьабержзал.
Цхьаъ хир ву-кх
Ирс долуш, хьуна ша веззал.

БІАЪСТЕ ИОЛУШ

Аганара охъайовсси біаъсте,
Ша Іаьнна йиллинчу меттехь.
Муьлха хьакъ ду даха къасто
Дийцаршца Іаламан маттахь.

Цкъа хІинна а онда дац тхан болар;
Ког шерший, горйоьду наггахь.
Яппарш ярца Іаьно денйо кхолар,
Хьалхара юм ца ян даггахь.

Малх-панарца хъавхъеш толлуш лиэла,
Схъалехъош тлабхъара секнаш.
Ткъа ла, миска, децла новкъа дели,
Эмгарца дукъ кыйсар хъаьхна.

УЬШ-Х ПІЕЛГИЙН ТАЪПНАШ САНА...

Хіетахъ суна хъох карийнарг
Дара тамашена...
Іахар дуьтуш сан палтийсар
Йиги цхъамма-м шена.

Ірсе кхаьчнарг, ірсах даьлларг
Муьлха ду тхойшиннах? —
Даррехъ иза къасто ваххъал
Хъуьнар хир ду хъаьнгахъ?

Ціе ца хуун и ахъ даьхънарг
Ловху...
Карий хийла.
Уьш-х піелгийн таьпнаш санна,
Бен-бен хуьлуш хилла.

Бакъ дац, нагахъ хъуна моттахъ,
Айхъа синтем баьхъна.
Суна ірс а, хъох длахоттал,
Экамниг ца кхаьчна.

ХИР ДАЦ ВОВШЕХ ІАМАЗА

Малхо Латта хьастар а,
Ненан нуьре хьажар а, —
Дустало уьш бортаза.
Лаяттан нана и Малх а,
Беран нана Милех а
Хир дац вовших Іамаза. •

ЦУННА А — ШЕНИГ

Воккхавер хьул ца деш, барта
Кьоркхокха хьобстуш го цхьаь.
Жирго яц, доху цо барташ,
Доладо, хеташ ша хьакь.

Хьовсийша, хаац-кх цунна
Шен карахь дисий цхьа деГІ...
Ткьа са-м ду кхокханан хьуьлла,
Шен гонан ялсаманехь.

ХІай кьонах, хьо кхета ГІорта:
Хьестаршна ахь мел ен харж,
Те мах луш, хуьйцу цо атта
ТІам тоха шен йиш хиларх.

* * *

Цхьаволчун юьхь тІера
Маьлхан нур ГІуьтту.
Вукхуьнан юьхь гича
Іуьйкьан хан ХІутту.

Цхъаволчун куыг Iовду
Шовкъ ца лаяллал,
Вукхуьнан куыйгах и
Хъакхадо халла.

Цхъаволчун ницкъ кхочу
Нийсо, бакъ толо,
Вукхуьнан — буххенца
Цо динарг дохо.

Цхъаволчун цийх ду и, —
Халкъана вацар,
Вукхуьнан куыйгаш ду
Пайденна Iахар.

Цхъаволчун массар а
Къобалло тIамарш,
Вукхуьнан даима
Дашо бу кIажаш.

...Цхъаволчун валар а
Беркатен доързу,
Вукхуьнан дахар ду
Зуламех доьзна.

ДоттагIий, хилий вай
Хъалхарнаш санна? —
Дуьнненан дозалла
ТIехъ лаьтта царна,

ЛОВЗАРГАХЬ

— Нийсачу агIор со гамвелла хьовца,
Хазъелларг, хьан хьаса богIий-те соьца?

— Хийра кIант, хьан дешнех со халла кхийти,
Амма пхьа ма-баьстти гергара хийти.

— Баркалла хьуна, йоI, леринарг гарна,
Ас бохург, уьйр лоцуш, ахь кьобалдарна.

— Дуй-те уьш кхечаьрга йорт кхехьна дешнаш?
Я со ю хьан даг чу церан хIу теснарг?

— Вайдаха хьовга бен аьлла ма дац уьш;
Хьайх воккхуш хьукма де каравахь харцлуйш.

— Сайх валар мел харжен хетар ду хиъча-м...
Хуур дац-кх кхин жимма дуьне ца диъча.

— Дуйнашца чIагIонаш ян хьалхе деца,
Юьхь аьхна-м хетало, ирс оьхьуш шеца.

— Це, адрес ца хаарх лохур ахь, езахь.

— Лохур ю, карор ю. ЛадобгIуш Iелахь.

ХІОРА А
БУЎІСАННА — ХЪАША

БЕРКАТЕ ШО

Хулхуло дистина,
Гіаттійна гловга,
Їохійна юртахойн
Набаран тар.
Схъагарехъ лаьмнашкахъ
Дилхина догга,
Діаяйна стигалахъ
Седарчийн лар.

Мархашлахъ діалечкѡа
Бос сирла бутт а,
Кѡегадац тховса цо
Цеп датон нур.
Лѡхенгахъ мох хѡькху
Мерз лѡькхуш буткѡа,

Стигалан Іаьршашкахь
Декадо гур.

Селхана ларлора
ТІай доцчу хих...
Тахана-м хьовжу вай
Цу тІера чу.
Бердашна берг етташ
Хи дийларх ирх,
Зен ца деш и кхочу
Діо хІорда чу.

Хьийкына го ялташ
Бархатах, сийна
ТІуналлех, токх хилла
Лестош шайи кур.
Кхане ю сан коьртехь
Ойланех ийна,
Дагахь бу болийна
Асаран мур...

Малха кІел деха вай
Хама беш цуьнан,
Шен раж цо лелорна
Даккхий а де,
Кхушара стохкачул
Ялта ду алссам,
Беркате шо хилла,
Шо — беркате.

ИЛЛИН БЕШ

Даг чохь охана а дина,
Ху тасале ойла йина,
Юьйр ю аса иллин беш.
И хир ду сан ирсан теш.

Вер ву беша цел ирйина,
Асарш цуьнца хедадеш.
Хир ду ялта сов хьийкьина,
Адмийн яххаш елаеш.

Блаьста дийнарг, гурахь зийна,
Йоккхур ю ас сайн ирхо.
Токхе ялта чудерзийна,
Хир ву иллиналархо.

Іахар дитташ стоьмех даздеш,
Іалам дендеш, Даймохк хазбеш,
Теша блаьсте йог'ур ю.
Маьлхан денош кьегар ду.

Аха дегнаш, даха иллеш,
Керла ялташ кхиаде.
Яха цІераш, кхайкха хьакь берш,
Қомаьрша шун хІоттаде.

МАМАЕВН БОРЗА ТІЕХЪ

Маржа яІ, сан даг чохь ахь бала базбина,
Мила ву ца хуучу салтичун каш.

Іай, біаьста, гурахь а чуьртан го хазбина,
Зезагаш мархаллац, сийна ду гІаш.

Терахьаш шортта ду. ЦІераш ца евза.
ЦІераш ца евза-те? Хьан боху и?
Тхан дегнаш шун кьинна дилхина, лезна,
БІаьргаша тІехтиссалц ледийна хиш.

Юха а мокхазан экьн тІехь доьшу:
«ЦІе билгал ца яьлла»... ЦІена ду чурт.
Ткьа наной-м хІинцаь шу кхачаре хьовжу.
Шу-м Іохку йиллина Сийлаллин юрт.

Вайн Даймохк ямартчех цІанбинначеран
ЦІераш ю: Майралла, Тешам, Яхь, Сий.
Ма язде чурташ тІехь «ЦІераш ца евза»...
Европан турпалхой борза тІехь тий.

АЬХКЕНАН ІУЬІРЕ

Хаза Іуьйре, екхна Іуьйре,
Дарех кьеги стиглан ах.
Сьама доккхуш дерриг дуьне,
Лома буьххье бели малх.

Диттийн генаш хоьрцуш мохо,
Мерзех локкху сийна гІаш.
Зевне декаш догІу Хуло,
Эшарх дуьзна шуьйра харш.

Сенчу стиглахь біаьрла юйлуш,
Едда йоьду марха клайн.
Малхе кхийда зезаг хьоьстуш,
Мох бу идош чабол яйн.

Дерриг ирзу иллек дохуш,
Хьозний декаш девлла лен.
Арахь, хьаьттаь гловгла йохуш,
Доладелла белхан де.

МОГІАНАШ

* * *

Алкханча, чеглардиг, зезаг
Сатуьйсу біаьстенца гаре.
Ткъа хьаша хлора а буьйсанна
Ларво ас со волчу варе.

* * *

Къинхетам боцуш верг сацавархьама,
Ма-хуьллу куьйге сайн ницкъ гулбо ас.
Собаре волчунна баркалла ала,
Илланчех тардина Іалашдо аз.

* * *

Хуьлийла йокъа а, беркате и елахь.
Йоьлхийла нана а, кхаь хезна и елхяхь,
Ма хуьлда йочана беркате и яцахь,
Дог хьаста, біаьрг бело цуьнгаьхь ницкъ бацахь.

* * *

Блаъсте йолуш еъна алкханч, хьийзаш го.
И самукъне лела, тийжа, шен бен чохъ.
Маржа яІ-кха! «Шен цІа — цІен цІа», — боху цо.
Ша кхиъначохъ хилла-кх берриг ирсан бохъ.

Дитто генаш шена тІера ховцу дІа.*
ХІордан тулгІеш йоързу ловзуш берда тІе.
Сайх га хилла водарх мелла гена дІа.
ТулгІе хилла данм гІертар ву со цІа.

* * *

Со волчу ван доттагІ хъслахъ,
Сайн гІалат лорур ду ас.
И волчу ца воьдуш Іелахъ,
Ма хуьлда-кх цунна а вас.

* * *

Генамлехъ некъ юххъа баларх,
Бехке вац ас со бен, кхин.
ЦІа воьрзуш Даймахка кхачахъ,
Теша со, нислур бу и.

* * *

Ас хъан куьг Іаьвдира ,ницкъ къовса санна,
Безамца хьо мара къевлина сайн.
Амма бехк ца биллар доьху ас сайна,
Нагахъ ас и лацахъ, ца ваьлла дайн.

НОВКЪА ДУ

Хъагвелча, глелвелча, гламаран арахъ;
Глу екъа, хи доцуш карийча санна,
Зевнечу эшаре ладегла ломахъ,
Аз доцуш и шовда дладекъча санна,
Дог дизларх я иийжарх бен доцуш хъуна,
Новкъа ду хъан седа длабайча суна.

Стиглара ма-боггу ша хи чу боьжна,
Лар йогуш длабайна и лайн чим санна.
Малхана дуьхъала кирхъа а оьзна,
Ца доьлхуш дисина и догла санна,
Соь делла дош лардан, ца хиъча хъуна,
Новкъа ду, хьоь аьлла, дош дайча суна.

Новкъа ду хьо наха шабаршца иийцар,
Хъан оьзда хаза це кхечуьнца хийцар.
Новкъа ду бен-башха доцуш и хъуна,
Мацах хьо, мел дукха езара суна.
Новкъа ду суна, новкъа ду суна.
Амма и бен-башха хлунда дац хъуна?
Мацах хьо мел дукха езара суна...

ЮБСУР Ю ДАГ ЧОХЪ

Доггаха хьо езча,
Сайн хир ю моьттуш,
Хазалло Iехийна
Хиллера со.
И Латта, дло стигла

Хъайна теш лоцуш,
Ма дорах хиллера
Ахь делла дош.

Жималло Iехийна,
Кхин лехна хъайна,
Сан лере схъатуыйхи
Ахь шийла кхаъ.
Стом боцу «тилла-дитт»
Кхоьлли ахь вайна,
Ас доггах хьо лерар
Ца ди ахь бакъ.

Вайшиннах хъегначийн
Луур ахь даьккхи,
Кхардаме уьш боьлуш
Даго ца лов.
Ткъа вайшиъ мел дезнарг
Кадам беш санна,
Кхин тIе а сан дагна
КIаргъеш бу чов.

Сихвелла хиллера
Хьоь еза ала.
Ша бохург ца дича
Дог мегаш дац.
И хъаста стаг вацахь —
Дуьне бу бала,
Дуьненчохь хьо мел ю
Со цхьалха вац.

Хи бухахь карабац
Бекъа тІулг лехарх,
Мехкаршлахь караяц
Хьох тера йоІ.
Сан безам шелбина
Хьо соьха къехкарх,
Сан даг чохь юьсур ю
Еккъа хьо цхьаь.

САН ШОВДА

Хьогалла дІайойъуш ахь кийра бузура,
Сингаттам дІабоккхуш зевне хьо декара,
Синкъерам совбохуш ахь сан дог хьовстура.
Бухдийларх ца кхачош хьайх воккхавевора.

БІаьстенан малхаца хьо суна доьлура.
Зезагийн натаршлахь хьан амат лобхура.
Хьан озал зевне аз суна ца хетара.
Хьол боккха бахам а суна ца оьшура...

Хьо сайна деладан сан ницкъ ца кхочура,
Хьо даржон хІоьттинчух сан безам болура.
Хьо хастош дош хезча, цунах кхаь хуьлура.
Дацара кхин хІума дагна хьол уллора.

Сан хъайха уггаре дог Іаба доьлладохъ,
Хьох тешна сайн ирсах со Іехавелладохъ,
Діалекъи сан шовда хьогалла яйале,
Безамна хъан коьрте ас синтар догІале.

Амма со тешаш ву, късгар ду денош,
Шовданаш Іенар ду, вайн дегнаш делаш,
Керла де догІур ду, кхуьур ю бошмаш,
Сан чов а йьорзур ю ца дуьтуш моьнаш.

ДЕКА ИЛЛЕШ
НОХЧИЙЧОХЪ

ДУЪНЕНАН ХАЗАЛЛА

Дуьненан хазалла — стелаIад стиглахь,
Бес-бесар лепаш, схьагар.
Де-буьйса хийцалуш, меллаша, тийна,
Малх ана боьдуш садар.

Дуьненан хазалла — седарчий Iаьршашкахь,
Цхьабосса лепаш схьагар.
Батто, нур Iанийна стигланан есаллехь,
Тийналлехь шен нека дар.

Дуьненан хазалла — хьозарчий тобанехь,
Самукъанс жут йина, гар.
Хастам беш дахарна, дуьнснахь даим,
Диканца йнта шен лар.

БІАБСТЕНАН ІУЙРЕ

Хаза Іуьйре. Йовха Іуьйре,
Дерриг Іалам гІаттий ахь.
Дохдеш латта, доллу дуьне
Іовхо йохьуш беа малх.

Тийна сама долуш латта,
Бецан тхилахь лийчош ду.
Самукъане, едда лелаш,
Шен бен тобеш нІаьвла ю.

Бай тІехь ловзуш, тІемаш лестош,
Суна можа полла го.
Іуьйренан тхи маьлхехь лепа,
ЗІаьнарша н кхачадо.

Башха дека сирла шовда
Винчу юьртахь, лаьмнашкахь.
Цуьнга терра — зевне, говза, —
Дека иллеш Нохчийчоь.

ТУРПАЛХОИ

Сан ден МутІелипан безамна

Буьрсачу шерашкахь
Луьра тІом латтийна,
Машаран кьийсамехь
Шайн догІмаш эгийна,
Вайн Даймохк безарна

Дуьненах къаьстина,
Лахьти чу бирзина
Дог майра турпалхой.

Сийначу молхано
ДегI ювжаш ов дина,
Ца кхуьуш чов ехка
Дера тIом кхарстийна,
Халкъашна паргIато
Дуьненчохь йитина,
Лахьти чу бирзина
Дог майра турпалхой.

БIаьстенан цу малхо
ДIо лаьмнаш къагийна,
Беркатехь хазьелла
Нохч-ГIалгIайн аренаш,
Уьш дийна бацарна
Сайн даг чохь Iаткъам беш,
Ас тахна дагалоьцу
Дог майра турпалхой.

ОЛХАЗАР САН КОРЕХЬ

БIаьстенан олхазар сан корехь дека
Ас цуьнга ладоьгIу меттах ца хьовш.
Сил говза и оза Iаламо делла,
Хетало мукъамца цо къамел деш.

Ойлане ладоьгIуш веьхха со Iара,
Билггала гIо эшна деьна те и?

Меллаша глаъттина велира ара,
Уыйтара хьоча тлехь схьагира и.

Диттан глаш летадеш, синтеме доцуш,
Мукъамца га хуыйцуш лелара и...
Поллано, эсала тлемашца ловзуш,
Баьццарчу бай тлера муыйлура тхи.

СО ДІАВОВЬДУ

Со дІавовьду генна, нана,
Хьажа Даймохк муха Іа,
Хьаша вовза, буййса яккха.
Евзаш йоцчу юьртахь цкъа.

Со дІавовьду, ойла йнна
Чаккхе йоцуш бу сан некъ
Сийлахь-боккха Даймохк гнна,
Ас хьан тухур, нана, неІ.

Сатосу хан. <i>Муса Ахмадов</i>		
Салид Гацаев		
Ма дика ду бѣаьсте яьлла		
Султан Яшуркаев		
Зама, аьтту белахь сан		
Іабдул-Хьамид Хатуев		
Дахаран йнст йоцу некъаш		
Абу Исмаилов		
Амма дахар... цо тѣдоккху шениг		
Шерип Цуруев		
Тахна суна дерриг ду куьце		
Зайнапи Сулейманова		
Паргѣат садоьлучу паргѣатчу лаьттахь		
Шаірани Хасаров		
Дахаран йозанаш		1
Сайд-Хьасан Тагаев		
Безам — илти		1.
Малкан Исмаилова		
Ас масал зезагах оьцу		10
Адам Ахматукаев		
Бѣаьстенан догѣа		17

Хъасан Гапураев

Шинга некъ а атта балур бу 188

Іазим Юсупов

Малхо зӕлнарш хъӕрсина 201

Іилмади Цоккуев

Сан цӕйнан анаюх 209

Нурди Пашаев

Хӕра а буйсанна — хъаша

Шамиль Насуханов

Дека иллеш Нохийчохъ 235

ЧАС РАССВЕТА

Стихи, поэма

(На чеченском языке)

Редактор М. М. Ахмадов

Художественный редактор М. Б. Магомедов

Технический редактор С. П. Липатова

Корректоры: А. А. Виситасва, М. С. Цицасва

ИБ № 1375

Сдано в набор 5.05. 1986 г. Подписано к печати 17.09. 1986 г.
СФ02369. Формат 60x84 1/32. Бумага тип. № 2. Печать высокая.
Усл. п. л. 6,97. Уч.-изд. л. 7,93. Усл. кр.-бтл. 7,2. Тираж 2000.
Цена 80 к. Заказ № 5548.

Чечено-Нигушское книжное издательство Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров ЧИАССР, Грозный, 364903, пр. В. И. Ленина, 9.

Типография им. И. Н. Заболотного Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров ЧИАССР, 364021, Грозный, ул. Интернациональная, 12/33

80 кеп.

ЧАС РАССВЕТА
СТИХИ, ПОЭМА
(На чеченском языке)